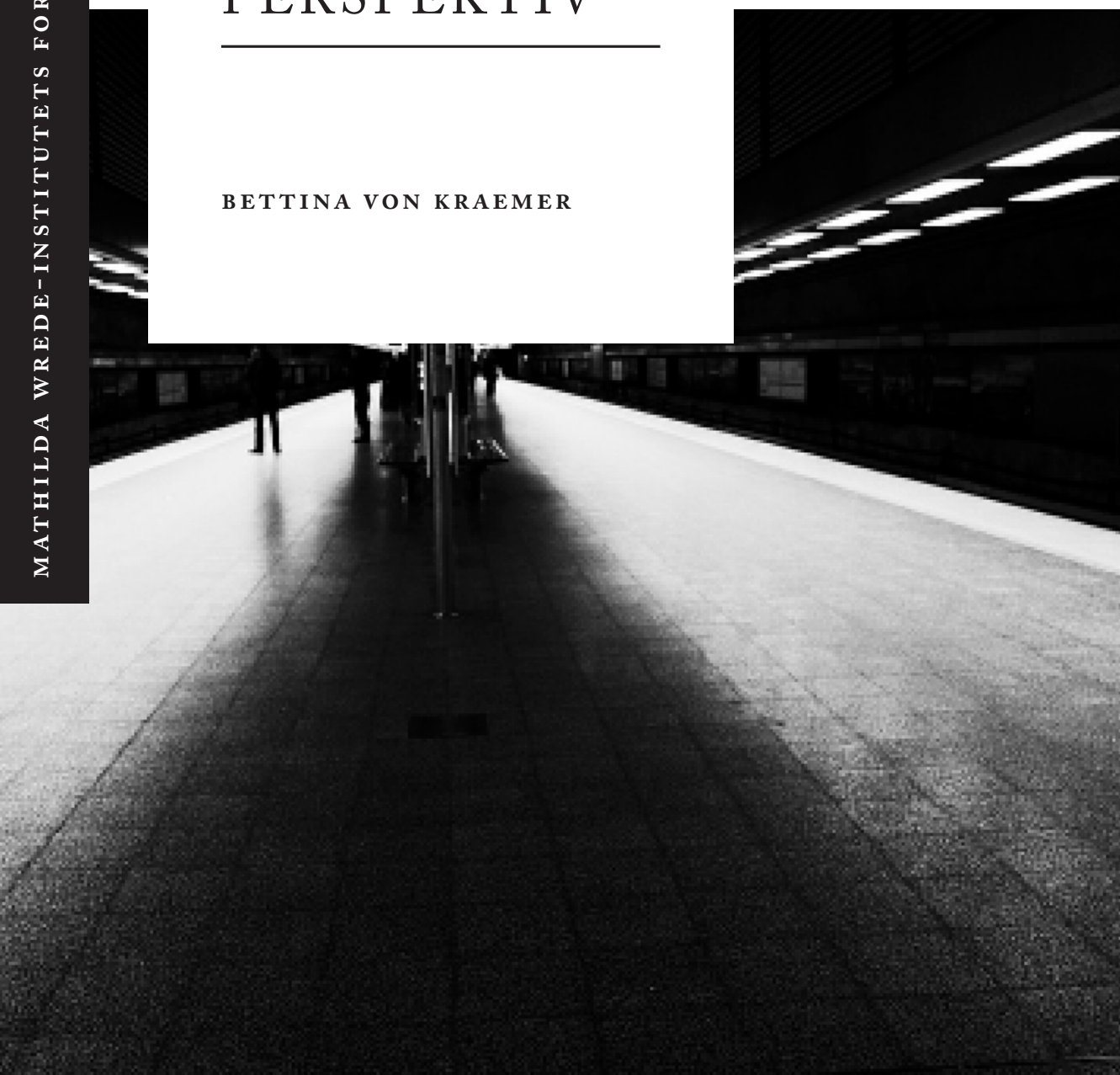

MÅNGPRO- FESSIONELL SAMVERKAN OCH BRUKAR- PERSPEKTIV

BETTINA VON KRAEMER

Bettina von Kraemer
Mångprofessionell samverkan och brukarperspektiv

Handledare:

Professor Ilse Julkunen, Helsingfors universitet

Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 3/2016

Institutets internationella redaktionskommitté består av:

Tapio Salonen, Malmö högskola

Gudny Eydal, University of Iceland

Lars Uggerhøj, Aalborg universitet

Elisabeth Willumsen, Stavanger universitet

Marjaana Seppänen, Lapplands universitet

Åsa Rosengren, Arcada University of Applied Sciences

Helena Blomberg-Kroll, Helsingfors universitet

Ilse Julkunen, Helsingfors universitet

Layout: Gerd Strandberg-Andersson

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC)

Publikationen finns som PDF på FSKC:s webbplats www.fskc.fi

Helsingfors 2016

ISBN 978-952-7078-14-3 (PDF)

Innehåll

1	Inledning	8
2	Forskning om ungas situation i Helsingfors	12
3	Mångprofessionella perspektiv	18
4	Kartläggning av svenskspråkig service för unga i Helsingfors	22
4.1	Det svenskspråkiga barnskyddet	26
4.2	Utkomststöd och socialt arbete för personer under 25 år	30
4.3	Handikappservice och omsorg om personer med utvecklingsstörning	33
4.4	Mentalvårdstjänster för unga	36
4.5	Elev- och studerandevård	39
4.6	Uppsökande verksamhet och ungdomsverkstad på svenska	45
4.7	Nylands arbets- och näringsbyrå	48
4.8	Ohjaamo - Navigatorn	51
5	Utmaningar för mångprofessionellt arbete inom svensk service för unga i Helsingfors	52
5.1	Bristen på heltäckande bild av serviceutbudet	54
5.2	Sårbara samarbetsstrukturer	55
5.3	Ineffektiva mötesrutiner	58
5.4	De ungas delaktighet	59
6	Kunskapsproduktion i dialog med unga och professionella	60
6.1	En mångprofessionell sektorsövergripande Samarbetsgrupp	64

6.2	Ungas erfarenheter av skola, delaktighet och bemötande	66
6.2.1	Fokusgruppintervju med unga	67
6.2.2	Intervjuer med unga med psykiskt ohälsa	68
6.2.3	Interaktiv grupp med unga	69
7	Samarbetsgruppen tar del av de ungas åsikter och identifierar kritiska skeden	72
7.1	Skoltrivsel och skolfrånvaro	74
7.2	Stöd vid övergångsskeden	83
7.3	Delaktighet och nätverksmöten	87
8	Centrala faktorer som stöder samarbete och samverkan mellan unga och professionella	96
8.1	Brukarperspektiv, delaktighet och dialog	98
8.2	Samarbete och samverkan	99
8.3	Tåget i rörelse - en metafor för dynamisk samverkan	101
8.4	Gemensam möteskultur	103
8.5	Betydelsen av en mångprofessionell Samarbetsgrupp	107
9	Sammanfattning och utvecklingsrekommendationer	112
	Litteraturförteckning	118

1 Inledning

Enligt Statistikcentralens uppgifter (2008-2014) hade 8-10 % av de finländska unga i åldern 15-24 år varken ett arbete eller en studieplats efter avslutad grundskola. (Työvoimatutkimus 2014, Tilastokeskus). År 2013 var 4 300 av dem bosatta i Helsingfors och 194 hade svenska som modersmål (aluesarjat.fi).

Ungdomar utanför studie- eller arbetsliv kan löpa risk för utslagning och därför har myndigheterna inom olika sektorer reagerat och olika åtgärdsprogram har skapats för att stöda de unga i deras framtidskarriär. Förebyggande arbete i skolan har fått stöd i förnyad elevvårdslagstiftning och ungdomsgarantin skall säkra de ungas rätt till arbete, studier eller annan sysselsättning, för att nämna några exempel.

I Finland får omkring 10 % av eleverna specialundervisning och över 20 % erhåller delvis specialundervisning i grundskolan. Det resulterar i att allt flera barn går ut grundskolan med ett sämre utgångsläge än de elever som klarat av normal läroplan i vanliga undervisningsgrupper (Julkunen & Salovaara, 2008). Elever med svaga kunskaper och/eller av olika anledningar svag skolmotivation, är den grupp unga som de professionella oroar sig mest över och som de upplever att de inte kan hjälpa utan ett välfungerande sektoröverskridande mångprofessionellt arbete. Speciellt ligger fokus på elevers utsatthet i övergångsskeden, till exempel vid byte från grundskolan till andra stadets utbildning eller till ungdomsverkstaden Sveps, vid byte från normalklass till specialklass eller då en elev tillfälligt flyttar över från sin egen klass till sjukhusskolans enhetsutbildning, till smågruppsundervisning eller skolhem.

Ett fungerande multiprofessionellt arbete anses vara en garanti för att hjälpbehövande personer kan få rätt hjälp/vård vid rätt tid. Den nya socialvårdslagen (1301/2014) betonar klientens rätt till delaktighet och information samt tjänstemännens skyldighet att samarbeta över sektorsgränserna för att tillgodose klientens behov av stöd. I Helsingfors social- och hälsovårdsverks åtgärdsprogram om utveckling av den svenskspråkiga servicen betonas vikten av samarbete mellan aktörer inom stadens olika verk och med aktörer inom tredje sektorn (Toimenpideohjelma sosiaali- ja terveystyöviraston ruotsin kielellä tuotettujen palvelujen kehittämisestä 2016-2017). Utmärkande för den svenskspråkiga servicen är att ett flertal tjänster produceras av tredje sektorn eller privata serviceproducenter. Samarbetet mellan serviceproducenterna upplevs som viktigt och bör enligt åtgärdsprogrammet stärkas med hjälp av gemensamma utbildningstillfällen och samarbetsstrategier.

I inrikesministeriets publikation 31/2014 (Vertio 2014) konstateras att betydelsen

av och kravet på mångprofessionellt samarbete i tjänster för barn, unga och familjer omnämns 322 gånger i den gällande lagstiftning där kommunerna ansvarar för förverkligandet. Socialvårdslagen, elevvårdslagen, barnskyddslagen samt olika *förordningar och arbetsbeskrivningar förutsätter att de professionella samarbetar över sektorsgränserna* för att de unga skall få en så heltäckande service som möjligt. Det saknas dock riktlinjer för hur detta arbete skall skötas i praktiken. Ett fungerande mångprofessionellt arbete innebär samarbete på flera olika nivåer; allt från information om de andras verksamhet till dialogiska möten där de professionella samverkar och kompletterar varandras kunskap och service för att kunna betjäna den gemensamma klienten på bästa möjliga sätt (Willumsen 2009).

Denna forskningsrapport består av två delstudier:

1. En kartläggning av hur de ungas situation tolkas av de professionella nyckelaktörerna, en identifiering av kärnaktörerna och kärnvärderingar samt definiering av arbetsfördelning, utvecklingsmöjligheter och visioner. Kartläggningen baserar sig på intervjuer och samtal med nyckelaktörerna och övriga samarbetsparter som kommer i kontakt med unga i sitt arbete.

Forskningsfrågorna är:

- Vilka är de centrala aktörerna som i sitt arbete möter svenskspråkiga unga i behov av stöd?
- Hur ser nyckelaktörerna på de ungas situation i Helsingfors?
- Vilka samarbetsformer och strukturer finns det kring unga i behov av stöd?

2. En pilotstudie av en mångprofessionell samarbetsgrupp.

I den andra delstudien utvidgas perspektivet, och såväl forskningsdesignen som praxisutvecklingen fokuserar på de ungas delaktighet. Forskningsuppdraget innefattar en pilotstudie av en mångprofessionell samarbetsgrupp; en sektoröverskridande mångprofessionell grupp vars uppgift är att tillsammans med de unga och forskarsocialarbetaren utveckla mångprofessionella strukturer och metoder som befrämjar delaktighet.

Forskningsfrågorna är:

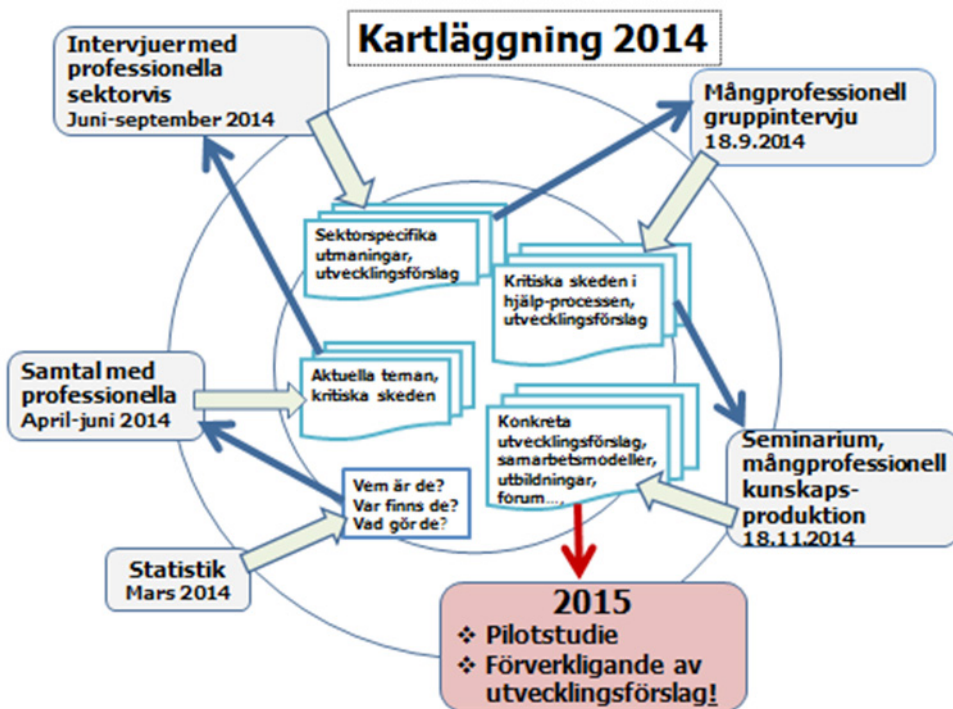
1. Vilka strukturer och arbetsmodeller stöder samarbete och samverkan mellan de unga och de professionella?
2. Hur kan de professionella tillsammans förbättra förutsättningarna för unga personer som är i behov av mångprofessionellt stöd, att genomföra sin utbildning?
3. Vilken betydelse har en mångprofessionell arbetsgrupp för det sektoröverskridande samarbetet?

Under forskningsprocessen identifierades kritiska skeden i serviceprocesserna och arbetsstrukturerna. Det skapades också arenor för aktörerna där de kunde träffas och samtala om det gemensamma uppdraget; att förebygga utslagning bland unga svenskspråkiga personer i Helsingfors.

2 Forskning om ungas situation i Helsingfors

Studien är präglad av en forskningsdesign där problemformuleringen är anknuten till praktiken, och där forskningsprocessen är förändringsinriktad och interaktiv. Kunskapsproduktionen och kunskapsanvändningen är parallella processer (Saurama & Julkunen 2012).

Praktiken i detta sammanhang är de professionella personer som möter unga i behov av stöd och deras syn på brister i servicen och förändringsbehov. De professionella träffas för att diskutera utvecklingsbehov, och skapar därigenom ny kunskap och nya handlingsmönster utgående från brukarnas behov och den teoretisk kunskap som forskaren förmedlar under diskussionstillfällena (jfr Julkunen 2014).

Figur 2 Den kumulativa kunskapsproduktionen

Varje skede i kartläggningsarbetet (Figur 2) skapade ny kunskap och utgjorde basen för följande skede i processen. Resultaten sammanställdes till nya frågor och påståenden som sedan behandlades av de professionella i det följande skedet. Slutresultatet och utvecklingsförslagen är således en produkt av hela kartläggningsprocessen som kulminerade i det mångprofessionella seminariet där de gemensamt uttalade visionerna omarbetades till konkreta åtgärdsförslag och utgör basen för pilotstudien 2015.

De centrala aktörerna i studien är professionella som bemöter unga i behov av stöd, en sektoröverskridande mångprofessionell samarbetsgrupp med uppgift att erbjuda service för unga, samt unga brukare i behov av mångprofessionellt stöd. Forskningsdesignen är inspirerad av en aktörsbetonad orientering (*actor-relational approach ARA*), som utgår från att skapa verkningsfulla aktörrelationer genom att parterna görs delaktiga i de olika forskningsfaserna samtidigt som nätverken kring forskningsprojektet utvidgas. Vidare innebär det att identifierade centrala nyckelaktörer inledningsvis samlas till gemensamma problematiseringssessioner.

Delphi-metoden (Linstone & Turoff 2002) fungerade även som inspiration, vilket innebär att de professionellas kunskap insamlas kumulativt. Den kumulativa och adaptiva kunskapsproduktionen i enlighet med ARA-modellen formas under denna process med flera steg, konstant i dialog med fältet.

I den följande figuren sammanfattas det tvååriga forskningsuppdragets design och forskningsmaterial.

AKTÖRER	TEMA	METOD
PROFESSI- ONELLA	Kartläggning av svenskspråkigt serviceutbud och servicebehov	Intervjuer med professionella <ul style="list-style-type: none"> • samtal (N40) • individuella (N=12) • sektorsvisa grupper (N=10) • mångprofessionell grupp (N=9) • grupparbeten (N=60) • seminarium
BRUKARE	Delaktighet Det goda mötet Svensk service för unga	Forskning och utvecklingsarbete 2015 <ul style="list-style-type: none"> • Intervjuer med unga • Individuella (N=32) • Svepsgrupp (N=8) • Idän nuoret (N=7) • G18-ungdomsgrupp (N=6)
PROFESSI- ONELLA	Brukarperspektiv Delaktighet Mångprofessionellt samarbete Det goda mötet	Pilotstudie med en mångprofessionell grupp mars-dec. 2015 Utbildning juni 2015 Intervjuer med professionella <ul style="list-style-type: none"> • 3 gruppintervjuer • 3 case-intervjuer • 1 fokusgruppintervju
LEDNING- EN	Svenskspråkig service för unga Mångprofessionellt arbete på svenska	Information, paneldiskussion, rapport

Figur 1 Forskningsdesign och material.

Forskningsdesignen är även inspirerad av Bikva-modellen (Krogstrup, 2004), där brukarperspektivet är centralt och genomsyrar hela forskningsprocessen. Bikva-modellen är en bottom-up-utvärderingsmetod som förväntas kunna bidra till metodutveckling.

Utmärkande för Bikva-modellen är att det sker en fortlöpande utveckling i dialog med de involverade och att utvärderingen leder till handling i praktiken. (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2003). De ungas åsikter angående service och bemötande behandlas av och med de professionella, och den nya kunskap som skapas under processen delges ledningen som ansvarar för serviceproduktionen. Även ledningens roll i utvecklandet av den svenskspråkiga servicen är av stor betydelse och därför involveras ledningen i arbetet; i paneldiskussioner och via rapportering. (Krogstrup 1997).

De svenskspråkiga professionella nätverken är relativt små och därför har alla professionella, närmare 100 personer, och alla ungdomar som på ett eller annat sätt har deltagit i denna rapport genom att dela med sig av sin kunskap och erfarenhet, anonymiserats för att inte kunna identifieras.

3 Mångprofessionella perspektiv

Anna Metteri (1996) beskriver mångprofessionellt samarbete som en medveten handling där professionella personer med olika kunskap målmedvetet utvecklar sitt arbete så att all kunskap förenas till klientens fördel. Metteri skiljer mellan multiprofessionellt- och interprofessionellt arbete. Samarbetet i multiprofessionellt arbete innebär att de olika professionerna bevarar sina traditionella positioner och hierarkier, medan makt och kunskap fördelas jämligt i interprofessionellt arbete. Metteri förutspår att i och med att det sektoröverskridande samarbetet utvecklas, står hela servicesystemet inför utmaningen att ompröva traditionella arbetsmetoder och hierarkier mellan professionerna.

Professionella talar ofta om behovet av samarbete generellt, utan att närmare definiera själva begreppet samarbete. Begreppet innebär i denna studie flera verksamheter som de professionella önskar utveckla. Mångprofessionellt samarbete innebär att de professionella känner till varandra, konsulterar varandra och arbetar parallellt kring ett gemensamt ärende eller en gemensam klient, utgående från sina egna professioner. Arbetet präglas inte av en helhetssyn eller ett gemensamt ansvar, utan var och en fokuserar på sin del av serviceproduktionen (Willumsen 2009), verksamhetsgränserna bevakas och ärenden remitteras mellan de professionella (Danermark & Kullberg 2011). Samarbetet får därför ofta karaktären av en procedur där en myndighet lämnar över ansvaret till en annan efter att ha utfört de uppgifter som hört till deras fastställda ansvarsområde.

Tvärprofessionellt samarbete (a.a.) däremot, som i denna rapport benämns som samverkan (Danermark & Kullberg 2011), innebär att de professionella samarbetar utgående från en holistisk syn på klienten där de enskilda professionella kompletterar och respekterar varandras kunskap och där samarbetet utgår från klientens behov. Samverkan innebär ett gränsöverskridande och behovsorienterat samarbete (a.a.).

Olika tolkningar av begreppet samarbete leder till otydlighet och olika förväntningar på samarbetet. Det är därför viktigt att definiera vilken innebörd de enskilda professionella lägger i begreppen samarbete och samverkan och vilka förväntningar de har på varandra. (Jacobsen 2010, Danermark 2011, Willumsen 2009). I denna studie är en väsentlig del av uppgiften att särskilja olika grader av samarbete och nå en mångprofessionell konsensus om när det finns behov av samverkan i klientarbete. Professionellt samarbete behövs inte i alla situationer (Willumsen 2009) och behovet av dialogiska nätverksmetoder beror på den enskilda klientens situation.

Utvecklingsarbetet tog fasta på behovet av ett strukturerat *samarbete*, med fokus på tillgänglighet, information och kunskap om olika sektorer serviceutbud för unga, samt på behovet av gemensamma synsätt och metoder för *samverkan* i det direkta klientarbetet (Jfr Danmark & Kullberg 2011, Willumsen 2009)

I denna rapport definierar således begreppet *samarbete* det strukturella samarbetet, medan *samverkan* innebär det konkreta samarbetet i klientsituationer, baserat på gemensamma värderingar och arbetsmetoder.

4 Kartläggning av svenskspråkig service för unga i Helsingfors

I detta kapitel belyses den svenskspråkiga servicen för unga i Helsingfors och hur professionella upplever att den svenskspråkiga servicen fungerar. Kapitlet söker svar på vilka de centrala aktörerna är som i sitt arbete möter svenskspråkiga unga i behov av stöd samt hur de ser på de ungas situation i Helsingfors och de samarbetsformer och strukturer som finns kring unga i behov av stöd.

Materialet bygger på statistikuppgifter, på omkring 40 inledande samtal med professionella representerande olika yrkesgrupper som kommer i kontakt med svenskspråkiga unga, på 12

individuella intervjuer med nyckelaktörerna inom svenskspråkig service för unga, på 9 sektorsvisa intervjuer med professionella, på en mångprofessionell gruppintervju samt på materialet från den interaktiva delen under slutseminariet bestående av 10 mångprofessionella grupparbeten.

Enligt portalen www.aluesarjat.fi bodde det 135 528 personer i åldern 15-29 år i Helsingfors år 2013. Av dem var 6 %, eller 8 131 personer, svenskspråkiga. Det beräknas bo omkring

35 810 svenskspråkiga personer i Helsingfors år 2014 varav 5 898 är i åldern 12-24 år. Antalet svenskspråkiga väntas öka till 37 600 år 2023 varav 5 715 är i åldern 12-24 år. (Tilastokeskus 2013).

Under de senaste tio åren kan en klar statistisk trend skönjas: Det föds allt fler finlandssvenska barn i Helsingfors. Allt fler tvåspråkiga familjer registrerar sina barn som svenskspråkiga, och en tredjedel av de barn som registrerades som svenskspråkiga åren 2011–2013 hade finskspråkig mamma. Finskspråkiga mammor som vill registrera sina barn som svenskspråkiga ökar, säger Pekka Vuori vid Helsingfors faktacentral. Antalet födda svenskspråkiga barn har ökat från 6,2 procent till 7,4 procent på tio år. I fjol föddes cirka 500 svenskspråkiga barn. Detta ökar behovet av svenskspråkig service i Helsingfors. (Hellman 2014).

Kartlägningsarbetet inleddes med en bred insamling av statistiska uppgifter om de svenskspråkiga unga i Helsingfors; hur många de är, var de finns och vilken service de använder. De centrala organisationer som tillhandahöll statistikuppgifter var: Helsingfors stad/Utbildningsverket, Helsingfors stad/Social- och hälsovårdsverket, Sveps, Yrkesinstitutet Prakticum, TE-byrån, HNS, Kärkulla, Folkhälsan och Duuri.

Följande skede i kartlägningsarbetet var att *samtala med aktörerna* - professionella

som möter unga i sitt arbete. De flesta aktörer träffades personligen medan en del kontaktades per telefon och mail. Över 50 personer kontaktades i detta skede. Målsättningen med samtalen var att utreda vilka de centrala aktörerna är och vilka frågor aktörerna ser som de mest relevanta i sitt arbete. Under samtalen diskuterades de enskilda aktörernas syn på sina egna möjligheter att påverka ungdomarnas livssituation, deras samarbete med andra aktörer på fältet, utmaningar i samarbetet, erfarenheter av goda servicekedjor och avsaknad av service på svenska. De inledande samtalen med aktörerna på fältet ledde till att ett antal aktörer framstod som de centrala för det fortsatta kartläggningsarbetet.

De centrala aktörerna var följande: personal vid skolornas elev- och studerandevård, socialarbetare inom ungdomsarbetet, socialarbetare inom barnskyddet, socialarbetare inom handikappservicen, Kårkullas personal, Sveps medarbetare, ungdomspsykiatriens medarbetare, personal vid Praktikums elev- och studerandevård, Työvoiman palvelukeskus Duuris, Vamos, Nusos, A-klinikens, Ungdomsstationens, Luckans, Arcadas och TE-byråns medarbetare. Utgående från dessa samtal framkom centrala teman som utgjorde grunden för kommande sektorsvisa intervjuer.

För att få en så bred uppfattning som möjligt om enskilda sektorers syn på sitt arbete och sin arbetssituation inbjöds professionella till *sektorsvisa gruppintervjuer*. Följande aktörer inbjöds till tio intervjuer: socialarbetare som arbetar med utkomststöd för 18-25 åringar, Sveps personal, TE-centralens svenskspråkiga medarbetare, de svenskspråkiga skolkuratorerna i Helsingfors, representanter för ungdomspsykiatri på svenska i Helsingfors, Folkhälsans ungdomspsykiatri, Duuris svenskspråkiga medarbetare, socialarbetare som arbetar inom barnskyddet och handikappservicen samt Praktikums studerandevård.

De halvstrukturerade gruppintervjuerna ägde rum på Mathilda Wrede-institutet eller på de professionellas arbetsplatser. Intervjuerna utgick från en intervjuguide som sammanställts utgående från de teman som framkommit som viktiga i de enskilda inledande samtalen med professionella. (Bilaga 1. Intervjuguide för sektorsvisa gruppintervjuer.) Sektorsvis svarade de professionella på frågor angående den egna professionens grunduppgift, målgrupp, kritiska skeden i stödstrukturer och utmaningar i det svenskspråkiga serviceutbudet samt på frågor angående sektoröverskridande samarbete.

Efter de enskilda och sektorsvisa intervjuerna inbjöds nio centrala aktörer,

representerande olika arbetsfält, till en *mångprofessionell gruppintervju*: socialarbetare från socialarbetet inom ungdomsarbetet, socialarbetare från Helsingfors svenskspråkiga barnskydd, en tjänsteman från TE-centralen, medarbetare från Sveps, socialarbetare från Duuri, socialarbetare från Helsingfors svenska ungdomspoliklinik, kuratorer från elev- och studerandevården samt TAK-poliklinikens socialarbetare.

Gruppintervjun, inspirerad av Delfie-metoden (Linstone & Turoff, 2002), byggde på de kritiska moment som aktualiserats under enskilda samtal och intervjuer med professionella från olika sektorer. Gruppintervjun var uppbyggd kring tre påståenden med tillhörande frågeställningar (bilaga 2: Intervjuguide för mångprofessionell gruppintervju), och deltagarna ombads på förhand ta del av en skriftlig sammanställning över de tidigare intervjuerna och de frågeställningar som lyfts upp under dessa. Deltagarna informerades om vilka de övriga deltagarna under intervjun skulle vara och vilka frågeställningar som skulle behandlas under intervjun (bilaga 2). En blankett för informerat samtycke till intervjun bifogades inbjudan.

I kartläggningsarbetets slutskede ordnades seminariet "*Skillnaden – från vision till handling*", där seminariets interaktiva del utgjorde den sista länken i kartläggningsarbetets kunskapsproduktion. Inbjudan till seminariet (bilaga 3) skickades ut till svenskspråkiga professionella som i sitt arbete möter unga, och till förmän, chefer och politiker. I seminariet deltog 74 personer.

Under den interaktiva delen arbetade deltagarna i mångprofessionella grupper utgående från fem teman (bilaga 4). Grupperna sökte konkreta lösningar på samarbetsproblem och brister i den svenskspråkiga servicen för unga. Grupparbetet var inspirerat av Operametoden (Operametoden) där målsättningen var att alla seminariets deltagare skulle känna sig delaktiga i den gemensamma kunskapsproduktionen. Deltagarna arbetade först individuellt, sedan i par och sedan i grupp med att finna gemensamma lösningar på svårlösta problem. Grupperna presenterade sedan sina resultat och till slut fick seminariets deltagare rösta fram åtta konkreta utvecklingsteman för det fortsatta utvecklingsarbetet (se kapitel 5).

4.1 Det svenskspråkiga barnskyddet

Socialarbetare i det svenskspråkiga utredningsteamet och öppenvårdsteamet samt på eftervårdsenheten intervjuades i enskilda intervjuer och i gruppintervjuer angående det svenskspråkiga barnskyddets verksamhet i Helsingfors. Detta kapitel beskriver socialarbetarnas uppfattning om det svenskspråkiga barnskyddsarbetets situation 2014.

Det svenskspråkiga barnskyddet integrerades 2013 i den finskspråkiga barnskydds-enheten i Östra centrum. Personalresurserna förblev de samma som tidigare; tre tjänster reserverades för öppenvårdens socialarbete och två tjänster för utredningsarbetet. De socialarbetare som arbetar med de svenskspråkiga klienterna fick tillgång till en arbetsgemenskap bestående av närmare 30 socialarbetare som är experter inom barnskyddet.

Enheten i Östra centrum har tagit språkfrågan i betraktande vid rekrytering av nya socialarbetare vilket innebär att antalet socialarbetare som kan bemöta svenskspråkiga klienter är betydligt fler än de fem "öronmärkta" tjänsterna. Både mottagningsteamet och öppenvårdsteamet leds av svenskspråkiga ledande socialarbetare vilket är av stor betydelse för upprätthållandet och utvecklandet av den svenskspråkiga servicen och samarbetet med övriga aktörer.

Det svenska barnskyddet betjänade 270 barn år 2013 (Helsingin kaupunki SOTE Tilastoportaali), i medeltal 84 – 101 barn per månad. Ungefär hälften av barnskyddets klienter var i åldern 12-18 år. Elva personer erhöll barnskyddets eftervårdsservice i december 2013; Åtta av dem var klienter på eftervårdsenheten och tre hade blivit beviljade behovsprövad eftervård av öppenvårdsenheten. Alla elva ungdomar hade avklarad grundskola; två studerade i gymnasiet, en studerade på Arcada, en var klient på Sveps medan de övriga sökte fortsatt studieplats och studiemotivation. Enbart en av de åtta eftervårdsklienterna på eftervårdsenheten hade 2013 uttryckligen önskat sig service på svenska och fått kontakt med en svenskspråkig socialarbetare. De övriga hade uppgett att de var tvåspråkiga, och eftervårdsenheten kände inte till på vilket språk de unga hade avlagt sin grundskoleexamen.

Det svenskspråkiga barnskyddets institutionsvård, familjevård och eftervård är integrerade i de finska enheterna. Tillgången till svenskspråkig personal har varit varierande och klara svenskspråkiga servicekedjor finns inte. Socialarbetarna uppger

att tillgången till svenskspråkiga placeringsplatser inte är garanterad. Vid akuta omhändertagningar och placeringssituationer är det inte garanterat att den unga placeras på ett ställe där hen kan bli förstådd på svenska. För ungdomar, som inte behärskar finska, är det en traumatisk upplevelse att bli placerad i en finskspråkig miljö tillsammans med andra utsatta ungdomar, utan att kunna kommunicera med personalen eller de övriga ungdomarna, konstaterar socialarbetarna.

Varken mottagningshem/institutioner, ungdomshem, skolhem, familjevårdsfamiljer eller familjerehabilitering i huvudstadsregionen kan garantera att en svenskspråkig ung person har kontinuerlig tillgång till svenskspråkig miljö och svenskspråkigt bemötande. Det enda svenskspråkiga skolhemmet finns i Österbotten vilket förorsakar kostnader och besvär då den ungas rätt till kontakter till släkt och vänner (barnskyddslagens 54 § gällande barnets ställning vid vård utom hemmet, mänskliga relationer och kontakter) skall förverkligas.

Svenskspråkig familjerehabilitering enligt barnskyddslagen (bsl 37§) kan erbjudas enbart i Raseborg, vilket gör det omöjligt för familjen att arbeta i Helsingfors och för barnen att gå i skola i Helsingfors under rehabiliteringstiden. Detta kan vara ett hinder för familjerna att ta emot familjerehabilitering som barnskyddets stödåtgärd.

Chefen för klientstyrningsgruppen på Helsingfors stads social- och hälsovårdsverk och ansvarig för konkurrensutsättningen av köptjänster för bland annat barnskyddet, säger att kunskaper i svenska finns med som ett kriterium vid konkurrensutsättningen, men att det är svårt att följa upp att den svenskspråkiga personalen faktiskt arbetar kvar på enheten hela tiden. Vid köptjänsterna uppger man att det kan ges service på båda språken, men att detta inte kontrolleras i praktiken och att det i flera fall innebär att det inte finns kontinuerlig tillgång till svenskspråkig personal på dessa ställen. Samma förfarande torde gälla köptjänster i de övriga sektorerna. Bristen på kontinuerlig tillgång till svenskspråkig personal är ett problem inom den offentliga sektorn, och servicen fyller inte de kriterier som språklagen förutsätter angående de språkliga rättigheterna för såväl finsk- som svenskspråkiga medborgare (25 § språklagen).

De flesta barnskyddsklienterna är i åldern 13-17 år, såväl inom öppenvården som bland de placerade barnen. Klientskap inom barnskyddet förutsätter att barnet utsätts för fara eller försummelse eller att barnet med sitt eget beteende utsätter sig för fara eller äventyrar sin utveckling. Gemensamt för barnskyddets klienter är att de är i behov av mångprofessionellt stöd.

En vanlig orsak till att barnskyddet blir kontaktat och behovet av mångprofessionellt arbete är stort, är då ett barn avbryter sin skolgång och varken skola eller hem förmår hjälpa barnet att återvända till skolan. En socialarbetare inom öppenvården formulerade situationen så här:

”Vi ser det i vår öppenvårdsgrupp. Att det är ju en jättestor grupp, som man inte med något som helst medel får att gå till skolan. De är klienter i ungdomspsykiatri också, så flyttas de från normalklass först till flexklass och sedan därifrån till eva-enheten och så går de inte i skola på eva-enheten heller.”

Även barnskyddets stödåtgärder är otillräckliga i dessa situationer. En socialarbetare inom eftervården beskriver tre ungas situation i eftervården:

”Nu har vi de första tre som fått skolan slutförd på Vamos, före det hade vi ingen. De saknade helt motivation, men på Vamos finns det nu något sådant som motiverar. Tidigare har vi med hjälp av handledarna försökt hjälpa de unga med grundskolan, att göra tillsammans alla uppgifter o.s.v. men inte ens det har lyckats. Det finns ju vuxengymnasier där man kan slutföra grundskolan, men det är nog obetydligt vad de får gjort under eftervården. De unga som har tappat motivationen för skolan redan tidigare av någon orsak och inte under placeringstiden lyckats gå i skola har svårt att finna motivationen under eftervårdstiden. Många kommer från skolhem där det funnits många vuxna som kunnat hjälpa, men de har ändå inte lyckats slutföra sin skola där. Då den unga fyllt 18 och skolgången är helt frivillig är det väldigt svårt att gräva fram skolmotivationen igen. Det som vi inte vet är om någon slutför sin skolgång senare. Att när man mognat lite och inser att utan betyg kommer väggen emot på alla ställen så kan man bli motiverad igen.”

Vamos har visat goda resultat, men dess service finns inte tillgänglig på svenska. En del unga väljer att inte ta emot eftervårdens stödåtgärder då de fyllt 18 år och då faller de helt utanför stödstrukturerna och syns följaktligen inte heller i statistikuppgifterna.

”Den här typen av människor finns egentligen inte i något register? Han är inte kund i barnskyddet, han är inte kund i utkomststødet, knappast har han anmält sig som arbetssökande heller.” Gruppintervju med barnskyddet
22.5.2014

De unga som har kontakt med eftervården har socialarbetare eller socialhandledare som hjälper dem i ärenden angående bostad, ekonomi, studier och arbete. De flesta unga har en kontakt till mentalvårdstjänsterna och en del unga är i kontakt med ungdomssocialarbetet i ekonomiska ärenden. Eftervårdens socialarbetare upplever att det är besvärligt att hitta den ungdomssocialarbetare som har hand om de ungas utkomststöd på svenska på de olika områdena i Helsingfors och anser att de inte har tillräcklig information och kunskap om sina klienters möjligheter till svenskspråkigt stöd.

Socialarbetare inom barnskyddets öppenvård upplever att de känner till de viktigaste samarbetsparterna på svenska, men att de saknar en heltäckande bild av det svenskspråkiga serviceutbudet. Det finns stora brister i den svenskspråkiga servicekedjan för barnskyddets klienter, och genom flexibla lösningar och kompletterande finskspråkig service försöker socialarbetarna erbjuda bästa möjliga service för sina klienter. Barnskyddets klienter är en mycket utsatt grupp som borde ha tillgång till ett fungerande mångprofessionellt stöd. Att svenskspråkiga barn placeras i finskspråkig service kan ha långtgående negativa följder, vilket följande citat antyder:

”Jag hade en klient på Barnhemmet, en svenskspråkig pojke som gick i svenskspråkig skola. Han började ha stora beteendesvårigheter och begå brott och var i stora svårigheter. Detta ledde till att hans svenskspråkiga kamratnätverk tog avstånd ifrån honom och till slut umgicks han bara med sina finskspråkiga halvt kriminella vänner. Hans språk och kultur försvann. Jag hade många diskussioner med rektorn i skolan, för de ville bli av med honom. Pojken blev utsatt för att bli utstött från skolan, det var andra gången han blev utsatt för det för han hade redan på första klassen i grundskolan blivit utstött från skolan och placerad i specialklass. Pojken flyttade senare till Skolhemmet. Jag har stött på samma fenomen i finska skolor i centrum. Man önskar bli av med besvärliga elever från ”elitkolorna”. De som inte klarar sig i skolan, inte förstår eller lär sig eller beter sig illa, vill man ha bort från skolan.

Svenskspråkiga barnskyddsklienter har en dubbel stigma då de inte känner sig välkomna i sin svenskspråkiga miljö för att de beter sig illa och de är inte helt välkomna i den finskspråkiga miljön för att de är svenskspråkiga hurrin.”
barnskyddets eftervård

4.2 Utkomststöd och socialt arbete för personer under 25 år

Socialarbetarna inom det svenskspråkiga utkomststödet och socialarbetet för unga under 25 år, intervjuades individuellt i en sektorspecifik gruppintervju samt i en mångprofessionell fokusgruppintervju under våren 2014.

Utkomststödet omorganiserades 2013. Tidigare ansvarade en svenskspråkig socialarbetare för alla svenskspråkiga klienters socialarbete som inbegrep utkomststöd. Situationen var ohållbar och resurserna otillräckliga. Efter omorganiseringen integrerades utkomststödet i den finskspråkiga servicen och delades upp i socialt arbete för personer över 25 år och socialt arbete för personer under 25 år. Utkomststöd och socialt arbete för personer under 25 år - ungdomsocialarbetet - delades upp mellan 4 distrikt, 6 verksamhetspunkter och 9 socialarbetare. Varje svenskspråkig socialarbetare hade mellan 120 och 176 finskspråkiga klienter samt integrerat 1-7 svenskspråkiga klienter. Bristen på förmän och ledande socialarbetare som talade svenska och var insatta i de svenskspråkiga ungas situation upplevdes som ett stort problem. * Se kommentar i slutet av kapitlet.

I januari 2014 överfördes 50 klienter till den svenskspråkiga servicen. I mars 2014 var 36 personer i åldern 18-29 år i kontakt med det svenskspråkiga utkomststödet. Sammanlagt 199 unga svenskspråkiga unga lyfte utkomststöd under någon period året 2013. Statistiken visar att en del av de svenskspråkiga av någon anledning inte har varit i kontakt med det svenskspråkiga utkomststödet. En del av dessa personer har valt att bli betjänade på finska, men det är oklart om alla svenskspråkiga unga som sökt utkomststöd har blivit erbjudna service på svenska.

Efter organisationsförändringen är det ett flertal klienter som inte har varit i kontakt med sin nya socialarbetare. Socialarbetarna har inte någon uppsökande eller uppföljande verksamhet, utan är beroende av att de unga klienterna kommer på avtalade tider för att träffa sin socialarbetare. Unga som inte kommer på givna mottagningstider och som inte nås per telefon är därför svåra att hjälpa.

Socialarbetarna ser det som en nackdel att arbetet är splittrat mellan så många socialarbetare, för det leder till att det inte skapas rutiner för samarbete med andra aktörer. Socialarbetarna upplever att de inte har tillräckligt med kunskap om de svenskspråkiga samarbetsparterna; de känner inte till vilka de är eller vad deras

uppgifter är. En del socialarbetare har för vana att ringa till de finskspråkiga kollegerna för att fråga om de känner till serviceutbudet på svenska. En del av socialarbetarna hänvisar sina klienter vidare till finskspråkig service till exempel Duuri där det har funnits medarbetare som kan tala svenska. Det gemensamma för socialarbetarna är att de inte har några samarbetsrutiner med till exempel Sveps och TE-centralen och att de inte känner till de svenskspråkiga samarbetsparterna i Helsingfors.

Socialarbetarna upplever att situationen är ohållbar. Det finns ingen möjlighet att skapa, upprätthålla och utveckla samarbetet med det övriga svenskspråkiga servicenätverket på svenska, då arbetstiden till största del går åt till att göra detsamma på finska. Den enskilda socialarbetaren har inte insikt i serviceutbudet på svenska och ledningen är inte heller insatt i den svenskspråkiga befolkningens behov och tillgång till svenskspråkig service. Det är även brist på svenskspråkigt material. Social- och hälsovårdsverkets information till klienterna finns delvis enbart på finska, och de svenskspråkiga översättningarna upplevs delvis vara undermåliga. Klientplaner, som enligt lag skall göras för varje klient, skrivs in i klientdatasystemet på finska.

Ett område i Helsingfors skilde sig från de andra. Där arbetade två socialarbetare som hade lång erfarenhet av både svensk- och finskspråkiga klienter. De hade i viss mån etablerat personliga kontakter med andra aktörer på fältet och samarbetade med bland annat Sveps, de ungas krisjour på svenska och de svenskspråkiga hälsostationerna. De mindre erfarna socialarbetarna, som inte hade personliga relationer till samarbetsparter på fältet, kände däremot inte till de nätverk som arbetar med svenskspråkiga unga. De önskade information om vilken svenskspråkig service det finns för klienterna på Duuri, TE-centralerna, bostadsrådgivarna, hälsocentralerna m.m.

Nätverksarbete finns det inte tid för, och gemensamma möten med övriga serviceproducenter är ovanliga, ansåg socialarbetarna. I enstaka fall har socialarbetaren möjlighet att gå med en ung klient till ett annat serviceställe, till exempel en vårdinstans, men det är inte ett rutinförfarande. Ungdomar, som hör till barnskyddets eftervård, har ofta en egenvårdare som stöd under besök på olika byråer. Denna service anser socialarbetarna att fungerar bra och hjälper de unga att få ärenden utträttade hos olika instanser.

Socialarbetarna anser att det eventuellt hör till deras uppgift att sammankalla till nätverksmöten kring de unga, men de har inte haft det som arbetssätt. Socialarbetarna har telefonkontakt med övriga serviceproducenter och ibland, då den unga önskar det, kontakt med föräldrarna.

Bostadsbrist är också ett stort problem i Helsingfors. År 2013 var 1 100 personer under 25 år bostadslösa i Helsingfors (Pöppönen 2014). Unga personer med betalningsstörningar har svårt att hitta en bostad till rimligt pris och ibland är socialarbetarna tvungna att hänvisa dessa personer till krisboende, till exempel Sanduddsgatans krisboende, vilket inte ses som ett lämpligt ställe att bo på för en ung person. Personer som inte fått hjälp på till exempel Duuri, den psykiatriska verksamheten eller Vamos, hänvisas tillbaka till ungdomssocialarbetet och lyfter då utkomststöd, men nås inte av några rehabiliterande åtgärder.

Ungdomsgarantin innebär att varje ung person skall erbjudas arbete, utbildning eller rehabilitering inom tre månader. Socialarbetarna upplever att de mest utsatta unga inte har möjligheter att delta i aktiviteterna av psykiska eller sociala orsaker. Psykisk ohälsa, missbruksproblem och/eller bostadslöshet förhindrar dessa unga personer att ta del av serviceutbudet. Fler rehabiliterande åtgärder efterlyses för dessa utsatt unga. Om den socialarbetare som sköter frågor om utkomststöd för unga bedömer att en ung person inte har tillräckliga psykiska och/eller sociala resurser för att kunna delta i arbetspolitiska aktiveringsinsatser och anmäla sig som arbetssökande arbetslös, kan hen besluta att den unga inte behöver kontakta TE-centralen för att kunna erhålla utkomststöd. I dessa fall består den ungas inkomst enbart av utkomststöd, och socialarbetarens uppgift blir att motivera personen att ta kontakt med rehabiliterande vårdinstanser. Dessa personer har stor risk för att bli marginaliserade om de inte själva vill eller orkar söka vård.

Ungdomar som lider av till exempel psykisk ohälsa, handikapp, missbruksproblem, dyslexi eller gestaltningssvårigheter kan ha svårigheter med att hitta information på internet. De flesta myndigheter och övriga serviceproducenter har övergått från personlig betjäning till elektronisk service via internet för att göra informationen om tjänsterna mer tillgänglig för klienterna. Detta är ett stort hinder för denna utsatta grupp av ungdomar som skulle behöva personlig handledning och bestående kontakter för att få hjälp i sin livssituation.

Socialarbetarna önskade att socialarbetare som arbetar med de svenskspråkiga unga klienterna inom utkomststödets kunde träffas regelbundet för att utbyta erfarenheter och information om svenskspråkig service. Socialarbetarna ifrågasatte om det är klokt att splittra det svenskspråkiga socialarbetet för unga på så många områden och personer. Under semestrar och annan frånvaro uppstår situationer där det inte finns en enda svenskspråkig socialarbetare tillgänglig på byrån. Även om det finns socialarbetare som kan tala svenska med klienterna är det troligt att dessa inte har kunskap om det svenskspråkiga serviceutbudet i Helsingfors. Om enbart en person inom personalen kan tala svenska kan man inte tala om en heltäckande svenskspråkig service. Det är av största vikt att utsätta svenskspråkiga unga för personlig handledning och stöd på sitt modersmål vilket innebär att socialarbetaren, eller handledaren, har en god insikt i hela det svenskspråkiga serviceutbudet; allt från fritidsverksamhet och utbildningsalternativ till social- och hälsovårdens service.

Socialarbetarna efterlyste en elektronisk, uppdaterad informationsportal, där all service för svenskspråkiga unga skulle finnas tillgänglig för såväl professionella som klienter. I samband med intervjuer framkom det att det mest akuta behovet var information om Sveps, TE-centralens, hälsovårdens och psykiatrins svenskspråkiga service och kontaktpersonerna på dessa ställen.

*Sedan dessa intervjuer har det skett omorganiseringar inom ungdomssocialarbetet, och situationen förändras 2016 då det svenskspråkiga utkomststödet och socialarbetet för personer under 25 år kommer att koncentreras till västra Helsingfors serviceenhet, i ett svenskspråkigt team.

4.3 Handikappservice och omsorg om personer med utvecklingsstörning

Intervjuer med socialarbetare på Helsingfors stads svenskspråkiga handikappservice och Kärkullas omsorgsbyrå våren 2014 ligger till grund för uppgifterna som presenteras i detta kapitel.

Den svenska handikappservicen och vården för utvecklingsstörda är integrerad i Östra centrums finskspråkiga enhet för handikappservice. Två socialarbetare och två socialhandledare sköter den svenska handikappservicen. Resurserna är de samma som före organisationsförändringen och uppskattas vara tillräckliga. Den ledande socialarbetaren inom handikappservicen är finskspråkig, medan den ledande socialarbetaren inom vården för utvecklingsstörda är svenskspråkig från och med år 2015.

De svenska socialarbetarna och socialhandledarna ingår i den finskspråkiga arbetsgruppen och får professionellt stöd av sina finskspråkiga kolleger. Det ökade antalet kolleger upplevs som positivt, men ansvaret för den svenskspråkiga servicen och kännedomen om serviceutbudet för svenskspråkiga vilar enbart på de två svenskspråkiga socialarbetarna.

År 2013 var 864 svenskspråkiga personer klienter inom handikappservicen och erhöll service enligt handikappservicelagen. Av dem var 14 personer i åldern 18-25. 164 personer hade omsorgsprogram och var klienter även inom Kårkulla samkommun som erbjuder service för utvecklingsstörda på svenska. 10 av dem var i åldern 18-25 år.

Svenskspråkiga servicekedjor inom handikappservicen sköts till stor del genom etablerade köptjänster, och socialarbetarna upplever att det samarbetet fungerar bra. Handikappservicen köper svenskspråkiga tjänster av Kårkulla, som erbjuder handledning och rådgivning, boendeservice, coachtjänster, arbetsträning, dagverksamhet och övriga stödtjänster i Helsingfors. Folkhälsan är en annan etablerad samarbetspart inom handikappservicen, inte minst genom avlastningstjänster och tillfällig boendeservice för unga handikappade personer.

Handikappservicens socialarbetare upplever sitt arbete som ensamt. De har inte klara samarbetsparter och det är en sårbar enhet med bara två tjänster och en förman som inte är insatt i svenskspråkig service. Socialarbetarna arbetar gärna mångprofessionellt, men har inte som arbetsrutin att sammankalla personer till mångprofessionella nätverksmöten. Socialarbetarna upplever att den svenskspråkiga servicen för unga handikappade inte är tillräcklig och de känner inte till de svenskspråkiga samarbetsparterna på TE-centralen, utkomststödet, utbildningsenheterna o.s.v. Samarbetet med Sveps, barnskyddet och den psykiatriska vården har man däremot goda erfarenheter av.

Helsingfors stad erbjuder arbete med stöd för personer med olika funktionsstörningar. En svenskspråkig arbetskonsulent handleder de svenskspråkiga personerna. Resursen är för liten och de svenskspråkiga personerna får vänta i närmare ett år på att få handledning och arbetskonsulentens service. Även Kårkulla erbjuder svenskspråkig arbetskonsulentenservice, men Helsingfors stad köper inte tillräckligt av denna service. Personer som saknar diagnos men har stora svårigheter att klara sig i livet, omfattas inte av handikappservice lagens tillämpningar i Helsingfors och beviljas således inte arbetskonsulentens service.

Unga personer med utvecklingsstörning, som får service enligt specialomsorgslagen, erbjuds sysselsättning och skyddat arbete av Kårkullas samkommun. På Kårkullas omsorgsbyrå i Helsingfors arbetar en svenskspråkig socialarbetare som har kontakt med alla svenskspråkiga personer med utvecklingsstörning i Helsingfors. Kårkullas socialarbetare deltar i mångprofessionella vårdmöten med alla sina klienter; naturliga samarbetsparter är hälsovården, handikappservicen och skolorna. Klienterna får stöd med att hitta andra stadens utbildning, främst på Helsingfors dagcenter eller arbetscentral. Antalet platser är tillräckligt och dessa personer får handledning och stöd för att klara sig i sin dagliga verksamhet.

För svenskspråkiga ungdomar inom specialomsorgen finns en specialyrkesskola, Optima, som erbjuder anpassad yrkesutbildning, yrkesförberedande utbildning och yrkesträning. Optima ordnar yrkesutbildning för unga och vuxna, ansvarar för specialyrkesutbildningen i Svenskfinland samt erbjuder olika former av tjänster för arbetslivet. Utbildningarna är i huvudsak svenskspråkiga, men en linje inom den grundläggande yrkesutbildningen och delar av vuxenutbildningen är finskspråkiga. Optima verkar i första hand i Jakobstadsregionen men genom den yrkesinriktade specialundervisningen finns det kursutbud i hela Svenskfinland.

Kårkulla har två arbetskonsulenter som handleder klienter på arbetsplatser. År 2014 erhöll en svenskspråkig ung person arbetskonsulentens service i Helsingfors. Även personer med olika funktionsstörningar som saknar omsorgsprogram kan få arbetskonsulenternas service. Kårkulla erbjuder flexibla lösningar för sina klienter som varken behöver ha diagnos för att få ett omsorgsprogram eller ha ett omsorgsprogram för att få service. Helsingfors stad köper Kårkullas tjänster efter behovsprövning och därför styrs Kårkullas samarbetsmöjlighet med det övriga servicenätverket av stadens betalningsförbindelser

4.4 Mentalvårdstjänster för unga

Materialet i detta kapitel baserar sig på intervjuer med professionella år 2014. Professionella från HNS ungdomspsykiatri, Folkhälsan, De ungas krisjour och den svenska familjerådgivningen intervjuades individuellt och i grupp angående det svenskspråkiga utbudet av mentalvårdstjänster för unga. Ungdomspsykiatrins professionella deltog även i en mångprofessionell gruppintervju.

Den vanligaste orsaken till att unga personer kommer i kontakt med psykiatrin är olika former av depression. Depressionen är ofta en sekundär orsak; bakomliggande orsaker kan vara relationsproblem, familjevåld, mobbning och övriga sociala missförhållanden. *”Unga personer som drar sig undan, isolerar sig och saknar vänner blir inte sedda och mötta i vardagen. Man inser inte vilken risk dessa ungdomar utsätts för”,* säger en ledande ungdomspsykiolog på ungdomspsykiatriska polikliniken. Isolerade unga behöver gedigen social- och hälsovård för att klara sig som vuxna. Ungdomspsykiatrin efterlyser tidigare ingripande då barn betar sig aggressivt, är involverade i skolmobbning, har åtstörningar eller är utsatta för kriser.

Flera professionella, till exempel medarbetarna på Sveps, skolkuratorerna och socialarbetarna inom utkomststödet, barnskyddet och handikappservicen har uttryckt sin oro över de svenskspråkiga ungas möjligheter att få psykiatrisk vård på svenska i Helsingfors. Man känner till enstaka medarbetare på ungdomsstationerna, de ungas krisjour och ungdomspoliklinikerna som kan ge service på svenska, men en klar bild av de svenska vårdkedjorna inom psykiatrin efterlyses. Man oroar sig också över övergångsskedet mellan ungdoms- och vuxenpsykiatrin, då den unga skall etablera en ny kontakt och säkerställa sin rätt till fortsatt vård på svenska.

Den svenskspråkiga psykiatriska ungdomspolikliniken betjänar ungdomar i åldern 13-17 år. År 2013 var 57 unga i kontakt med ungdomspolikliniken, 136 unga i åldern 12-29 år besökte Helsingfors-missionens Krisjour för unga, och Folkhälsans ungdomspoliklinik träffade 45 ungdomar i åldern 12-18 år som var i behov av stöd.

År 2013 tog HNS ungdomspsykiatriska TAK-poliklinik (Undersöknings-, bedömnings- och krispolikliniken) emot 26 svenskspråkiga remisser av vilka 24 remisser kom från skolhälsovården, en från en privat läkare och en från barnpsykiatrin. TAK-polikliniken utreder 13-17-åriga ungdomars behov av psykiatrisk vård. Två

personer, en socialarbetare och en sjukskötare, ansvarar för det svenskspråkiga utredningsarbetet som omfattar alla svenskspråkiga remisser från huvudstadsregionen. Tio utredningar ledde till att den unga hänvisades tillbaka till skolhälsovården och de övriga erbjöds vård på ungdomspolikliniken.

Vårdgarantin fungerar i Helsingfors i och med att alla unga får den första mottagningstiden inom tre veckor, men remissförfarandet är ansträngande för de unga patienterna. Det normala förfarandet är att den unga kontaktar hälsostationens läkare eller skolläkaren för att få en remiss till psykiatrin. Före det har den unga oftast varit i kontakt med skolkuratoren eller skolhälsovårdaren för konsultation. Läkaren vill träffa den unga 3-5 gånger innan hen är redo att skriva en remiss till TAK-polikliniken. På TAK-polikliniken träffar den unga en läkare/psykolog omkring 5 gånger. Då utredningen är klar remitteras 50 % - 60 % av de unga till den svenskspråkiga psykiatriska ungdomspolikliniken där de tas emot inom tre månader. Ungdomspolikliniken betjänar ungdomar i åldern 13-18 år och det svenskspråkiga teamet består av en läkare, en psykolog, en socialarbetare och en sjukskötare. Teamet har haft svårigheter med att rekrytera svenskspråkig personal och har i perioder tvingats fungera med bristfällig besättning. På ungdomspolikliniken träffar den unga en ny läkare och övrig personal som vid behov hjälper klienten att hitta en lämplig terapikontakt. Svenskspråkiga ungdomar som är i behov av psykiatrisk avdelningsvård hänvisas till den ungdomspsykiatriska avdelningen vid Ekåsens sjukhus i Ekenäs, som är tvåspråkig. Ekåsens avdelning har fem vårdplatser och tre dagpatientplatser (HNS 2014).

Flera ungdomar orkar inte med detta långa remissförfarande, och uteblir från den reserverade tiden i något skede av processen. Inom den psykiatriska vården är även kontakten till den ungas föräldrar i vissa fall ett villkor för att den unga skall få vård. I resurssvaga familjer finns det risk för att den ungas föräldrar inte förmår engagera sig under hela processen och då kan slutresultatet vara att den unga inte får vård.

”Det är många, många instanser som utreder och betydligt färre som sedan liksom sköter den här vården, om man tänker på ungdomskedjan, att först skall de till någon, de kanske kommer till skolpsykologen eller kuratorn, som sedan skickar till läkaren, för att de skall få en remiss till en TAK-poliklinik, där de sedan utreds och sedan kommer de till ungdomspsykiatrin och sedan rekommenderar ni en terapeut, alltså fem sex steg, räknar jag upp här.”
(Psykolog inom vuxenpsykiatrin)

De ungdomar som remitteras tillbaka till primärvården från TAK riskerar att bli utan psykiatrisk vård. Den ursprungliga remitterande instansen, ofta skolan, har ju redan konstaterat att deras egna resurser inte räcker till för att de skall kunna hjälpa den unga och har därför bett om hjälp från specialsjukvården. När den unga inte tas emot där står primärvården, i praktiken skolan, rätt hjälplös inför utmaningen.

De unga, som återremitteras till bashälsovården, rekommenderas att ta kontakt med familjerådgivningsbyrån, Helsingforsmissionens krisjour för unga, som kan erbjuda samtalshjälp för unga i åldern 12-29 år eller med Folkhälsans ungdomspoliklinik, som erbjuder mångprofessionellt stöd till ungdomar och deras familjer. Inom ungdomspsykiatri är samarbetet med barnskyddet och familjerådgivningen viktigt, och dessa kontakter är etablerade.

Den svenskspråkiga familjerådgivningsbyrån är en del av ungdomspsykiatrins öppenvård. År 2013 var 38 svenskspråkiga unga i åldern 13-21 i kontakt med den svenska familjerådgivningen, medan 14 svenskspråkiga unga var i kontakt med den finska familjerådgivningen under samma tid. Den svenska familjerådgivningen består av ett svenskspråkigt team som arbetar vid sidan om de finskspråkige teamen. Det svenskspråkiga teamet består av två socialarbetare samt två och en halv psykolog och har tillgång till en barnpsykiater ungefär en gång i veckan. Resurserna anses vara tillräckliga och de svenskspråkiga klienterna, 142 klienter år 2013, erbjöds vård inom fastställda tidsramar. Teamen arbetar flexibelt över språkgränserna, och det svenska teamet upplever att det är en fördel att höra till ett större professionellt sammanhang. Många familjer är tvåspråkiga och då är det behändigt att använda båda språken efter behov.

Familjerådgivningen erbjuder inte direkta terapikontakter med unga, utan då en ung person är i behov av terapi kan familjerådgivningsbyråns läkare skriva en remiss till TAK-polikliniken vid HNS. Den svenska familjerådgivningsbyrån sköter inte heller de ungdomar som lider av svåra hemförhållanden på grund av föräldrarnas stora konflikter. Familjerådgivningen upplever att deras största insats är stödsamtal med föräldrar till yngre barn.

Folkhälsans tonårspoliklinik erbjuder svenskspråkig service för unga och deras familjer i huvudstadsregionen. Folkhälsans öppna mottagning tar emot unga och deras familjer 1-5 gånger utan betalningsförbindelse, och i en del situationer kan det vara en tillräcklig hjälp för familjerna. Folkhälsan har ett mångsidigt utbud av tjänster

för svenskspråkiga barn och familjer. Gruppverksamhet med parallella stödgrupper för barn och föräldrar har visat sig fungera bra. En del familjer bekostar sitt deltagande själva medan andra kan få betalningsförbindelser från sina hemkommuner. Helsingfors stad har beslutat att inte köpa dessa tjänster, och enbart i undantagsfall kan en svenskspråkig person få betalningsförbindelse till polikliniken, till exempel av barnskyddet i Helsingfors. Under år 2013 beviljade Helsingfors stad en enda betalningsförbindelse till Folkhälsans tonårspoliklinik (Folkhälsans statistik).

På Folkhälsan upplever man att ungdomar med neurologiska problem eller ADHD-Asbergerdiagnoser har svårt att få hjälp på svenska i Helsingfors. Familjer med komplicerade föräldrarelationer, till exempel barn som lever i svåra skilsmässoprocesser, har också svårt att få hjälp.

Helsingfors missionens krisjour för unga är en lågröskelmottagning där unga kan söka hjälp anonymt. Krisjouren har möjlighet att erbjuda samtalsstöd och ledsaga de unga vidare till andra vårdinstanser. Servicen är uppskattad bland de unga på grund av tillgängligheten.

Man efterlyser ett fungerande nätverk kring ungdomar och föreslår att det skapas ett konsultationsnätverk på svenska i Helsingfors. Representanter inom olika förvaltningsområden skulle utse en person som kan ge konsultativ rådgivning till medarbetare inom det mångprofessionella nätverket kring unga svenskspråkiga i Helsingfors.

4.5 Elev- och studerandevård

Uppgifterna i detta kapitel baserar sig på intervjuer med elev- och studerandevårdpersonal i de svenskspråkiga grundskolorna och andra stadiets utbildningar i Helsingfors, samt statistikuppgifter erhållna från bl.a. utbildningsverket.

År 2012 gick 3 203 barn i de svenskspråkiga grundskolorna i Helsingfors (Helsingfors statistiska årsbok 2013). En ny lag om elev- och studerandevård trädde i kraft den första augusti 2014 och den garanterar alla elever en miniminivå i fråga om kurators- och psykologtjänster, både i grundskolan och på andra stadiets utbildning. En

elev eller studerande har rätt att träffa en kurator eller psykolog senast den sjunde skoldagen efter att hen har begärt det. I brådskande fall skall mötet ordnas samma dag eller senast följande skoldag. (Lag om elev och studerandevård 1287/2013)

Elev- och studerandevården i Helsingfors grundskolor och andra stadiets utbildningsenheter har en central roll då det gäller att upptäcka unga som är i behov av stöd. Enligt skolkuratorernas uppföljning var 641 elever i kontakt med skolpsykologerna eller kuratorerna år 2013. Av besöken hos psykologerna gällde 40 % inlärningssvårigheter medan 60 % gällde beteenderelaterade svårigheter som välmående, trivsel och relationer. Av besöken hos skolkuratorerna berörde 34 % beteenderelaterade svårigheter, skolfrånvaro och motivationsproblem.

Skolkuratorer finns till förfogande för eleverna i Helsingfors grundskolor och på andra stadiets utbildningsenheter. Kuratorerna arbetar i flera skolor och är därför inte anträffbara i varje skola dagligen. För att öka kuratorns synlighet i skolorna träffar kuratorerna alla elever i årskurs 7 och årskurs 10, och alla elever under första året i gymnasiet. Kuratorn träffar också alla barn med specialbehov. Dessa rutiner har sänkt tröskeln för eleverna att ta kontakt vid behov. Eleverna kommer i kontakt med kuratorn genom att själv ta kontakt, genom att föräldrarna kontaktar kuratorn eller genom att lärarna begär att eleven skall kontakta kuratorn.

Då lärarna önskar att en elev skall kontakta kuratorn är orsaken ofta att eleven har stor skolfrånvaro, är aggressiv eller har andra beteendeproblem. Eleverna tar själva kontakt då de känner sig nedstämda, är omotiverade eller har relationsproblem.

Kuratorerna upplevde att allt fler elever upplever skolan som stressande och ångestskapande. Eleverna känner starka, både yttre och inre prestationskrav, vilket leder till ångest och övriga psykiska symptom. Kuratorerna deltar i möten som gäller konflikter mellan föräldrar och skolan, och har etablerat kontakter med barnskyddet, ungdomspsykiatri, de ungas krisjour, familjerådgivningen, Folkhälsans tonårspoliklinik, polisen, ungdomsväsendet och Sveps.

I en del skolor finns ungdomsarbetare och församlingens medarbetare tillgängliga under skoldagarna. Det har visat sig vara mycket lyckat att ha flera vuxna närvarande i skolmiljön. Eleverna kontaktar gärna dessa personer eftersom de upplevs som "utomstående" och mera tillförlitliga än skolans övriga personal.

Elever som har behov av mera stöd har möjlighet att flytta till en flex-klass i åk 8 och 9. I flex-klassen beaktas den enskilda elevens speciella stödbehov, och målsättningen är att eleverna skall få ett avgångsbetyg från grundskolan. Skolkuratorerna önskar att fler elever skulle flytta över till en flex-klass i ett tidigare skede. Det skulle bespara eleverna många bekymmer och känslan av misslyckande. Också enligt Folkhälsans erfarenhet skulle flera barn gagnas av ett byte till en flex-klass eller till sjukhuskola i ett tidigare skede.

Elever med etablerad kontakt till barn- eller ungdomspsykiatri har möjlighet att få grundskoleundervisning enligt ett individuellt anpassat schema i Zacharias Topeliuskolan. Tio elever var inskrivna i Zacharias Topeliuskolan (EVA-enhet) hösten 2014.

Enligt elevvårdens kuratorer är det mycket ovanligt att elever i de svenskspråkiga grundskolorna i Helsingfors inte erhåller ett godkänt avgångsbetyg från grundskolan. De elever som önskar förbättra sitt avgångsbetyg har möjlighet att gå ett år till i skola, i åk 10. I Helsingfors finns ingen svenskspråkig skola som erbjuder grundskoleundervisning för vuxna. I de finskspråkiga kvällsgymnasierna och på Vamos finns möjlighet att slutföra grundskoleutbildningen på finska.

I grundskolan ombesörjer man att alla elever som avslutar sina grundskolestudier deltar i den gemensamma ansökan till andra stadiets utbildning. Antalet studieplatser på andra stadiet är tillräckligt och varje svenskspråkig elev blir antagen till en utbildning på andra stadiet. De svenskspråkiga eleverna föredrar gymnasiestudier framför yrkesstudier, och avbrottsstatistiken för svenskspråkiga elever i andra stadiets utbildning är omkring 50 % lägre än i de finskspråkiga skolorna. Flera av avbrotten på andra stadiet beror på att den studerande flyttar över till en annan utbildningslinje inom Helsingfors, flyttar bort från Helsingfors eller börjar arbeta.

Elever med psykiska eller sociala svårigheter är i behov av kontinuerligt stöd på många plan, och ett fungerande mångprofessionellt samarbete är av avgörande betydelse för hur den enskilda eleven skall lyckas genomföra sin skolgång och utvecklas enligt sin fulla kapacitet. Potentiella ”drop-outs” finns i flex-klasserna, specialklasserna och specialgrupperna i skolorna, enligt skolkuratorerna.

Skolkuratorerna ser som sin uppgift att sammankalla mångprofessionella nätverk vid behov. Specialklassernas elever är ofta i kontakt med flera vårdinstanser och det är en självklarhet att det mångprofessionella nätverket samlas och gör upp gemensamma

målsättningar för arbetet med den unga. Skolkuratorerna deltar i nätverksmöten tillsammans med barnskyddet, ungdomspsykiatri, handikappservice och övriga professionella som är i kontakt med eleven och hans familj. Samarbetet sker spontant men etablerade strukturer och rutiner för samarbetet finns inte. Kuratorerna efterlyser metoder för mångprofessionellt arbete och utbildning för hela skolans personal i bemötande och föräldrakontakter. Den nya elevvårdslagen för med sig att nätverksmöten kommer att dokumenteras på ett mera systematiskt sätt än tidigare, vilket ses som en fördel.

Skolkuratorerna anser att elevvårdsarbetet kunde förbättras genom ett effektivare samarbete mellan skola, hem, handikappservice, psykiatri och barnskydd. Även samarbetsstrukturerna inom den egna organisationen kunde ses över. Skolkuratorerna upplever att lärarna ofta har för hög tröskel för att ta kontakt med elevvårdsgruppen då de känner oro för något barn. Enligt skolornas lagar och förordningar skall läraren kontakta föräldrarna och berätta att hen kommer att diskutera sin oro över barnet i elevvårdsgruppen. Många lärare upplever att det är svårt att diskutera sin oro med föräldrarna och då kommer aldrig oron till elevvårdsgruppens kännedom. Skolkuratorerna önskar mera utbildning och info om samarbetsrutiner och barnskyddets roll för skolornas personal. De skolor som var delaktiga i Sabir-projektet (Söderström & Backman, 2011) upplevde att det var ett bra sätt att närma sig denna problematik och efterlyser mera av den typen av utbildning riktad till skolornas personal.

Av de svenskspråkiga 16 – 18 åringarna studerar 74 % i gymnasiet. 1 249 elever studerade vid de svenskspråkiga gymnasierna i Helsingfors år 2013 (Steinerskolans studerande saknas från statistiken). Av dessa avbröt 3,4 % eller 43 elever sina gymnasiestudier av någon orsak. Omkring 8 % av gymnasieeleverna hade kontakt med skolkuratoren under läsåret. 5 % av ärendena gällde inlärningssvårigheter och undervisningsarrangemang medan 95 % av kontakterna gällde beteendesvårigheter, känslomässiga svårigheter, kamratrelationer eller problem inom familjen.

Kuratorernas klientkontakter berör huvudsakligen frågor gällande trivsel, välmående och relationer. Gällande beteendesvårigheter har kontaktorsaken oftast handlat om skolfrånvaro och bristande motivation. I gymnasierna har arbetet med motivationsproblem och skolfrånvaro ökat. Stress, depressions- och ångestsymptom är vanliga orsaker till kontakt med kuratorn i gymnasiet.

Hösten 2014 studerade 48 elever på Tölö specialiseringsgymnasiums kvällslinje (Aftis). Av dem hade 24 inlärnings- eller språksvårigheter som försvårade deras studieframgångar. 95 % av studerandena hade avbrutit sina gymnasiestudier tidigare i ett dagsgymnasium på grund av motivationsproblem, känsla av utanförskap, depression eller tidsbrist på grund av förvärvsarbete. I Aftis finns inga studerandegrupper utan varje elev studerar individuellt enligt sin personliga studieplan som görs upp årligen tillsammans med studiehandledaren. En psykiatrisk sjuksköterska, som betjänar alla svenskspråkiga elever på andra stadiets utbildning och yrkeshögskolan Arcadas elever, finns till förfogande även för Aftis elever, men den insatsen är marginell. Enskilda ämneslärare bokför elevernas frånvaro och kontaktar elever med mycket frånvaro vid behov. Om en elev avbryter sina studier meddelar Aftis det till Sveps, som meddelar Aftis om eleven har kontakt med Sveps.

Aftis har inte möjlighet att följa upp och stöda enskilda elevers trivsel och framgång i skolan. Lärarna upplever att de inte kan förebygga och motarbeta socialt utanförskap. Lärarna är få timmar på plats i skolan och eleverna saknar grupper som kunde stärka den sociala samvaron i skolan. Med tanke på att eleverna ofta har negativa erfarenheter från tidigare gymnasiestudier skulle stödinsatser både i inläring och sociala färdigheter vara nödvändiga för att eleverna skulle kunna få stöd i sina gymnasiestudier på kvällslinjen.

År 2012 studerade 19 % av de svenskspråkiga 16-18 åringarna i yrkesskola. 309 Helsingforsbor under 25 år studerade vid Yrkesinstitutet Prakticum 2014. Avbrottsstatistiken visar att 6,5 % av studerandena, 20 elever, avbröt sina studier under läsåret 2013. Orsakerna till avbrotten är många, och alla som avbröt sina studier hänvisades till en annan studieplats eller sysselsättning.

Det finns två anställda kuratorer på Prakticum. Kuratorerna samarbetar i elevvårdsteamet med skolhälsovårdaren och en psykiatrisk sjuksköterska som även har alla svenskspråkiga gymnasier och Arcada som sitt arbetsfält. Ungdomscentralens ungdomsarbetare samarbetar med Prakticum och är anträffbara i skolan 1-2 gånger i veckan. Ungdomspedagoger ansvarar för stödundervisning, idrottsevenemang, elevkårsverksamhet och tutorverksamhet m.m.

Kuratorerna upplever att de har möjlighet att erbjuda eleverna en lågtröskelverksamhet. Eleverna besöker både kuratorerna och hälsovårdarna spontant, och elevvårdsgruppen strävar efter att kunna ta emot eleverna även utan tidsbeställning. Kuratorernas arbete

omfattar rådgivning, samtalsstöd och även krisstöd för både personal och elever vid behov.

De vanligaste orsakerna till elevernas kontakt med kuratorerna är hälsoproblem; depression, nedstämdhet och ångest. Flera elever lider också av missbruksproblem, relationsproblem och problem med den egna identitetsutvecklingen. Samarbetet med psykiatrin är utmanande då eleverna, beroende på ålder, hör antingen till ungdomspsykiatrin eller till vuxenpsykiatrin - och på gränsen mellan dessa två kan flexibilitet vara ett okänt begrepp. Det komplicerade remissförfarandet leder till att det finns en risk för att ungdomarna inte orkar genom alla utvärderingsskedan utan faller ut ur vårdsystemet. Den unga skulle behöva en stödperson som ledsagare genom vårdkedjan tills den lämpliga vårdformen hittats. Praktikums kuratorer har i viss mån möjlighet att följa med studerande till olika vårdinstanser, vilket har visat sig vara värdefullt för de studerande.

Kuratorerna har samarbete med ätstörningskliniken där den unga kan få gå 3 gånger gratis och till Folkhälsans öppna mottagning som erbjuder 1-5 gånger gratis stödsamtal.

Practicum har svårt att erbjuda tillräckligt stöd åt de ungdomar som saknar neurologiska eller psykiatriska diagnoser, men som är i behov av mycket pedagogiskt och socialt stöd. Eleverna har rätt till en individuell läroplan på medicinska eller sociala grunder, och resurslärare arbetar med detta, men i praktiken är det svårt att förverkliga undervisningen för dessa elever. Practicum vägleder dessa elever till HNS neuropsykiatriska enhet som dessvärre inte kan erbjuda vård och undersökningar på svenska.

Ifall studierna av olika orsaker blir för svåra enligt kraven för grundexamensinriktade studier utgör Optima ett alternativ. Utbildningsenheten Optima erbjuder utbildning på andra stadiet för personer som behöver en utbildning med anpassade mål och som har behov av särskilda stödåtgärder för att klara av studierna. Optimas målsättningar är att ungdomarna efter avslutad utbildning skall ha ett arbete enligt förmåga, ett tryggt boende och en meningsfull fritid. Utbildningslinjer finns i Österbotten, Åboland och Nyland, men inte i Helsingfors. För resurssvaga och ängsliga elever utgör avståndet ett problem. De unga är inte villiga att flytta hemifrån som 15-åringar, enligt yrkesvalspsykologen på TE-centralen.

Kuratorerna har en etablerad kontakt till Sveps. Om någon elev oväntat avbryter sina studier anmäls detta till Sveps uppsökande verksamhet. Före det kontaktar kuratorn eleven och hemmet, och försöker motivera eleven att återvända till skolan. Elever som tillfälligt avbryter sina studier på Prakticum kan för en tid få stöd av Sveps stödtjänster. Kuratorerna håller sporadisk kontakt med Sveps under den tiden för att följa upp elevens situation. Samarbetet mellan Sveps och Prakticum upplevs som välfungerande och flexibelt men avsaknaden av samarbetsstrukturer är påtaglig och samarbetet bygger på goda personliga relationer.

Kuratorerna upplever att deras interna uppföljning av eleverna är bristfällig. Dokumentationen är sporadisk och inte systematisk, vilket kan leda till att eleven inte har en klar uppfattning om olika stödåtgärders funktion. Ett bättre strukturerat eget arbete och en klar uppfattning om Helsingfors stödtjänster för svenskspråkiga unga efterlyses av studerandevårdspersonalen på Prakticum. Praktikums studerandevård efterlyser även gemensamt överenskomna samarbetsrutiner för nätverksmöten.

4.6 Uppsökande verksamhet och ungdomsverkstad på svenska

En av nyckelaktörerna i arbetet med att förebygga utslagning av unga, är Sveps. Sveps personal bidrog i denna rapport med statistiska uppgifter om verksamheten samt ställde upp på individuella intervjuer och gruppintervjuer.

Sveps ungdomsverkstad (<http://www.sveps.fi/om-sveps/>) har sedan 1996 jobbat för att förbättra ungdomars möjligheter att hitta en plats i studielivet eller arbetslivet. Sveps målsättning är att förbättra svenskspråkiga ungas möjligheter till studier och arbete, att motarbeta skol- och studietrötthet, att förbättra ungdomarnas välmående samt att motarbeta marginalisering och risk för utanförskap.

Sveps är den centrala aktören för svenskspråkiga unga som berörs av ungdomsgarantin och är den enda svenskspråkiga ungdomsverkstaden i huvudstadsregionen. Ungdomsgarantin som trädde i kraft 2013, skall garantera en utbildnings-, prövnings-, eller arbetsverkstadsplats eller ett jobb för personer under 25 år och för nyutexaminerade personer under 30 år, inom tre månader från anmälan som arbetslös.

([www. ungdomsgaranti.fi](http://www.ungdomsgaranti.fi)).

Sveps erbjuder fyra olika verksamheter; uppsökande ungdomsarbete, startträning, arbetsträning samt jobbcoaching. Det ständigt ökande antalet unga som kommer till Sveps tänjer på personalresurserna och med tanke på att alla professionella samarbetsparter inte känner till Sveps verksamhet är det sannolikt att antalet unga som är i behov av verksamheten är större.

55 ungdomar anmäldes till Sveps enligt ungdomslagen (Ungdomslagen 27.1.2006/72 § 7 c), 98 unga Helsingforsbor var i kontakt med den uppsökande verksamheten, 19 deltog i starverksamheten och 15 unga Helsingforsbor deltog i programmet Nonstop år 2015 (Sveps årsberättelse 2014)

De flesta ungdomar kommer i kontakt med Sveps via utbildningssektorns kuratorer som har skyldighet att göra en anmälan till den uppsökande verksamheten om en elev avbryter sin utbildning på andra stadiet (Ungdomslagen 27.1.2006/72 § 7 c). Sveps uppsökande verksamhet fungerar som en vägledningstjänst. Den erbjuder den unga individuellt stöd och servicevägledning. Antalet unga inom den uppsökande ungdomsverksamheten har ökat markant. Den svaga ekonomiska situationen har märkts under de senaste åren bland de unga, och samarbetet med socialservicen har intensifierats. Många unga har en mångfacetterad problematik; avbrutna studier på andra stadiet, ensamhet, psykiskt illamående, ekonomiska problem, bostadslöshet, något slag av funktionsnedsättning, svårigheter att på egen hand söka sig till existerande service, svårigheter med rutiner och dessutom avsaknad av arbetsplats, studieplats eller sysselsättning.

Många unga behöver konkret handledning för att nå fram till olika tjänster och ett vuxet stöd vid uppsökande av dessa. På Sveps kartlägger man den ungas dygnsrytm, hälsotillstånd och motivation för fortsatt arbete. De flesta ungdomar har en omvänd dygnsrytm och då blir den första målsättningen för arbetet att korrigera den ungas dygnsrytm och erbjuda sysselsättning om dagarna i den utsträckning den unga förmår delta i gemensamma aktiviteter.

Antalet unga som har avbrutit gymnasiestudierna eller har en godkänd paus i studierna har märkbart ökat. Sveps arbetar för att hitta rätt studiealternativ och studieform för dessa unga. Ungdomarna behöver stöd med att söka till den gemensamma elevansökan, ansöka till specialyrkesutbildning, folkhögskola, yrkeshögskola eller universitet.

Organisationsförändringarna inom TE-centralen och social- och hälsovårdsverket har försvårat samarbetet med de professionella som arbetar inom andra verksamhetsområden. Sveps personal upplever att fungerande samarbetsrelationer är beroende av goda personliga kontakter då strukturer för samarbetet saknas. Till exempel samarbetet med TE-centralerna varierar då en del tjänstemän inte önskar att Sveps handledare kommer med den unga på möten till TE-centralen, medan andra anser det vara önskvärt.

Samarbetet med utkomststödets socialarbetare fungerar bra i många fall, men Sveps medarbetare upplever att de inte har tillräcklig information om det svenskspråkiga nätverket inom social- och hälsovården i Helsingfors. Sveps efterlyser mera möjligheter att ta hand om resurssvaga unga under en längre tid. Sveps önskar också en förteckning över svenskspråkiga samarbetsparter i Helsingfors och gemensamma forum för dessa aktörer.

På Sveps konstaterar man att de resursstarka personerna drar nytta av verksamheten, medan de svagare inte får den service de behöver. Sveps verksamhet baserar sig på att den unga skall få stöd under högst ett år medan de resurssvaga unga behöver betydligt längre tid än det. Remissförfarandet inom psykiatrin är långsamt och det är inte ovanligt att det tar över ett halvt år innan den unga har etablerat en vårdkontakt inom psykiatrin. För dessa ungdomar är det viktigt att det finns en dagsrutin och meningsfull sysselsättning under den tid de väntar på att få en vårdkontakt. Sveps kan inte erbjuda denna form av rehabiliterande sysselsättning, som saknas helt och hållet på svenska i huvudstadsregionen. Sveps har i vissa fall överfört dessa ungdomar till Vamos (<http://www.vamosnuoret.fi/>) finskspråkiga verksamhet, men långt ifrån alla svenskspråkiga unga som är i behov av mångprofessionellt stöd klarar sig i en helfinsk rehabiliteringsmiljö. Sveps har också samarbete med Työvoiman palvelukeskus Duuri i Helsingfors

På Duuri finns det sex personer (2014) som har möjlighet att betjäna klienter på svenska. Duuri erbjuder personlig handledning och rådgivning vid planering av studier samt arbete eller rehabilitering. Personalen är mångprofessionell och består av TE-centralens experter, socialarbetare, handledare, hälsovårdare och psykologer. Svenskspråkiga klienter hänvisas till Duuri främst från TE-centralen, ungdomsocialarbetet och Sveps. Antalet svenskspråkiga klienter är inte statistikfört, men personalen upplever att de flesta svenskspråkiga klienter väljer att sköta sina ärenden på finska på Duuri. Språkfrågan utreds med klienterna och för dem som

önskar service på svenska erbjuds en svenskspråkig socialarbetare eller handledare. I oktober 2014 erbjöds två unga personer service på svenska på Duuri.

Personalen på Duuri arbetar utgående från ett nätverksperspektiv. Arbets sättet är inbyggt i Duuris interna struktur där samarbetet mellan Folkpensionsanstalten, TE-centralen och hälsovården är grunden för verksamheten. Duuris medarbetare upplever att deras roll är att fungera som koordinators för nätverkssamarbetet med övriga aktörer i klientens ärende. Det mångprofessionella samarbetet fungerar varierande. En del samarbetsparter är ovilliga att komma på nätverksmöten på grund av tidsbrist, och det kan ofta ta besvärligt lång tid att få nätverket samlat till ett gemensamt möte. Klientens eget nätverk inbjuds gärna med till möten och man uppmuntrar klienten att aktivera sina egna resurser i nätverken för att få till stånd ett så heltäckande stöd som möjligt.

De svenskspråkiga professionella nätverken är inte lika bekanta som de finskspråkiga för personalen på Duuri och därför är samarbetet på svenska mer arbetsdrygt då samarbetsparterna måste sökas på nytt för varje klient. Medarbetarna på Duuri upplever att de har möjligheter att betjäna unga klienter även på svenska, och språkkunskaper beaktas vid rekrytering.

4.7 Nylands arbets- och näringsbyrå

År 2013 registrerades 190 svenskspråkiga 18-25 åriga personer som arbetslösa arbetssökande i Helsingfors. Antalet per månad varierar, men i december 2013 var 59 svenskspråkiga unga Helsingforsbor registrerade på TE-centralen i Nyland som arbetssökande arbetslösa. (www.ely-keskus.fi/uusimaa). Svenskspråkiga professionella på TE-centralen - verksamhetsledare, socialarbetare och psykologer - har deltagit i flera intervjuer under kartläggningsarbetet för att klargöra de utmaningar som den svenskspråkiga servicen inom TE-byrån har.

TE-centralerna har genomgått organisationsförändringar, och samarbetsparterna - till exempel socialarbetarna inom utkomststödet i Helsingfors - upplever att de inte har några direkta kontaktpersoner på TE-centralen som kan ta emot och betjäna de

svenskspråkiga unga. En svenskspråkig psykolog på TE-centralen har fungerat som kontaktperson på svenska.

Tidigare fanns det svenskspråkiga utbildningshandledare på arbetsförmedlingen. Nu finns det en svenskspråkig psykolog och en annan person som kan vägleda unga personer på svenska i utbildningsfrågor. Dessa tjänstemän försöker i mån av möjlighet vara i kontakt med elever som avslutar grundskoleutbildningen med anpassad läroplan och som är i behov av skraddarsydd serviceplanering som beaktar elevens alla behov av träning och utbildning.

Kompetensutveckling kan erbjudas på svenska på Prakticum, där den unga kan påbörja studier mitt i terminen och bekanta sig med olika studieinriktningar och avlägga kurser som hen senare kan få till godo vid fortsatta studier. TE-centralens tjänstemän har påpekat att det vore bra om det svenskspråkiga kvällsgymnasiet kunde följa upp och stöda sina elever bättre så att studierna kan bli slutförda.

TE-centralens psykolog har fäst sig vid att ett ökande antal väl presterande ungdomar söker hjälp för ångest och nedstämdhet. Ungdomarna har klarat sig genom grundskolan med goda eller mycket goda betyg, men på andra stadiet i gymnasiet får de utbrändhetssymptom och klarar inte av att prestera på toppnivå mera, vilket skapar ångestkänslor och nedstämdhet. Dessa ungdomar uppmärksammas inte i tid i skolorna eftersom de inte orsakat problem i skolorna. Inte heller deras föräldrar uppmärksammar att ungdomarna de facto mår dåligt. Samma fenomen finns också bland unga utbildade personer som etablerat sig i arbetslivet och är mitt i karriären. Antalet utbildade unga personer, som är sjukskrivna eller har sagt upp sig på grund av utbrändhet ökar, enligt TE-centralens psykolog.

TE-centralen förhåller sig kritisk till sin egen organisation. De arbetslösa skall anmäla sig elektroniskt och efter det ska en tjänsteman ta kontakt inom 2-4 veckor. Personer som är i stort behov av hjälp och stöd har svårt att verka på internet och den svenskspråkiga informationen är bristfällig. De anställda befarar att riskgruppen ökar och att en del av de arbetslösa inte kommer i kontakt med byrån på grund av det besvärliga systemet. Per telefon är det så gott som omöjligt att nå tjänstemännen, och klienterna kan inte göra en anmälan genom ett personligt besök på byrån utan tidsbeställning. På TE-centralen upplever man att de resursstarka klienterna drar nytta av det nuvarande systemet medan de resurssvaga har svårare att klara sig eftersom kontakten med TE-centralen skall ske elektroniskt och all information

finns samlad på nätet. Dessa personer behöver en lågtröskelservice med personlig handledning. De resurssvaga har ofta kontakt med flera olika myndigheter samtidigt och koordineringen av detta kan bli övermäktigt för de unga. ”*Unga personer i osäkra livssituationer förväntar sig personlig handledning. Vi bör utveckla nya stödmodeller*”, säger arbetsminister Ihalainen (HS 23.11.2014).

Det saknas arbetssökningskurser på svenska och koordinering av de svenskspråkiga arbetsgivare som är villiga att anställa arbetslösa unga. TE-centralen service är indelad i tre linjer utgående från personernas olika stödbehov, och tjänstemännen anser att den svenskspråkiga servicen borde centraliseras till en enda byrå för att informationen om svenskspråkig service skall kunna hållas samlad och de svenskspråkiga klienterna lättare skall kunna hitta TE-centralens utbud. Tjänstemännen vid TE-centralen poängterade också att svenskspråkiga arbetslösa borde få undervisning i finska för att kunna klara sig bättre i arbetslivet i framtiden.

Den svenskspråkiga servicen på TE-centralerna i Helsingfors är beroende av ett fåtal svenskspråkiga tjänstemäns flexibilitet och personliga kontakter inom den egna organisationen. TE-centralens tjänstemän upplever att den största orsaken till bristfällig service är brist på strukturer för mångprofessionellt samarbete. De efterlyser ett holistiskt perspektiv där människans hela livssituation tas i beaktande i arbetet. Utbildning, hälsa, kriminalitet, missbruk, sysselsättning, fritid och ekonomi bör samtidigt utredas och åtgärdas enligt klientens behov och önskan. Stora organisationsomställningar inom social- och hälsovården har lett till att gamla fungerande mångprofessionella kontakter brutits och nya inte har hittats. Samarbetet med det svenskspråkiga utkomststödet har lidit av detta och TE-centralens tjänstemän vet inte vem de skall kontakta då de önskar samarbete kring en svenskspråkig klient. Vid TE-centralen önskar man att samarbetet mellan myndigheterna skulle förbättras. Nu fungerar samarbetet mellan vissa instanser på grund av personliga kontakter, men för att samarbetet skall kunna fungera friktionsfritt behövs det strukturer som underlättar kontakterna med samarbetsparterna.

En samarbetsgrupp och listor på svenskspråkiga personer som arbetar med svenskspråkiga unga som omfattas av ungdomsgarantin efterlyses. En motsvarande grupp på finska, Nuorten neuvottelukunta, Nuora (<https://tietoanuorista.fi/>), fungerar i Helsingfors och kunde stå som modell för en svenskspråkig motsvarighet, föreslår TE-centralens tjänsteman.

4.8 Ohjaamo – Navigatorn

Sedan kartläggningsarbetet 2014 har förändringar skett angående service för unga i Helsingfors. Arbets- och näringsministeriet har utarbetat rekommendationer för det fortsatta nationella arbetet med att förebygga utslagning bland unga. I rekommendationerna framkommer uttryckligen att olika arbetsmodeller skall utvecklas även på svenska.

Forskning har visat att de unga är i behov av personlig handledning och mångprofessionellt samarbete, och därför utvecklas en Ohjaamo-modell på nationell nivå. Ohjaamo-modellen fokuserar på personliga kontakter och lågtröskelverksamhet, och skall vara en tvärspektoriell verksamhet i enlighet med ungdomsgarantin. Projektet Ohjaamo inledde sin verksamhet under våren 2015 och riktas till ungdomar i åldern 15–29 år som är utanför arbetslivet och/eller saknar studieplats. Projektet beviljades nyligen finansiering för tre år från Europeiska socialfonden (ESF). Finansieringen utnyttjas för utvecklande av verksamhetsmodellen Ohjaamo i Helsingfors.

Ohjaamo i Helsingfors erbjuder tjänster på svenska under namnet Navigatorn. Den svenskspråkiga verksamheten startade under hösten 2015. Då anställdes en svenskspråkig arbetslivscoach för att samordna de svenskspråkiga aktörer som arbetar med unga i åldern 15-30 år som är i behov av mångprofessionellt stöd i enlighet med ungdomslagen.

Navigatorn samarbetar inom ett omfattande nätverk, bland annat med arbets- och näringsstjänster, social- och hälsovårdstjänster, idrottstjänster, ungdomsarbete, verkstäder, företagstjänster, läroanstalter, ekonomi- och skuldrådgivning, aktörer inom ungdomspsykiatri och aktörer inom frivilligt arbete. På Navigatorn hjälper personliga arbetstagare ungdomar som behöver stöd för att hitta ett lämpligt arbete eller en studieplats. Arbetstagaren träffar den unga cirka en gång i veckan.

5 Utmaningar för mångprofessionellt arbete inom svensk service för unga i Helsingfors

Kartläggningen identifierade de centrala aktörerna som i sitt arbete möter svenskspråkiga unga i behov av stöd och hur nyckelaktörerna ser på de ungas situation i Helsingfors. Vidare framkom vilka samarbetsformer och strukturer det finns kring unga i behov av stöd och vad de professionella upplever att bör utvecklas. I detta kapitel lyfts det fram vilka strukturella och praktiska utmaningar den svenska servicen för unga i Helsingfors står inför enligt kartläggningen.

Antalet svenskspråkiga ungdomar i behov av mångprofessionellt stöd är relativt litet. De professionella känner rätt bra till de mest utsatta ungdomarnas problematik, men den bristande kunskapen om svenskspråkig service som helhet gör det svårt för de professionella att hjälpa sina klienter. Då serviceutbudet är begränsat och klientantalet relativt litet är det nödvändigt att satsa på välfungerande samarbete.

Unga i kontakt med svenskspråkig service i Helsingfors (2013)		
Antal unga	Serviceform	Åldersgrupp
190	arbetssökande arbetslösa	18-25
199	lyfter utkomststöd	18-25
270	barnskyddet	0-18
14	barnskyddets eftervård	18-21
14	handikappservice	18-25
10	service enligt omsorgslagen	18-25
57	ungdomspsykiatriska polikliniken	13-18
26	ungdomspsykiatriska TAK-polikliniken	13-18
136	de ungas krisjour	12-29
45	Folkhälsans ungdomspoliklinik	12-18
14	Familjerådgivningsbyrån	13-21
211	elevvård, grundskola, kurator	åk 7-10
17	elevvård, grundskola, psykolog	åk 7-10
97	studerandevård, gymnasiet, kurator	16-
43	avbröt gymnasiestudierna	
23	avbröt yrkesstudier	
10	sjukhuskola, Eva-enheten	åk 7-9
156	Sveps, svenska produktionsskolan	16-28
136	Krisjouren för unga (statistik jan-nov 2015)	12-29

Tabell 1 Unga i kontakt med svenskspråkig service

Behovet av samarbete togs upp i alla samtal och intervjuer med de professionella.

”Ingen av de här ungdomarna kommer att passa in enbart i skolan, eller enbart barnskyddet eller enbart ungdomspsykiatrin eller vad annat det handlar om, utan de kommer alltid att ha bitar av allt det här. Vad kan vi tillsammans göra för att stöda de här unga?” – Socialarbetare inom ungdomspsykiatrin

De professionella hade både goda och mindre goda erfarenheter av mångprofessionellt arbete på svenska.

”Det känns ganska ofta att många service är mer uteslutande, att man funderar på kriterier, att vem som hör hit och vem som hör dit och sedan om du är en ungdom som har lite av allting, så vart hör du då och vart får du komma in?” – TE-centralens tjänsteman

5.1 Bristen på heltäckande bild av serviceutbudet

Alla tillfrågade svenskspråkiga professionella tillstod att de inte hade en heltäckande uppfattning om det svenskspråkiga serviceutbudet för unga. I synnerhet de professionella som arbetade ensamma eller på små enheter upplevde att de inte har möjlighet att själva skapa och upprätthålla kontakter till de svenskspråkiga nätverken. De professionella efterlyser en gemensam portal för all svenskspråkig service för unga. Portalen skulle förutom kontaktuppgifter innehålla en beskrivning av de olika sektorernas och professionernas verksamhetsområden och serviceutbud. Avsaknad av elementär kunskap om samarbetsparternas service utgör i dag ett hinder för flera professionella att arbeta mångprofessionellt.

”Det är svårt att veta vad det finns för service och vad det finns för tjänster och sedan när man råkar känna någon som börjar jobba någonstans, så inser man att jo, det här finns här, att det här kan man kanske använda sig av och så här. Så det är nog lite svårt att veta vad man skall göra, det känns som att varje gång som jag har en svensk ungdom och det är inte helt klart vart man skickar den, så får man fundera om och försöka kartlägga vad det finns för tjänster, att det är, ja, oklart vad som finns att tillgå.”
Ungdomssocialarbetare

Bristande kunskap om samarbetsparternas arbetsuppgifter och ansvar kan leda till konflikter mellan samarbetsparterna, men också till att de unga inte får information om service de har rätt till.

Det framkom i en intervju att professionella inte alltid informerar de unga om deras rätt att ansöka om utkomststöd. Dessa enskilda professionella kan bedöma att den unga inte är i behov av utkomststöd, trots att denna bedömning enbart skall och bör göras av den socialarbetare som hanterar utkomststöd. Motsvarande exempel på brist i kunskap om de övriga professionellas ansvarsområden är då en aktör inte informerar den unga om TE-centralens tjänster, för att hen anser att den unga inte kommer att dra nytta av det. I detta fall blev den unga utan information om TE-centralens tjänster och service. Brist på information och kunskap om samarbetsparternas tjänster innebär således att det mångprofessionella arbetet försvåras och ibland förhindras, samt att de unga inte får tillgång till korrekt information om tillgänglig service.

5.2 Sårbara samarbetsstrukturer

Utmaningen med att bygga upp fungerande samarbetsstrukturer och kontaktnätverk mellan professionella är att nätverket blir sårbart om det enbart bygger på de enskilda professionellas personliga kontakter.

I den svenskspråkiga samarbetskontexten bygger ett gott samarbete ofta på goda personliga relationer, men avsaknaden av uttalade strukturer gör samarbetet sårbart. De äldre medarbetarna med lång arbetserfarenhet har etablerat kontakt

med samarbetsparter sedan länge och dessa kontakter har överlevt de stora organisationsförändringarna, medan yngre eller nya medarbetare inte har några etablerade samarbetsparter utan är tvungna att söka dem för varje enskilt fall på nytt.

Samverkan skall byggas upp på roller och inte på individer, och samarbetet får inte bygga på personliga relationer, säger Danermark (2015). I den svenskspråkiga samarbetskulturen blir detta extra viktigt då aktörerna är få och professionella relationer byggda på personliga relationer kan få en uteslutande effekt. Då vänskapsrelationer och professionella relationer sammanblandas blir professionella samarbetskonflikter svåra att hantera och kan upplevas av de enskilda aktörerna som personliga påhopp, konstaterar en socialarbetare. I de små svenskspråkiga sammanhangen kan en servicesektor representeras av enbart en eller ett fåtal professionella, och då är det extra viktigt att samarbetsstrukturerna byggs på de professionella mandaten och professionerna, och att de inte är avhängiga av representanternas personliga kontakter. Även omsättningen på medarbetare, som är omfattande inom statlig och kommunal förvaltning, är en bidragande orsak till behovet av stabila strukturer för samverkan.

De professionella har visat stort intresse för att skapa strukturerade samarbetsmodeller för det svenskspråkiga mångprofessionella arbetet med unga. En mångprofessionell samarbetsgrupp har föreslagits. Gruppen kunde fungera som bas för utvecklingsarbetet och kunde även konsultera professionella i samarbetsfrågor.

Strukturer för remisser, utlåtanden och dokumentation bör tydliggöras för det mångprofessionella nätverket, och klara överenskommelser bör göras om hur mångprofessionell samverkan ska ske.

”det skulle behövas en genomtänkt struktur över nätverksmötet. Och kännedom om förväntningar på mötet. Att det skulle finnas en på förhand genomtänkt struktur på något sätt. Att varför sitter vi här, att därför blir det kanske ofta sådana situationer när man inte har planerat möte på förhand, att man sitter och bollar mellan varandra ansvaret och ändå kan problemet vara det att ingen part har en klar syn på vad som egentligen skulle vara det bästa sättet att hjälpa den här klienten.” Gruppintervju med professionella 26.8.2015

”...en sak, som kanske skulle kunna förbättra samarbetet, om olika myndigheter och samarbetsparter hade en bättre insikt i vad de andra gör. Jag

tror att det kan gå så att den andra parten får en upplevelse av att hon inte är välkommen om den som ordnar mötet har en helt orealistisk uppfattning om den andras arbete eller vad de gör på det ställe. För då diskuterar man ju helt förbi varandra på de där mötena.” Gruppintervju med professionella 26.8.2015

Citaten är från gruppintervjun och fick starkt bifall av de övriga i gruppen.

Trots att lagar och förordningar förutsätter att de professionella samarbetar över sektorsgränserna upplever de professionella att den enda tid som finns reserverad för direkt samverkan är de mångprofessionella mötena. Därför anser de professionella att det är synnerligen viktigt att utveckla mötesstrukturerna.

Servicekedjorna för unga är långa och i mångprofessionella sammanhang är den unga ofta involverad i flera serviceprocesser samtidigt. Överföringsskeden inom sektorerna och mellan sektorerna innebär alltid ett riskmoment för den unga. I överföringsskeden är det vanligt att ordna mångprofessionella möten för att säkra att den unga inte faller ut ur någon servicekedja. Men de stora mångprofessionella mötena kan upplevas som frustrerande och ineffektiva. Deltagarna kan ha olika förväntningar på mötena och vara osäkra på vilken roll de själva kommer att ha i framtiden. Upplevelsen är att representanter för de olika professionerna anländer till mötena med egna idéer om hur mötet och samarbetet i fortsättningen skall förverkligas, vilket minskar möjligheten för gemensam planering.

”Men det verkar som om alla organisationer definierar sin egen bit väldigt snävt, vilket gör att många faller helt och hållet utanför. Det är något jag har funderat mycket på.” (Socialarbetare inom ungdomspsykiatri)

Mångprofessionellt arbete förutsätter koordinering. I enskilda kommuner har kommunen tagit ansvar för koordineringen av det mångprofessionella samarbetet, och i dessa kommuner har samarbetet mellan professionella fungerat bra och klienterna har fått en god mångprofessionell service. Till exempel i S:t Michel och i Uleåborg finns det lågtröskelmottagningar för unga personer som omfattas av ungdomsgarantin, och där är flera sektorer samlade under samma tak. Matti Tuusa (Tuusa & al 2014) betonar att det är viktigt att kommunerna klargör vilken tjänsteman det är som har koordineringsansvaret för den enskilda klientens service.

För att kunna utveckla samarbetsstrukturerna på svenska önskas gemensamma utbildningar och mångprofessionella arbetsgrupper. Man efterlyser också en större kunskap och förståelse för de svenskspråkiga ungas situation i Helsingfors. Ett

översektoriellt samarbete mellan personer i ledande ställning, som ansvarar för den svenskspråkiga verksamheten, skulle underlätta struktureringen av mångprofessionellt arbete på klientnivån. Även ett ökat samarbete inom den egna organisationen mellan de professionella som i sitt arbete möter svenskspråkiga unga skulle stärka den interna kunskapen om de ungas situation och deras behov av service.

Merparten av de intervjuade professionella anmälde sitt intresse för att delta i arbetsgrupper för att utveckla dessa frågor, vilket visar hur stort behovet att utveckla det egna arbetet är bland de professionella.

5.3 Ineffektiva mötesrutiner

Det finns behov av att se över mötesrutinerna. Sektoröverskridande möten ordnas rutinmässigt i givna situationer, men deltagarna förhåller sig kritiska till dess effektivitet. Flera professionella upplever att både mångprofessionella tjänstemannamöten och nätverksmöten där klienten närvarar är ineffektiva för både de professionella och klienterna. Det saknas gemensamma mötesstrukturer och överenskommelser om i vilka situationer nätverksmöten skall ordnas, hur mötesinbjudan skall göras, hur samverkan skall dokumenteras och hur man kunde öka delaktigheten hos både professionella och unga under mötena.

En central fråga under nätverksmöten är koordineringsansvar och ansvarsfördelning. Då de professionella inte är inkomna i alla de övriga professionellas arbetsbilder har de svårt att bilda sig en uppfattning om ansvarsfördelningen. Förutsättningen för att samverkan skall fungera bra är att deltagarna - även klienterna och deras privata nätverk - är välinformerade om varandras juridiska och professionella ansvar, kompetens och möjlighet att bidra med service.

De svenskspråkiga professionella möter en utmaning här och tillstår att de har en begränsad kunskap om sina egna möjligheter att fungera flexibelt och om samarbetsparternas serviceutbud och ansvarsområden. Systematisk dokumentation över det egna arbetet och nätverksmöten bör utvecklas för att man ska få till stånd smidiga arbetsrutiner och ökad transparens som befrämjar brukardelaktighet.

5.4 De ungas delaktighet

Brukardelaktighet efterlystes även i forsknings- och utvecklingsarbete. De professionella önskade höra de ungas åsikter om befintliga stödstrukturer, mötesrutiner och serviceprocesser. Man önskade också *få* mera information om vilken service de unga saknar och på vilket sätt de unga föredrar att vara i kontakt med myndigheterna.

6 Kunskapsproduktion i dialog med unga och professionella

Delstudie 2 bygger på den kunskap om utvecklingsförslag som framkom under kartläggningsskedet. Utvecklingsbehoven sammanfattades i åtta punkter utgående från tio mångprofessionella gruppers arbete under kartlägningsarbetets slutseminarium.

1. *Tillgången till information om service för svenskspråkiga unga i Helsingfors bör förbättras för de professionella och för ungdomarna och deras familjer. En webbportal med kontaktuppgifter till alla tjänstemän och övriga professionella bör finnas lättillgänglig. I portalen skall ingå korta beskrivningar över de olika serviceproducenternas uppgifter och serviceutbud.*
2. *Alternativa arbetssätt bör utvecklas. Möjligheten att använda till exempel videotelefonkontakt, videokonferenser, Skype m.m., i klientarbetet bör utredas.*
3. *En svenskspråkig, mångprofessionell samarbetsgrupp, som kan konsulteras vid behov av de professionella, behövs som stöd för det mångprofessionella arbetet.*
4. *Ledningen i organisationerna bör ta aktivare del i utvecklandet av den svenskspråkiga servicen; mångprofessionella sammankomster för personer i ledande ställning som ansvarar för det svenskspråkiga serviceutbudet.*
5. *De svenskspråkiga nätverken behöver gemensamma arenor för utvecklingsarbete. Regelbundna seminarier, gemensamma utbildningsdagar och utbildningstillfällen stärker den gemensamma uppfattningen om ungdomarnas situation och servicebehov.*
6. *Det behövs uttalade överenskommelser om hur de professionella samarbetar och delger varandra information och dokumentation.*
7. *Brukarperspektivet bör stärkas. Det finns behov av brukarexpertis i utvecklingsarbetet. De unga bör involveras i utvecklandet av nya samarbetsformer.*
8. *Skolan är en central aktör i det förebyggande arbetet. Det behövs klara samarbetsstrukturer för situationer då en elev löper risk för utanförskap och är i behov av mångprofessionellt stöd.*

De professionellas behov av en webbportal där alla tjänster för unga och kontaktuppgifter till de professionella skulle finnas uppdaterade, har vidarebefordrats till Helsingfors stads beslutsfattare och finns inte med i detta utvecklingsprojekt. En projektanställd inom Helsingfors stad arbetar med att sammanställa webbportaler för olika klientgrupper på nätet. På webbadressen <http://www.hyvinvoinninpalveluopas.fi/index.php/hakemisto/item/lasten-nuorten-ja-perheiden-ruotsinkieliset-palvelut-helsingissa> finns information om aktörer som betjänar barn, unga och familjer på svenska, men informationen är ännu inte heltäckande och berör inte unga över 17 år. Luckans Ung Info <http://unginfo.fi/> och flera andra organisationer utvecklar också informationstjänster för unga.

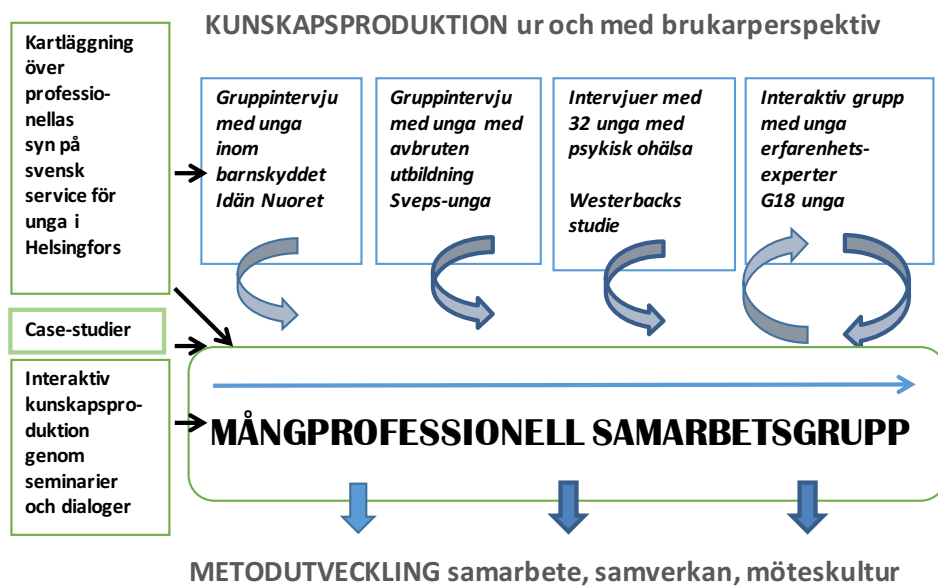
Under kartläggningsarbetet intervjuades professionella som i sitt arbete bemöter unga i åldern 12-29 år som är i behov av mångprofessionellt stöd. De professionella betonade vikten av ett gott samarbete i förebyggande syfte redan i grundskolan. Därför begränsades målgruppen för utvecklingsarbetet till de professionella som i sitt arbete möter ungdomar i grundskolan eller på andra stadiets utbildning, som behöver stöd för att kunna genomföra sin utbildning. Utbildningssektorn och dess samarbetsparter bildar därför kärngruppen i utvecklingsarbetet.

Denna delstudie tar fasta på utmaningen att utveckla svenskspråkigt mångprofessionellt samarbete i frågan om unga utsatta. Forskningen söker svar på frågorna:

1. Hur kan de professionella tillsammans förbättra förutsättningarna för unga personer, som är i behov av mångprofessionellt stöd, att genomföra sin utbildning?
2. Vilka strukturer och arbetsmodeller stöder samarbete och samverkan mellan de unga och de professionella?
3. Vilken betydelse har en mångprofessionell arbetsgrupp för det sektoröverskridande samarbetet?

De professionella ansåg att en fungerande mångprofessionell arbetsgrupp, som tillsammans skulle stöda utvecklandet av mångprofessionella sektorövergripande samarbetsstrukturer och metoder, skulle förbättra de professionellas möjligheter att hjälpa sina unga klienter. Detta antagande utgör basen för forskningsuppdraget 2015.

Den andra delstudiens målsättning var således att skapa en mångprofessionell sektoröverskridande samarbetsgrupp bestående av professionella, som i sitt arbete bemöter svenskspråkiga unga i behov av flera stödinsatser. Avsikten var att gruppen i dialog med unga brukare utveckla fungerande arbetsstrukturer och metoder som stärker brukarinflytandet.

Figur 3 Kunskapsproduktion ur och med brukarperspektiv

I november 2015 ordnades ett slutseminarium, "Skillnaden II – Samverkan som strategi", där forskarsocialarbetarna presenterade preliminära resultat från sina respektive forsknings- och utvecklingsuppdrag 2014-2015. Seminariet samlade ett 50-tal deltagare, främst svenskspråkiga aktörer som i sitt arbete möter unga. Under seminariet föreläste professor Danermark, under rubriken "Samverkan som strategi", om framgångsfaktorer och fallgropar i utvecklingsprojekt som strävar efter grundläggande förändringar i samarbetsrutiner. Seminariet avslutades med en paneldiskussion där professionella i ledande position, under ledning av professor Ilse Julkunen, diskuterade de olika organisationernas möjligheter att förändra de mångprofessionella samarbetsstrukturerna på svenska.

6.1 En mångprofessionell sektorövergripande Samarbetsgrupp

En mångprofessionell sektorövergripande samarbetsgrupp skapades på vårvintern 2015. De professionella inbjöds att delta i Samarbetsgruppens utvecklingsarbete sju gånger under året. De professionella blev tillfrågade om de var intresserade av att delta i ett forsknings- och utvecklingsprojekt. Forskningsplanen, målsättningen för utvecklingsarbetet, en länk till föregående års rapport om kartläggningens arbetet och en lista på professionella som inbjudits till samarbetsprojektet sändes till dem.

Samarbetsgruppen var en representativ grupp vilket innebar att flera professionella från samma organisation inbjöds att delta. Fyra utbildningsenheter representerades av två speciallärare, fem kuratorer, två elevhandledare, två enhetschefer, en psykiatrisk sjukskötare och en ledare för studerandevården.

Helsingfors stads social- och hälsovårdsverk representerades av barnskyddet; två ledande socialarbetare och två socialarbetare, handikappservice; en ledande socialarbetare och två socialarbetare, utkomststöd och socialt arbete för unga under 25 år; två socialarbetare, ungdomsväsendet; en ungdomsarbete. Ungdomspsykiatrin representerades av en socialarbetare och Sveps representerades av en handledare och en uppsökare.

Samtliga inbjöds till sju möten under perioden mars-oktober, och 12-20 personer deltog i utvecklingsarbetet under varje möte.

Samarbetsgruppens första möte samlade 15 professionella. Nio personer representerade skolvärlden; speciallärare, studie/elevhandledare, kurator, enhetschef, två personer barnskyddet, en från Sveps, en person från handikappservice, en person från ungdomspsykiatrin och en handledare från utkomststödet. Deltagarnas förväntningar på utvecklingsarbetet kartlades under tillfället. Gruppen var ense om att skolfrånvaro och övergångarna är kritiska områden för de unga, och man önskade arbeta vidare på det området. Andra stadiets utbildning önskade få information om elevernas skolfrånvaro under högstadiet för att kunna förutse elevens stödbehov i den nya utbildningsenheten. "Överföringsblanketter", där information som skall överföras till följande skola antecknas, sågs som en möjlighet med brister. Blanketten blir inte alltid ifylld och eleverna förmedlar den inte alltid till den följande skolan. Unga med vårdkontakter önskar eventuellt inte dela med sig den informationen. Elev- och

studerandevårdslagen upplevdes som oklar för samtliga parter i fråga om när och hur det är möjligt att samarbeta över sektorsgränserna.

Deltagarnas förväntningar på utvecklingsprojektet var att få lära känna samarbetsparterna bättre - både personerna och den verksamhet de representerar. Den gemensamma förväntningen var att man tillsammans kan komma överens om hur man skall gå till väga i övergångssituationer och hur samarbetsmöten/nätverksmöten skall ordnas utgående från ett brukarperspektiv. De professionella talade om nätverksmöten som inte fungerar och efterlyste en gemensam möteskultur och metoder. Under det första mötet diskuterades även fungerande strukturer och metoder, som kunde vidareutvecklas och spridas i praktiken.

Gruppens uppgifter var:

- 1) att skapa strukturer för det sektoröverskridande mångprofessionella samarbetet samt komma överens om hur de professionella delger varandra information och dokumentation,
- 2) att utveckla samarbetsstrukturer och arbetsmodeller för situationer då en elev löper risk för utanförskap och är i behov av mångprofessionellt stöd,
- 3) att utveckla brukarperspektivet i det mångprofessionella samarbetet.

Samarbetsgruppen erbjöds utbildning i dialogiska metoder och en föreläsningdag om samverkan som stöd för utvecklingsarbetet.

Samarbetsgruppens funktion utvärderades i en SWOT-analys under gruppens sista sammanträde i oktober. Därtill fyllde de professionella i en kort enkät gällande hela forsknings- och utvecklingsprojektets funktion och genomförande. Tolv personer deltog i utvärderingsarbetet under sammanträdet, och de övriga deltagarna i Samarbetsgruppen ombads per e-post skicka sina utvärderingar senare. Inga utvärderingar returnerades i efterhand.

6.2 Ungas erfarenheter av skola, delaktighet och bemötande

Samarbetsgruppens medlemmar hade bekantat sig med rapporter (Westerback 2015, von Kraemer 2015) om de kartläggningsarbeten som gjorts föregående år och tagit del av de rekommendationer som framkommit där. Det följande skedet var att utreda ungas åsikter om åtgärder som kunde förbättra delaktighet, bemötande och elevers möjligheter att genomföra sin utbildning. I detta kapitel presenteras unga som bidragit med erfarenhetsexpertis i denna forskning; två fokusgrupper, flera enskilda unga och en ungdomsgrupp.

Flera argument talar för ökad brukardelaktighet i forskning och metodutveckling. Ett argument bygger på antagandet om att myndigheterna har för stor makt över brukarna, och att man tack vare ökad brukardelaktighet i klientarbetet råder bot på den antagna maktobalansen. Det andra argumentet för brukarmedverkan är serviceanpassning. Målet är att man i utvecklingsarbete skall beakta brukarnas önskemål och behov och på så vis utveckla servicen så att den bättre motsvara brukarnas förväntningar. (Dahlberg & Vedung 2001.)

Forsknings- och utvecklingsarbetet var både kumulativt och interaktivt. Kunskapsproduktionen byggde på kartläggningen med professionella som vidare utvidgades i ett brukarperspektiv via intervjuer med unga. De intervjuade var en grupp ungdomar inom barnskyddet ”Idän Nuoret”, en grupp ungdomar med avbrott i utbildningen ”Sveps-unga”, samt ett flertal unga som lider av psykisk ohälsa, intervjuade av forskarsocialarbetaren Frida Westerback i anslutning till hennes forskningsuppdrag; *Från ungdomsperspektiv till mångprofessionell praxis – ungas syn på svenskspråkiga välfärdstjänster i Helsingfors*. Detta forskningsmaterial utgjorde stommen i de reflektioner som gjordes inom den mångprofessionella Samarbetsgruppen. Därtill fungerade en grupp unga (G18-unga) som en interaktiv grupp som regelbundet samlades för att diskutera fungerande bemötande och servicestrukturer, i dialog med den mångprofessionella arbetsgruppen.

6.2.1 Fokusgruppintervjuer med unga

För att få en bred kunskap om de ungas syn på bemötande och mångprofessionellt arbete, speciellt med fokus på skolmiljön, intervjuades två ungdomsgrupper med olika erfarenheter av kontakter till professionella. Båda grupperna var etablerade grupper. Den ena gruppen bestod av unga (N=8) personer som för tillfället var i kontakt med Ungdomsverkstaden Sveps där unga som av någon anledning gör ett avbrott i sina studier eller arbetsförhållanden får stöd med att planera sin framtid. (Denna grupp omnämns i fortsättningen som Sveps-unga) Den andra gruppen (N=7) bestod av unga klienter inom barnskyddet som bildat en erfarenhetsexpertgrupp i östra Helsingfors, Idän Nuoret. (Omnämns i fortsättningen som IN-unga.) Ungdomarna var i åldern 15-22 år.

Victoria Wibeck (2000, 52-54) beskriver för- och nackdelar med att använda sig av redan existerande grupper. En fördel kan vara att medlemmarna känner varandra och gör det möjligt för mer tystlåtna personer att uttrycka sig i diskussionen. En tystlåten person kan däremot också i en bekant grupp falla in i ett invariant mönster och inte uttala sig trots att hen besitter kunskaper i ämnet.

Grupperna var vana vid att diskutera känsliga ämnen, och risken för att medlemmarna inte skulle känna sig bekväma bedömdes som liten. Det viktigaste är att gruppmedlemmarna tycker att ämnet är relevant och intressant att diskutera och att de besitter tillräcklig kunskap om ämnet som skall diskuteras (Billinger 2005, 175).

Respondenterna - de unga - rekryterades via kontaktpersoner. En uppsökare på Sveps frågade unga om de önskade delta i en gruppintervju och diskutera ämnen som forskaren på förhand hade sänt till uppsökaren. Åtta ungdomar tackade ja till erbjudandet. Intervjun ägde rum på Sveps. Sju av ungdomarna deltog aktivt i intervjun, medan en valde att vara tyst och enbart lyssna. De unga hade erfarenheter av kontakter med professionella, främst i skolmiljöer och i samband med mentalvårdstjänster.

Den andra gruppen valdes ut för fokusgruppintervjun, efter att den hade kontaktat forskaren via barnskyddets socialarbetare, för att de unga var intresserade av utvecklingsprojektet och önskade få uttala sig om ämnet. Gruppen blev informerad om temaområdena och intervjun ägde rum i barnskyddets lokaler i samband med

gruppens ordinarie möte. Alla sju ungdomar deltog livligt i intervjun. Gruppen var van vid att diskutera olika teman och hade som klar målsättning att bli hörd i dessa frågor. Representanterna hade erfarenheter av mångprofessionella, sektoröverskridande möten där allvarliga ärenden behandlats angående deras framtid, till exempel barnskyddsliga åtgärder och beslut om placering på institution, och av möten med professionella i ärenden gällande skolan, mentalvårdstjänster och utkomststöd.

Den gemensamma nämnaren för grupperna var att ungdomarna hade erfarenheter av kontakter med professionella och beslutsfattande. Denna gemensamma nämnare nämndes för alla respondenter då fokusgruppintervjun introducerades.

Grupperna och de enskilda medlemmarna blev informerade om intervjuens teman och praktiska genomförande samt om rapportering och konfidentialitetsprincipen i samband med rekryteringen och vid intervjutillfället. Principen om informerat samtycke (Repstad 1999) tillämpades således under rekryteringsskedet i samarbete med kontaktpersonerna. Deltagandet var frivilligt och grupperna valde tidpunkt och plats för intervjuerna.

Fokusintervjuns huvudteman var:

1. Hur kan de professionella tillsammans förbättra förutsättningarna för unga personer, som är i behov av mångprofessionellt stöd, att genomföra sin utbildning?
2. Vilka strukturer och arbetsmodeller stöder samarbete och samverkan mellan de unga och de professionella? (bilaga 5. Intervjuguide för fokusgruppintervju med unga). Intervjuerna bandades (2 h 11 min), littererades (21 sidor) och analyserades.

6.2.2 Intervjuer med unga med psykisk ohälsa

Ytterligare kunskap om ungdomars syn på svenskspråkig service och bemötande erhöles via forskarsocialarbetaren Westerbacks forskningsprojekt; *Från ungdomsperspektiv till mångprofessionell praxis – ungas syn på svenskspråkiga välfärdstjänster i Helsingfors.*

Westerback hade intervjuat 30 unga i åldern 13-29 år från EVA-enheten, Sveps ungdomsverkstad, yrkesinstitutet Praktikum och Krisjouren för unga. Intervjuerna gällde de ungas erfarenheter av bemötande och mångprofessionella möten. Sammanlagt intervjuades 32 (n=32) ungdomar. Av dessa var 72 % flickor (n=23) och 28 % pojkar (n=9). 50 % var i åldern 18-22 år, 41 % var 13-17 år och 9 % utgjordes av 23-29-åringar. Majoriteten av informanterna studerade (n=16) eller tog del av sjukhusundervisning (n=6), en del hade avbrutit studier på andra stadiet eller var arbetslös, men var för tillfället sysselsatt på ungdomsverkstad (n=7), ett fåtal läste på inträdesförhör eller arbetade deltid (n=2). Av informanterna hade några (n=14) varit eller var klient inom den ungdoms- eller vuxenpsykiatriska öppenvården, och några (n=2) hade varit patienter inom avdelningsvård. Endast ett fåtal uppgav klientkap inom barnskyddet. Vidare hade några (n=14) tagit del av tredje sektorns tjänster. Fem unga (n=5) hade erfarenhet av ungdomscentralens gruppverksamhet för sexuella minoriteter. Ungdomarna led av självupplevd eller diagnostiserad psykisk ohälsa och hade erfarenheter av svenskspråkiga servicetjänster i Helsingfors.

Informanterna tog ställning till skolfrånvaroproblematik och servicesystemet med betoning på bemötande, delaktighet, mångprofessionella möten och dokumentation.

6.2.3 Interaktiv grupp med unga

Under hösten bildades en ungdomsgrupp till stöd för forsknings- och utvecklingsuppdragen. (I fortsättningen omnämns denna grupp som G18-unga).

Gruppen bestod av nio medlemmar i åldern 18-25 med erfarenheter av psykisk ohälsa. Medlemmarna hade erfarenheter av samarbete med professionella främst inom utbildningsväsendet och psykiatri. Den gemensamma målsättningen för ungdomarna att delta i gruppen var deras önskan om att kunna påverka utvecklandet av de svenskspråkiga mentalvårdtjänsterna för unga i Helsingfors. Gruppen träffades varannan vecka kring förutbestämda teman. Gruppen fick ta del av Samarbetsgruppens oro över ungas skolfrånvaro och risken för utanförskap, och de deltog i två fokusgruppintervjuer.

Den första intervjuens huvudfrågor var: Hur kan de professionella tillsammans förbättra förutsättningarna för unga personer att genomföra sin utbildning? Vilka strukturer och samarbetsmodeller stöder samarbetet och samverkan mellan de unga och de professionella? Gruppen diskuterade sig fram till olika lösningar och sammanfattade förslag till åtgärder för båda frågeställningarna till "5-punkts checklistor till de professionella" (bilaga 6) som vidarebefordrades till Samarbetsgruppen för fortsatt bearbetning och utveckling.

Den andra intervjun byggde på kritiska skeden som uppkommit under den första fokusgruppintervjun och som hade behandlats i Samarbetsgruppen. Intervjun fokuserade på frågor som gällde skoltrivsel och förhållningssätt i skolan till unga med psykisk ohälsa samt på delaktighet i arbetsprocesser. Temaområdena var: Att trivas i skolan, Att komma ut ur bubblan (syftar på de ungas upplevelse av isolering under längre frånvaroperioder från skolan) och Att mötas.

Fokusgruppintervjuerna, som var halvstrukturerade, bandades, littererades, analyserades och sammanställdes som underlag för Samarbetsgruppens utvecklingsarbete.

7 Samarbetsgruppen tar del av de ungas åsikter och identifierar kritiska skeden

Detta kapitel fokuserar på kunskapsproduktion ur och med brukarperspektiv. Den bygger på en analys av hur den mångprofessionella Samarbetsgruppen reflekterade kring de ungas perspektiv (två fokusgruppintervjuer, trettio individuella intervjuer och två gruppintervjuer). Analysen byggde på material från Samarbetsgruppens diskussioner under ett knappt år samt på tre gruppintervjuer, tre fokusgruppintervjuer och en gruppintervju med reflekterande team. Under processen varvades informationen från de unga med teoretisk kunskap om samverkan, dialogiska metoder och bemötande, i form av seminarier och utbildningstillfällen för de professionella.

Fokusgruppintervjuerna med unga fokuserade på strukturer och samarbetsmodeller som stöder samarbete och samverkan mellan unga och professionella, samt på frågan om de professionellas möjligheter att förbättra förutsättningarna för elever som är i behov av stöd för att genomföra sin utbildning. Ett centralt tema var bemötande och möteskultur. De unga tog ställning till hur möten med professionella skulle kunna ordnas så att den unga känner sig trygg och delaktig i samtalen. De enskilda intervjuerna med unga som lider av psykisk ohälsa fokuserade på hur psykisk ohälsa bör tas i beaktande i dessa sammanhang.

Samarbetsgruppen arbetade i en process som inleddes med fokusering på gruppens målsättning och förväntningar utgående från kartläggningsrapporten.

Under det följande sammanträde presenterades resultaten av fokusgruppintervjuerna med unga barnskyddsklienter och unga personer på Sveps.

Samarbetsgruppen tog del i de ungas erfarenhet av bemötande i skolan, övergångsskeden, mångprofessionella möten och delaktighet och diskuterade hur behovet av sektoröverskridande samarbete och brukardelaktighet ter sig utgående från de olika professionernas perspektiv. Gruppens medlemmar delade med sig av sina erfarenheter av fungerande samarbetsformer och brukarinkluderande arbetssätt.

Under följande sammanträde presenterade forskarkollegan Frida Westerback sina forskningsresultat om ungas syn på det svenska serviceutbudet och deras erfarenheter av mångprofessionellt arbete.

Samarbetsgruppen delades upp i tre mångprofessionella grupper och arbetade med tre utmanande case angående övergångsskeden från grundskolan till andra stadiets utbildning (se kapitel 7.2), utgående från frågeställningar (bilaga 7) gällande bemötande, delaktighet och dokumentation. Alla diskussioner bandades, littererades

och analyserades för bearbetning i ungdomsgruppen.

Under följande sammankomst fick Samarbetsgruppen ta del av ungdomsgruppens utarbetade checklistor (bilaga 6). Diskussionen i Samarbetsgruppen berörande temaområdena; att trivas i skolan, att komma ut ur bubblan och att mötas, förverkligades i form av en halvstrukturerad temaintervju (bilaga 8.) med fem professionella och de övriga professionellas reflekterande kommentarer. Intervjun och reflektionerna bandades, littererades och analyserades.

7.1 Skoltrivsel och skolfrånvaro

”Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå fruktad, i brist därpå avskydd och föraktad. Man vill ingiwa människorna någon slags känsla. Själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vad pris som helst.”
(Hjalmar Söderberg 1905 i Doktor Glas)

I detta kapitel behandlas först skolmiljöns stödjande funktioner som befrämjar elevernas trivsel och förutsättningarna för en lyckad övergång mellan grundskolan och andra stadiets utbildning, och sedan samarbetsstrukturer och modeller som befrämjar de ungas delaktighet i förändringsprocesser.

Då de unga talade om skolan kretsade samtalen mest kring relationer och behovet av att bli sedd och förstådd som individ både av kamrater och av personalen i skolan. Skoltrivsel och gruppsamhörighet som förebygger utslagning var framträdande teman i de ungas samtal.

”Ofta när folk inte kommer till skolan så är det för att de inte trivs där, så man skulle helst i början av läsåret satsa mycket på gruppdynamiken och på gemenskapen. Det skulle vara mera lockande att vara i skolan.” – G18-ung

Fungerande gruppdynamik i klassen och lärarens empatiska förmåga att se eleven holistiskt, upplevdes som avgörande faktorer för den enskilda elevens trivsel och välmående i skolan och en förutsättning för elevens skolframgång. Arbetet med

gruppsammanhållningen behövs kontinuerligt i klassrummen för att öka trivseln för alla elever och förebygga mobbning. Tutorer och vänelever upplevs också ha en förebyggande effekt för mobbning, och de unga önskade att den verksamheten skulle utökas i skolorna. Ungdomsarbetare som finns tillgängliga i skolorna upplevs också som trygga vuxna resurser som befrämjar samhörigheten med hjälp av olika evenemang i skolan.

Utdrag ur Idän Nuorets (IN) diskussion (min översättning från finskan):

- *”- skapande av gruppsamhörighet (ryhmäytyminen), är jätteviktigt och görs alldeles för lite. Kanske bara under den första veckan. Fast man sysslar med det den första veckan så räcker det inte alls till. Gruppsamhörigheten varierar hela tiden och man måste arbeta med gruppsamhörigheten hela tiden. Det borde ske kontinuerligt för gruppens sammansättning ändras hela tiden. Det borde finnas lärare som är intresserade av att under lektionerna aktivt arbeta för gruppsamhörigheten. Lärarna borde vara intresserade av att göra det aktivt under lektionerna. Grupptillhörigheten är väldigt viktig för trivseln. För om du blir utanför gruppen så avbryter du studierna.*
- *Fast om du är superintresserad av det du studerar kanske du fortsätter ändå.*
- *Inte vet jag nu det. Jag skulle säkert ha avbrutit om jag inte hade haft några vänner där. Om man inte trivs så orkar man inte fortsätta. Jag står inte ut med ensamhet. Att studera ensam, äta ensam och att hela tiden vara ensam och inte ha något sällskap gör nog att huvudet spricker”*

Bland annat på Practicum har man vidtagit åtgärder för att göra det lättare för eleverna att integreras i den nya utbildningsmiljön. Eleverna har möjligheter att komma och bekanta sig med den nya miljön och besöka utrymmen och tala med personalen i god tid före skolstarten. Elevvårdspersonalen är lättillgänglig i Practicums allmänna utrymmen och försöker identifiera och ta kontakt med elever som ser ensamma eller osäkra ut i skolan. Även kuratorerna i grundskolorna strävar efter att vara lätt tillgängliga för eleverna.

”- Men vi är medvetna om det och försöker vara som hökar där direkt första dagarna där då de börjar och försöker lite följa med, och tittar lite att är där

någon som skulle behöva komma lite under skyddande vingar. Men det är jättesvårt. När man intervjuar eleverna om vad de kommer ihåg från första dagen så är det den skrämmande skolan och att jag skall äta där i den där jättestora matsalen. Att det har varit de två saker som har kommit fram.

- Det är det de talar om, att måsta vara ensam någonstans med sin bricka.”
(Utdrag ur professionell gruppintervju 26.8.2015)

Vid övergångsskedet från grundskolan till andra stadiets utbildning påpekade de unga att det finns flera faktorer som påverkar valet; bland annat intresset för utbildningen, föräldrarnas förväntningar och krav, studiehandledningens omfattning, professionellas ”styrning” och vännernas val. De unga önskar mera personlig studiehandledning och upplever att de inte fått tillräcklig information om vad de olika studieinriktningarna innebär i praktiken.

Yrkesvalet är utmanande för de unga då valet bör göras redan i de yngre tonåren. Avbruten skolgång, skolfrånvaro, svaga betyg och osäkerhet om det egna yrkesintresset försvårar valet av yrkesutbildning. (Pohjola 1994, 70–81; Palola 2012, 16–17.)

Vetskapen om att en fungerande utbildningsmiljö utgör en plattform för ungas integrering och anpassning i samhället utmanar såväl de unga som de professionella i sökandet efter bästa möjliga alternativ för varje elev. (Komonen 2001, 70; Laaksonen 2001, 89, 95; Myrskylä 2012)

Rädslan för att bli ensam i en ny skola är en stark hotbild, och vänners val av utbildning påverkar därför ofta det egna valet.

”... man söker till den skolan som kompisarna, för man är rädd för att bli ensam. Om man blir ensam i den nya skolan så slutar intresset för skolan väldigt fort. När du vant dej vid att ha alla kompisar kring dej på högstadiet och du hade väldigt lätt att vara där med alla bekanta lärare, så när du sedan plötsligt skall vara ensam i något helt nytt...” – IN-ung

De unga önskar bli sedda som individer i sina livsmiljöer, som innefattar mycket mera än enbart skolan. Flera unga beskriver hur de med utagerande beteenden hade önskat att någon lärare hade frågat dem hur de mår. Lärarna upplevs vara de vuxna som borde ingripa då någon elev är mycket frånvarande eller betar sig utagerande.

”ingen kom och satt sig ner med mig och prata med mig. Nå, mina föräldrar borde ju ha gjort det, men nej, Men någon lärare borde ha fattat det att jag är

16 och vet inte ett skit om något skit, jag är en tonåring. De borde på riktigt att suttit ner och tala med mig men det enda jag fick var anmärkningar och kvarsittningar och försittningar” – Sveps-ung

På frågan om hen hade varit mottaglig för samtal i den situationen är svaret:

”Jo, om de skulle ha talat till mig som en människa och inte som till ett problembarn, med attitydproblem. Det kan hända att jag har attitydproblem, men vill man veta varför?” – Sveps-ung

I Samarbetsgruppen diskuterades lärarens roll som fostrare och medmänniska i skolan. Elevvårdslagen förutsätter att läraren kontaktar eleven och vårdnadshavarna då oro för en elev uppdragas, men de professionella frågade sig om lärarna har tillräckligt med kunskap om hur de kan kontakta elever och vårdnadshavare i känsliga frågor. Man ifrågasatte idén med att det skall vara lärarens uppgift att inleda diskussionen om en enskild elevs stödbehov, då det finns så många andra vuxna professionella i skolorna.

”på något sätt tänker jag att inte bara lärarna, utan kökspersonal, vaktmästare; lite så som Marjatta Bardy sade, tanken på att koko kylä kasvattaa, att skolan borde ju vara trygg på det sättet. Att när det är diskussioner om mobbning, så det kan ju inte vara på det sättet att det är någons uppgift, utan det måste vara så att alla måste vara fokuserade på att barnen har det bra i skolan. Det borde vara en gemensam tanke att alla alltid är välkomna och hur man (personalen) betar sig när någon kommer till skolan efter en lång frånvaro. Och att alla vet att man skall vara observant hela tiden, om någon är ensam eller sådant. Att det är allas uppgift och inte bara någon enskilds.” – Barnskyddets socialarbetare

”Jag upplever den där lagen som mycket jobbig, jag förstår dem, men det tar bort lärarna från det här fostrandet och tanken på att vi kan tillsammans ta hand om våra elever.” – Skolkurator

”Det är jätteutmanande att få en lärare att se att man också har en annan roll än att undervisa. Och där tänker jag på att det har jättemycket med ledningen att göra och ledarskapet i ett hus, att hur mycket förmedlas det från ledningen att man bör ta ansvar över annat också än undervisningen” – Ungdomsarbetare

Lärarnas fokusering enbart på undervisning upplever de unga som brist på empati. De unga önskar att lärarna skulle fungera som trygga vuxna medmänniskor, som med låg tröskel skulle kontakta dem vid frånvaro för att reda ut orsakerna bakom frånvaron och informera om möjligheterna att kompensera den förlorade undervisningen.

De unga upplever att de inte har information om vad som kommer att hända efter en längre frånvaro och vilka möjligheter de har att kompensera den uteblivna undervisningen. En del unga beskrev skolfrånvaron som en tillvaro ”i en trygg bubbla” som det är svårt att ta sig ut ur på egen hand. Den trygga bubblan ger skydd för omgivningens ogillande och krav på prestationer, och känslan av trygghet i bubblan förstärks ju längre tiden går.

”Man lever i någon slags trygg bubbla som man inte slipper ut från, det gör att det är hemskt svårt att komma till skolan” – G18-ung

”Det är en automatisk mekanism att man skjuter upp saker då man mår dåligt, det fortsätter som en ond spiral” – G18-ung

I Samarbetsgruppen var man medveten om ”den trygga bubblan” och de ungas svårighet att återvända till skolan efter ett längre avbrott. I grundskolan är okontrollerade avbrott i princip inte möjliga eftersom eleverna har läroplikt och frånvaron följs upp, men även här finns undantag.

”Jag hade just ett case, det var en som gick på nian som hade varit hela vårterminen borta från skolan och ingen ringde efter henne. Fyra månader hade hon varit borta. Och det är nog fruktansvärt.” – Sveps handledare

Situationer, då en elev återvänder till sin gamla undervisningsmiljö efter en period i sjukhuskolans undervisningsgrupp (Eva-enheten), är bekanta och kräver förberedelser.

”... att det är väl då jag som är den där kontaktpersonen. Så om det är en elev som varit på Eva enheten ett halvt år och skall återvända så har jag bruka träffa eleven och vårdnadshavarna och informera lärarna så att det skall vara så trevligt som möjligt att återkomma och inte bli så där. Att det är nog en stress bland de unga som då skall återvända efter ett halvt år, hur alla klasskompisar reagerar och allt sådant. Det är nog en jättestor stress. Men det blir bättre när de kommer på besök och vi har möten och informerar lärarna” – Kurator i högstadiet

På andra stadiets utbildning finns varierande praxis. Lärare och elev- och studerandevården utvecklar olika åtgärdsprogram för att bättre kunna hjälpa elever som har mycket frånvaro oberoende om frånvaron är orsakad av sjukdom eller om den är "olovlig".

"... vi har börjat uppmärksamma frånvaro först de senaste åren. Tidigare har det mera fungerat så att de (eleverna) har bara meddelat att de tänker inte komma idag och för skolan var det ok. Att för två år sedan började vi bygga upp åtgärdsplaner och vi började ha ... Att redan det att vi är medvetna om att det finns oftast en bakomliggande orsak till frånvaro så är ett steg i rätt riktning, på andra stadiet... Nu upplever jag att vårdnadshavarna också lite tvättar händerna från att kolla upp sitt barns närvaro när man går över till andra stadiet, vilket är helt gallet, de är ju ännu minderåriga. Att visst, det är frivilligt, men vi har närvaroplikt, att där är det kanske lite i förhållande till grundläggande utbildningen, så är vi i barnskolorna ännu. Men vi håller nog på att jobba hårt med att bli bättre på det arbetet också. Och det är ju nytt för lärarna också att de skall följa upp och vara i kontakt med vårdnadshavarna och med studerandena och först sedan efter att det inte har skett något där, så sedan först kopplas studerandevården in. – Studerandevården

Ungdomarna hade varierande erfarenheter av skolans kontakt med hemmet vid frånvaro. En del hade erfarenheter av att läraren "skällde ut" eleven för att hen hade varit frånvarande och att läraren inte var intresserad av bakomliggande orsaker. Andra hade goda upplevelser av att läraren genast kontaktade eleven och frågade hur hen mädde och hur de tillsammans kunde planera det fortsatta skolarbetet.

"Jag kommer ihåg när jag själv gick i gymnasiet, jag hade en kurs som jag hade varit borta från två gånger, eller tre gånger i rad och jag hade inte anmält det, så då tog min lärare kontakt genast per mail och sade att du har inte varit på plats att hon brukar alltid kolla att allt är okay. Och då fick jag själv genast bättre känsla, att det inte kändes som ett negativt meddelande utan det var mera det där positiva att någon bryr sig. Och då kändes det lättare, att jag har haft nu lite jobbigt och därför har jag varit borta, och det var lättare då att säga det och försöka reda ut att kan jag på något annat sätt nu då fortsätta med den här kursen. Att antingen tenta eller få några extra uppgifter. Och det gick sedan att få tenta kursen. Det var jättebra men det känns att det händer jätte sällan så här. För det mesta är det så att, nu har

du varit för mycket borta, att kanske du får tenta eller kanske inte. Jag tycker nog man skall ta kontakt snabbt om det är outredda frånvaron, kanske inte efter en gång men efter två. Det är fast på lärarna. Just den här läraren sade att hon brukar göra så här alltid om det blivit så här. Men någon gång då jag varit mycket borta så kom inga meddelanden på Vilma och inga meddelanden alls. Och när jag kontaktade läraren för att fråga vad jag kan göra, så har jag inte fått något svar alls. Det gör det mera negativt att gå tillbaka till skolan, att det känns att man vet absolut ingenting om man inte fått någonting av läraren. Det skulle vara väldigt viktigt att alla(lärare) skulle kolla upp hur det är.” G18-ung

Dåligt förhållande till läraren orsakar underprestationer. Det som sker i klassrummet i växelverkan med läraren har större inverkan på inläringen än yttre faktorer, som undervisningsplanen. Den mest positiva inverkan på inläring är den tid som läraren har för undervisning och elever samt en god växelverkan mellan läraren och eleverna. Den viktigaste faktorn för förebyggande av utagerande beteende hos eleverna är en trygg och empatisk atmosfär i klassrummet. (Kautto-Knape 2012).

De professionella konstaterade att skolorna och de enskilda lärarna har olika praxis gällande kontakterna till hemmet vid skolfrånvaro, vilket leder till att alla elever inte får det stöd de skulle behöva. Kuratorerna upplever ändå att problemet är uppmärksammat och att stödstrukturer skapas för att råda bot på bristerna.

”Vi har börjat bygga upp ett system med de här som har varit lite länge borta från skolan. Att det är någon som ringer upp dem. Att våra studiehandledare ringer upp ett par veckor innan de skall komma tillbaka och kollar upp lite att är allt ok och samtidigt att finns det behov av att träffa någon annan och sedan utgående från den diskussionen sedan koppla in någon från den individuella studievården. Och det är ju ett sätt att ha något visst system, bara för att garantera att alla som har varit en längre tid borta har någon person som är i kontakt med dem och tar emot dem i skolan. Och så behöver ju den personen också vara i kontakt med undervisningspersonalen, vi kan ha 8 lärare som undervisar samma elev under en vecka så det blir en utmaning där kanske att nå alla lärare ... för det är ju lärarens bemötande som kanske ändå är det viktigaste.” Skolkurator

Ungdomarna med barnskyddserfarenhet betonade vikten av att de bakomliggande orsakerna till psykisk ohälsa och skolfrånvaro utreds. De såg att sociala problem leder till psykisk ohälsa som i sin tur leder till skolfrånvaro, och ansåg därför att de psykosociala problemen bör utredas och åtgärdas innan den unga ska kunna förmå sig till att återgå till skolan. De betonade behovet av flera professionellas insatser i dessa situationer.

”om du har så stora problem att du inte förmår att gå till skolan, finns det alltid ett stort personligt eller familjeproblem i bakgrunden, som först måste åtgärdas innan skolan kan börja fungera” – IN-ung

De ungdomar som led av psykisk ohälsa såg orsaken till skolfrånvaro som en följd av psykisk ohälsa, som med lämpliga mentalvårdsinsatser kunde avhjälpas. Här framkom behov av samarbete främst mellan skolans personal och psykiatrin. Dessa ungdomar framförde även behovet av en avdramatisering av psykisk sjukdom genom allmän information om psykisk ohälsa och vårdmöjligheter riktad till både elever och skolpersonal under allmänna sammankomster i skolan. Även övriga fria sammankomster i skolan där elever och lärare kunde umgås med varandra som jämbördiga personer, utan elev-lärrroller, ansågs kunna öka trivseln och tilliten mellan vuxna och elever.

Enligt de unga är framgång i skolan beroende av många olika faktorer. Elevens personliga egenskaper, familjeförhållanden, skolförhållanden och förhållandena i klassrummet och i gruppen påverkar elevens möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen. Atmosfären i klassrummet, tillgodoseendet av elevens individuella undervisningsbehov, förhållandet mellan läraren och eleven samt elevens erfarenheter av skolgång har stor betydelse för möjligheterna till framgång i skolan. Även biologiska faktorer påverkar elevens möjligheter att anpassa sig till undervisningen och undervisningsmiljön. (Jfr Mather & Goldstein 2001).

Samarbetsgruppen tog fasta på temat om allmän information till eleverna om psykisk ohälsa, och konstaterade att psykisk ohälsa inte drabbar enbart den insjuknade utan även hans miljö. Många barn lever med föräldrar som lider av psykisk ohälsa, och redan det är en orsak att tala om psykisk ohälsa och psykisk sjukdom i skolan på ett tidigt skede, redan på lågstadiet.

”Att om man nu går in och lär om droger, heroin eller något sådant, så depressioner är ju något som berör betydligt flera människor. Att tala om

psykisk ohälsa och vad det är. Att ungdomar kan ha sådana perioder, att p.g.a. något kan de vara deprimerade, men också om deras föräldrar har varit kanske livstidsdeprimerade behöver de inte vara det. Men sådana diskussioner borde ju komma in i skolan. Att det borde diskuteras med alla elever. Inte bara med dem som själva är drabbade.” - Barnskyddets socialarbetare

De professionella diskuterade de ungas syn på skoltrivsel, god gruppdynamik, trygga sociala relationer mellan vuxna och elever och behovet av empatiskt bemötande, och upplevde att det är viktiga teman som bör diskuteras i skolorna och vidarebefordras till lärarnas kännedom.

”Det här hur viktigt det är att lärarna får den här informationen som vi sitter med, för det är ändå de som har dem i klass och det är de som ser dem (unga) mycket mer än till exempel jag som skolkurator eller någon skolhälsovårdare, att jag tycker nog att det är en av de viktigaste grejerna, att vi får den här informationen till lärarna.” - Kurator

”Att unga vuxna nämner det gång på gång att just det att det inte funnits i skolan den där trygga vuxna, det är inte bara läraren, utan det kan vara någon annan också.” - Ungdomsledare

De unga önskar att det skulle finnas flera vuxna i skolan. I den grundskola där ungdomscentralens ungdomsarbetare varit tillgänglig för eleverna under skoldagen har båda skolpersonalen och eleverna upplevt ungdomsarbetarens närvaro som *värdfull*. Elever upplever att det är lättare att närma sig en vuxen som inte är involverad i undervisningen och som inte har tillgång till skolans interna informationssystem. De professionella förundrade sig över att denna goda praxis inte har spritt sig till alla andra skolor.

”Jag kan alltid säga att inte vet jag om du har varit borta eller inte, men jag vet ju att du inte har varit här för jag har ju inte sett dej. Och då får de ju bekräftelse på att det är någon som ser dem och lite vet.” - Ungdomsarbetare i skolan

7.2 Stöd vid övergångsskeden

För att konkretisera behovet av samarbetsstrukturer vid övergångsskeden ombads deltagarna skriva om en autentisk klient/elevsituation där de upplevde att det behövs ett strukturerat samarbete, och skicka in berättelsen till forskaren innan sammanträdet. Tre case-beskrivningar skickades in (bilaga 9).

Samarbetsgruppens 21 deltagare delades i tre mångprofessionella mindre grupper. Temat var de ungas delaktighet utgående från Shiers (2001) delaktighetskategorisering och de ungas erfarenheter av samarbete med professionella. De professionella arbetade med case-beskrivningarna med stor inlevelse och uppgav att denna övning hade gett nya perspektiv på lösningar och förhållningssättet till eleven och hans nätverk. Då de professionella senare evaluerade Samarbetsgruppens arbete (se kapitel 9) framstod case-diskussionerna som mycket lärorika och givande för utvecklandet av samverkansstrukturer. Här behandlas kort diskussionerna kring tre case-beskrivningar.

Temat för grupparbetena var:

- 1) Delaktighet: Hur kan vi tillsammans (på ett nytt sätt?) arbeta så att den unga är delaktig i planering/beslutsfattande angående sin framtid?
- 2) Dokumentation: Hur kan dokumentationen utföras så att den ungas känsla av delaktighet och kontroll ökar?
- 3) Mötet: När, var och hur skall ett möte ordnas? Vem skall inbjudas?

Grupperna utsåg en samtalsledare som hade i uppgift att ombesörja att alla frågor besvarades och att en plan utarbetades utgående från case-beskrivningen, med speciell hänsyn till nytänkande, förtroende och delaktighet. Intervjuerna var således självstyrda. Diskussionerna bandades, littererades och analyserades för fortsatt bearbetning i gruppen under följande sammankomster.

Case 1 presenterades av kurator och elevhandledare och i diskussionen deltog därutöver en kurator och en ungdomssocialarbetare.

Fallet berörde en ung gymnasieelev med stor skolfrånvaro. Eleven hade fått en remiss till TAK-polikliniken för undersökning, men inte gått dit utan blivit återremitterad till skolhälsovården. Eleven var svår att nå per telefon och e-post. Föräldrarna kände sig uppgivna i situationen och föreslog ett eventuellt byte till gymnasiets kvällslinje, Aftis. Kuratorn hade skickat information till eleven om alternativa möjligheter att slutföra gymnasieutbildningen och eleven hade svarat att hen kan tänka sig söka till Aftis inkommande höst.

Gruppen arbetade intensivt för att skapa en plan för eleven. Gruppen var enig om att de visste vad som var det bästa för eleven. Nya idéer uppkom angående elevens eventuella behov av att flytta hemifrån, och man funderade på att eventuellt locka med utkomststöd för att eleven skulle få en etablerad kontakt till en socialarbetare inom ungdomssocialarbetet. Förslag om ett möte på hösten med den gamla skolans kurator och elevhandledare, nya skolans kurator och elevhandledare, utkomststödet socialarbetare och eleven, diskuterades. Gruppen insåg att mötet skulle bli för stort och otrevligt för eleven, och valde istället ut två personer som skulle träffa eleven vid en överenskommen tid och plats: en person från den gamla skolan och en ny person; utkomststödet socialarbetare.

Gruppen kom fram till att mötet skulle dokumenteras och att eleven genast efter mötet skulle få ta del av dokumentet och vid behov ändra i innehållet innan det infördes i skolans dokumentation.

Eleven skulle informeras om att uppföljningsmöten och kontroll skulle ske efter varje period och att kuratorn skulle träffa eleven regelbundet med ett lösningsfokuserat grepp. Möjligheter att få läxläsningshjälp skulle också utredas. Förhoppningar fanns om att kunna träffas i ett mysigt inrett mötesrum.

Gruppen var nöjd med sitt arbete och man upplevde att man fått ett nytt grepp; man kunde träffa eleven regelbundet under hösten med ett lösningsfokuserat grepp, involvera ungdomssocialarbetaren i arbetet, planera utgående från elevens behov samt ge dokumentationen till eleven som skulle ges möjlighet att göra förändringar i texterna.

De professionella konstruerade en bild av elevens behov, och planerade insatser för att förmå eleven följa planen. Delaktighet i detta sammanhang innebar att eleven hade rätt till information och skyldighet att närvara på mötet och att följa överenskomna planer. De professionella hade en klar uppfattning om vad följande steg skulle bli för

eleven om planen inte fungerade. Diskussionen kan betecknas som rationell med fokus på effektiv ansvarsfördelning.

Case 2 presenterades av elevhandledaren, och i diskussionen deltog en socialtränare, barnskyddets socialarbetare, en speciallärare och en socialhandledare.

Fallet handlade om en elev i specialklass som inte orkade gå till skolan om morgnarna. Eleven hade varit mycket frånvarande, men skulle få ett avgångsbetyg från grundskolan. Eleven hade en orealistisk uppfattning om sina egna möjligheter att studera i gymnasium. Eleven upplevde att hen inte kunde delta i undervisning som kräver närvaro, särskilt inte på förmiddagarna. Eleven deltog i den gemensamma ansökan till gymnasiet men hade inga realistiska möjligheter att bli antagen.

Elevhandledaren hade arbetat i skolan en kort tid och träffat eleven av en slump och då märkt att eleven borde delta i gemensam ansökan till andra stadiets utbildning. Eleven valde att ansöka till gymnasiet även om både elevhandledaren och eleven insåg att hen inte skulle bli antagen. Kommunikationen med föräldrarna fungerade inte, och elevhandledaren visste att barnskyddet var involverat men kände inte till orsakerna till det. Elevhandledaren hade arbetat ensam och kände att varken hens tid eller kunskap var tillräcklig för att kunna sköta fallet tillräckligt bra. Utmanande och svåra fall där elever eller vårdnadshavare inte var motiverade till samarbete fick ge vika för mera motiverade elevers behov av handledning. Detta hade elevhandledaren mycket dåligt samvete för, men konstaterade att det var en realitet.

Diskussionen inleddes med att elevhandledaren redogjorde för sitt bristfälliga sätt att arbeta, sin känsla av absolut hjälplöshet och okunskap att hantera situationen. Sedan övergick temat till försvar av agerandet och ett eventuellt överförande av ansvar till andra myndigheter, föräldrar och eleven själv. Gruppen såg det som oansvarigt att lämna en enskild professionell ensam med uppgiften. Frågan var på vems ansvar det kunde vara att koordinera samarbetet med andra aktörer.

Diskussionen lyftes sedan upp på ett allmänt plan; vad är elevhandledarens uppgift, kan man arbeta ensam i dylika situationer och hur kan man veta vad de andra professionella gör? Vem är den professionella som ansvarar för den gemensamma hjälpprocessen? Diskussionen avslutades med en ström av empati från de övriga professionella och en förståelse för elevhandledarens omöjliga situation att ensam, utan stöd i den egna organisationen, elevens vårdnadshavare eller av det sektoröverskridande

professionella nätverket, hjälpa den utsatta eleven.

Det var slående att märka hur gruppen som arbetade med blev ”smittad” av den hopplöshetskänsla elevhandledaren gav uttryck för då hen beskrev situationen. Ingen av deltagarna hade tillräckligt med energi för att finna en lösning. Det mångprofessionella samtalet fokuserade på den professionellas behov av stöd, och brukarperspektivet fick ge vika. Diskussionen kan betraktas som emotionell med fokus på de professionellas handlingsmöjligheter.

Case 3 presenterades av kurator och elevhandledare, och i samtalet deltog även en ungdomssocialarbetare, en skolkurator och en ungdomsarbetare

Eleven hade, starkt påverkad av en vän, deltagit i gemensam ansökan till en finskspråkig yrkesutbildning. Eleven hade svaga studieprestationer, bristfälliga studievanor och saknade motivation. Eleven var mycket beroende av sina vänner och deras val. Oro fanns över vad som händer om eleven inte skulle bli antagen till samma utbildning som sin vän; hur skulle hen klara sig ensam? Oro fanns också för att eleven skulle komma in på utbildningen med sin vän, men inte klara av studierna på finska. Hur skulle man kunna ordna det så att eleven kunde bli väl mottagen på den nya studieplatsen och känna sig trygg med att studera där?

Gruppen talade om relationernas betydelse för eleven. Elevens idrottsintresse upplevdes som en resurs som bör säkras även efter skolbytet. Elevens relation till familjen upplevdes som trygg och kärleksfull, men inte aktivt stödjande i ifrågavarande situation. Eleven hade många nära relationer till både vänner och vuxna. Relationerna upplevdes som en resurs, men också som ett kvävande av elevens personliga utveckling och vilja. Vilka relationer skulle man som professionell ha möjlighet att stöda under övergångsskedet? Vilka skulle man försöka bryta? (Den sistnämnda frågan väckte ingen genklang.) Gruppen planerade hur eleven skulle kunna få bekanta sig med den nya skolmiljön tillsammans med ungdomsarbetaren innan terminen började. Eleven kunde under tillfället bekanta sig med alla lokaliteter och etablera en kontakt till en vuxen som vid terminens start skulle ta emot hen i den nya skolan och finnas till hands som kontaktperson under skolåret.

Man diskuterade vem som vore den lämpligaste personen som skulle tala med eleven när resultaten från elevantagningen skulle komma och som skulle ”hjälpa

hen att bearbeta det”, och man beslöt att den som hade den bästa kontakten skulle ringa till eleven redan följande dag och berätta om den diskussion som hade förts. Gruppmedlemmarna kom överens om att marknadsföra övergångsarbetet som en rutin som finns till för att göra det lättare för elever att anpassa sig till en ny skola: först kontakta eleven, sedan informera föräldrar och sedan bekräfta för medarbetarna att arbetet fortskrider.

Gruppen arbetade utgående från sin kännedom om elevens personlighet och stödbehov. Betydelsen av kontinuitet i trygga relationer gavs stort utrymme i diskussionen och under varje skede i planeringen togs elevens specifika behov i beaktande. En del av de professionella kände eleven bra och det avspeglade sig i diskussionerna som förmedlade ett starkt engagemang och omsorg om elevens välbefinnande. Varje planerad handling avvägdes mot uppfattningen om elevens personlighet och kapacitet. Diskussionen kan betraktas som relationell med fokus på relationernas betydelse för den ungas välbefinnande.

I gruppdiskussionerna framkom det hur viktigt det är att ha en holistisk bild av elevens tillvaro då framtiden på andra stadiets utbildning skall planeras. Mångprofessionell samverkan, då flera stödfunktioner samtidigt behövs, är en nödvändighet för att den unga skall få den hjälp hen behöver och de professionella en helhetsbild av serviceutbudet. Varje intervention kräver kännedom om elevens kapacitet att tillgodogöra sig information och erbjuden hjälp.

7.3 Delaktighet och nätverksmöten

I alla intervjuer med unga behandlades de ungas erfarenheter av mångprofessionella möten. Under ett av Samarbetsgruppens sammanträden delades gruppen upp i två delar; en diskussionsgrupp och ett reflekterande team. Gruppen diskuterade ungas delaktighet, möteskultur och dokumentation utgående från informationen från intervjuerna med unga. I slutet av diskussionen deltog det reflekterande teamet med kommentarer om behandlade teman. . Diskussionen bandades och littererades för analys.

I detta kapitel redogörs först för de ungas syn på mötesrutiner och sedan för de professionellas reflektioner om detta. De professionella hade tillgång till de ungas åsikter som framkommit under intervjuerna. Därutöver hade Idän Nuoret och Svepsungdomarna producerat material om faktorer som befrämjar ungas delaktighet i mångprofessionella möten, och materialet vidareförmedlades till de professionella.

Ungdomarna uttryckte sin önskan om att vara delaktiga i beslutsfattande och planering av stödåtgärder i mångprofessionella möten, då mötena var välplanerade och den unga kände sig trygg och väl bemött. Erfarenheter av att inte bli hörd under mångprofessionella möten visade sig leda till att den unga föredrog enskilda möten med enbart en professionell.

”Det är just därför jag inte tycker om att man är mer än en och en för jag hatar just det här att man är där bara för att lyssna, att bara lyssna på andra på ett möte som handlar om mej själv. Det är på något sätt så att, jag orkar inte.” Sveps-ungdom

Ungdomarna ansåg över lag att det är bättre att träffa flera professionella på samma gång för att alla stödfunktioner skall kunna samordnas. Detta kräver dock omsorgsfulla mötesförberedelser tillsammans med den unga.

- *”absolut alla på samma möte, då vet alla vad som har beslutats. Annars bestäms det en sak här och en sak där och den unga blir helt råddig över vad som har beslutats olika tider.*
- *Kan det inte vara valbart? Men jag tänker att det är bra att ta alla tanter på plats samtidigt så behöver den unga inte springa på så många möten. Men kan det inte vara så att den som vill tala t.ex. med sin egen socialarbetare på tumanhand så kan den få göra det. Och så vill man inte säga allt åt alla. Att om man har ett närmare förhållande med sin socialarbetare och vågar tala med den om allt så...*
- *Att om man talar med en i förväg och kommer överens om vad de kommer att ta upp på det stora mötet*
- *t.ex. med sin socialarbetare”* Utdrag ur Idän Nuorets (IN) diskussion (min översättning från finskan)

Ungdomarna hade goda erfarenheter av att tillsammans med en förtroendeingivande professionell noggrant gå igenom mötets teman på förhand: vad skall behandlas, vilka skall delta, vad skall beslutas och vad önskar den unga att inte skall tas upp under mötet. Den unga upplever sig tryggare under mötet då det finns en ”stödperson” med som kan hjälpa hen att uttrycka sig och att förstå det som diskuteras. Stödpersonen kan vara en professionell eller en privat person som den unga känner förtroende för. Unga med psykisk ohälsa vill påminna de professionella om att psykisk ohälsa ofta innebär att man har svårt att uttrycka sig, speciellt i större sammanhang och att det bör tas i beaktande då större möten planeras.

”Jag tror inte att den unga skulle vara i den situationen om den skulle ha lätt för att gå och prata med människor, man får inte sagt det man skulle behöva säga” – G18-ung

Föräldrarnas självklara rätt att närvara på alla möten ifrågasattes både bland barnskyddets unga och bland unga med psykisk ohälsa.

”Jag var 13 år och jag kommer ihåg hur hemskt det var, att nu kände man sig så liten när alla var vuxna, mamma kunde inte riktigt bete sig, och jag var så generad, det var ett så genant tillfälle, och nu när jag efteråt tänker på det så, kanske mamma inte borde ha varit där, hon gjorde att jag skämdes. Jag bara satt där och hörde på. Nu frågade man mig om min åsikt men... det hade nog varit bra om jag då hade fått gå igenom ärendet i förväg med min socialarbetare, då hade jag säkert haft mycket lättare att vara där, att jag hade vetat att min socialarbetare talar nu för mig och jag behöver inte säga något. Men så tvingades jag in i en situation att jag blev tvungen att säga något.” Idän Nuoret-ung (min översättning)

Däremot verkade föräldrarnas roll på möten i skolan vara betydelsefull för de flesta ungdomar. Vanligtvis var föräldrarna och skolans representanter närvarande då det blivit aktuellt att byta till sjukhuskola eller specialklass, och vid dessa tillfällen hade de unga upplevt att de blivit hörda och att planeringen utgått från deras behov av stöd. Föräldrarna hade också upplevts som ”stödpersoner” som för den ungas talan.

”Jag har en mamma som stred i över ett år om att jag skulle få komma till spec. skolan för jag har så stora inlärningssvårigheter. Det var ett stort möte med massor med människor med, där alla andra utom spec. skolan var av den åsikten att jag behövde den skolan. Det är det bästa min mamma gjort för

mig, att ordna att jag kom till spec. skolan för jag hade aldrig klarat av ett vanligt högstadium om jag inte hade haft en mindre klass.” - Sveps-ung

Ungdomarna poängterade också barnets rätt att inte behöva ta ställning under möten.

”Jag kommer också ihåg en sak, det var en palaver och mamma satt där bredvid, så frågades mig, eller till min familj, om min lillebror och mig, att hur har det varit, att har allt varit OK, att har mamma hållits nykter o.s.v. Så jag kommer ihåg, att min mamma satt bredvid mig och sparkade mig på benet, och menade ”att du vet vad du skall säga”. Så jag svarade jo, absolut har allting varit bra.” IN-ung (min översättning)

De ungas lojalitet med föräldrarna kan hämma deras möjligheter att föra fram sina egna svårigheter och behov av hjälp. Föräldrarnas missbruksproblematik eller psykiska ohälsa kan leda till att den ungas möjligheter att uttrycka sig begränsas, i synnerhet då den unga sällan vet vad ett avslöjande kan få för konsekvenser för familjen och den unga själv. Lojaliteten med familjen ledde i flera fall till att barnskyddets klienter upplevde att de inte hade haft möjlighet att tala om för en enda vuxen hur situationen i hemmet i verkligheten var.

- *”Absolut, men när man var så ung och så är det nu så att familjen är alltid familjen och den försvarar man. Och i min situation var det så att min mamma hade hjärntvättat mig om att alla sossur är onda och ...att du lever i den världen och det stärker din övertygelse om att du under inga omständigheter skall säga något. /.../ Men i mitt fall hade det kanske kunna varit bättre om någon person, en person som alltid är densamma, som man träffar lite oftare /.../ som man skulle få förtroende för, då skulle man så småningom börja berätta bit för bit och då skulle den andra mitt i allt förstå puzzlet och vad situationen är. Då vågar man tala om viktiga saker.*
- **FÖRSTOD DU VAD SOM KUNDE HA HÄNT OM SOCIALARBETAREN SKULLE HA FÅTT REDA PÅ DET DU VILLE BERÄTTA?**
- *Jag levde i den värld min mamma hade målat upp, så trodde jag, att om jag berättar, så kommer poliserna genom dörren och det skulle vara en fruktansvärd sak. Det var en skräckbild, att packa sakerna och fara iväg någonstans, så nu var det ett skräckscenario. Och i den åldern, när*

man är liten, så är det klart att man är rädd för att fara hemifrån, fast hemförhållandena är kaotiska så finns familjebanden ändå.” Utdrag ur diskussion med IN (min översättning)

Dokumentation och mötesprotokoll upplevdes som viktiga stödfunktioner för möjligheten att få kontroll över arbetsprocesser. Flera ungdomar kände inte till att det fanns dokumentation, en del hade begärt att få sin dokumentation från ungdomspsykiatrin men inte fått dem och en del hade upprepade gånger försökt ändra felaktiga uppgifter som de upptäckt i dokumenten.

”- inte orkar jag korrigera dem, jag väntar på att få en läkare som stannar längre än en vecka.

– jag måste göra det, för om det står fel i pappren kan det påverka hela min framtid” – Sveps-unga

Men goda erfarenheter fanns också, främst inom utbildningen där de unga upplevt att deras behov av individuell undervisning hade uppmärksamats och att framtidsplaneringen tillsammans med undervisningspersonalen, rektor och studiehandledare hade fungerat till den ungas fulla belåtenhet.

Sammanfattningsvis förmedlade de unga till de professionella sin åsikt om att mötesförberedelserna är av avgörande betydelse för den ungas möjlighet att vara delaktig under mötet.

”Om man har det här förberedande mötet så hinner man tänka på vad man vill säga där [på mötet]. Det är på bådas [de professionellas och den unga] ansvar att ordna det.” – G18 ung

De unga ansåg att mötet bör förberedas utgående från den ungas behov tillsammans med en förtroendeingivande vuxen. Den unga skall alltid erbjudas möjligheten att ta med en stödperson till mötet och de vuxna skall hjälpa till med att utreda vem stödpersonen kan vara. Mötet skall anpassas efter den ungas resurser och psykiska hälsa. Till exempel mötets längd och den ungas behov av pauser skall vara klart uttalade innan mötet börjar. Om den unga under mötet upplever att hen behöver en paus, skall hen genom ett på förhand överenskommet tecken kunna signalera till stödpersonen om det. Mötet skall protokollföras på ett för den unga klart sätt. De unga poängterade också hur viktigt det är med ett tryggt mötesutrymme där inredning och eventuell traktering påverkar atmosfären. Alternativa uttryckssätt,

till exempel att rita, framfördes som en stödjande faktor i mötessituationer. Också möjligheten att gömma sig bakom en huva eller en telefon kan hjälpa den osäkra unga att koncentrera sig på samtalen.

Samarbetsgruppen konstaterade att flera av de ungas önskemål angående mötesstrukturerna inte alltid förverkligas i praktiken utan bör utvecklas. Speciellt förberedelsearbetet, där mötets målsättning och sammansättning diskuteras med den unga, försummas ofta av tidsbrist eller invanda rutiner.

”Jag tänker att vi jätte ofta har lösningen före vi har satt oss vid bordet, på något sätt har vi vuxna tänkt ut den färdigt för den unga, utan att den unga kanske har varit med i den processen och då blir ju konstellationen på det där mötet helt en annan, än om man far dit i princip open minded och tänker att nu är det den unga som först får kanske berätta att hur den skulle vilja och sedan börjar vi titta att hur kan vi få det till ett fungerande system.” – kurator

De ungas självbestämmanderätt angående vilka som skall inbjudas till möte betonas i den nya elevvårdslagen och stöder tanken på att det är nödvändigt att ordna förberedande möten med unga innan ett större mångprofessionellt möte sammankallas.

”Kanske det där första mötet borde komma snabbt, men det skulle ju kunna vara så att de där centrala figurerna bara skulle vara med, inte behöver man ju ha hemmet heller med i första träffen, när man lite kartlägger situationen, vad beror det här på.” – Kurator

De professionella betonade även vikten av att den unga förbereds inför större möten, om den unga inte har getts tillfälle att vara med på ett förberedande möte.

”Vi är ju alltid med och förbereder den unga inför möten, och nu talar jag om verkligen stora möten och inte bara om möten med t.ex. en kurator och en från Sveps för då är det ju enkelt, utan om möten där vårdpersoner, barnskyddet, socialarbetare att där behövs nog förberedelser. Att vilka kommer att sitta på mötet och vad får den unga ut av experterna där, Vad skall man fråga och hur går man vidare sedan.” – Sveps handledare

Den nya elevvårdslagen betonar elevernas självbestämmande och ger verktyg för de professionella, i form av blanketter och föreskrifter, om hur möten skall sammankallas

och dokumenteras.

”Den nya lagen gör ju absolut, att inte får vi, skolans personal, bestämma vem som är där, utan nu är det den unga, studeranden, i vårt hus som bestämmer vem som sitter med på mötena, så inte har vi någon rätt att gå i dagens läge och berätta att nu har vi tänkt att den och den, utan ’det här är vårt förslag, tycker du det är okej, vill du ha med någon annan?’” - Studiehandledare

De professionella hade goda erfarenheter av att den unga tar med en stödperson till mötet. Stödpersonens ålder och mognad, och den ungas ålder sågs som faktorer som bör tas i beaktande då stödpersonen skall inviteras.

”Jag har varit med på flera möten som stödperson. Och jag tror ju nog att det är ett jätteeffektivt sätt att få mötet framåt, för vi vill ju ändå att det skall vara produktivt, det är ju vår målsättning. Att förbereda mötet och ha med en stödperson gör ju nog att det blir en vettigare miljö och då blir det också ett bättre resultat. Det måste vi absolut få igång.” -Ungdomsarbetare

Flera professionella konstaterade att de inte hade tagit i beaktande mötesutrymmets trivsselfaktorer. De ungas budskap togs emot som en uppmaning till arrangörerna att sträva efter att ordna med lättillgängliga och mysiga mötesrum, sysselsättningsmaterial och gärna traktering. De offentligt anställda har däremot sällan budgeterat för traktering under möten, vilket sågs som en brist.

Även sittordningen under mötet och ett till de unga anpassat språkbruk bör iakttas, anpassat enligt de ungas behov. De vuxnas ansvar är att kontrollera att rätt ärenden blivit behandlade och att den unga är delaktig under hela mötet. De vuxnas ansvar är även att ombesörja att den unga är delaktig i dokumentationen.

Utdrag ur Samarbetsgruppens diskussion 26.8.2015:

*”- Och nuförtiden när det finns bärbara datorer så är det ju inte en så stor sak att skriva. Med dagvården har vi kommit överens om att försöka skriva ett litet mötesprotokoll som alla får med sig. Inte några stora saker, men att vad har vi kommit överens om och vem tar ansvar, så man kunde genast ge det.
- Barnskyddet*

- Det är nog viktigt att de genast har på papper det som man kommit överens om. Om det finns teknisk utrustning så varför inte.-kurator

- Jag tänker från egen erfarenhet att det är jätteviktigt att fråga den unga att förstår du allt här, att skall vi gå igenom protokollet om vad man kommit överens om.-Sveps

- och i mötessituationer inte använda så högtravande språk, utan faktiskt använda ett språk som den unga förstår.” -Studiehandledare

De professionella var ense om att uppföljningsarbetet efter mångprofessionella möten sköts bristfälligt och att det krävs strukturering.

- ”Det som jag nog också försöker göra varje gång jag har ett möte, att man redan raka vägen när mötet är slut, bokar ett uppföljningsmöte /.../ om det skall vara många människor, att hitta en tid som passar alla. /.../ fast man inte ens vet att behövs det ett uppföljningsmöte, att kanske det fixade sig med den här ena eller kanske det behövs tidigare, men då har man i alla fall ett datum som alla har satt in i sin kalender. /.../jag tycker att uppföljningsmöten är viktiga, fast det kan vara att ’hej, allt är frid och fröjd, tack för idag’ - Kurator
- Men det är också viktigt att liksom ge tid till det att visa att ’hej wow, att det faktiskt har funkat, saker har förändrats”- Kurator. (Utdrag ur case-intervju 4.6.2015)

För att kunna utveckla sitt eget kunnande, diskuterade de professionella behovet av att ta i bruk en feedback-rutin, där de professionella efter varje mångprofessionellt möte skulle reservera tid för att analysera hur mötet har fungerat och för eventuella förbättringsförslag. Klienterna tillfrågas ofta - men inte rutinmässigt - om sina upplevelser av mötets funktion och genomförande, och även detta förfarande borde tas in i rutinerna, anser de professionella.

8 Centrala faktorer som stöder samarbete och samverkan mellan unga och professionella

Detta kapitel handlar om centrala faktorer som påverkar möjligheterna att utveckla det mångprofessionella arbetet mot en inkluderande riktning där den ungas roll är central. Centrala begrepp är brukarperspektiv, delaktighet och dialog som kan ses som grundfundamenten för samverkan. I slutet av kapitlet presenteras en syntes om fungerande samarbetsstrukturer, i en metafor om ett tåg, samt en guide för anordnandet av ett lyckat nätverksmöte, utarbetad ur de ungas och de professionellas gemensamma kunskapsproduktion.

Samarbete innefattar alla nivåer i de organisationer som skall samverka (Danermark & Kullberg 2011). Under kartläggningskedet och under Samarbetsgruppens sammanträden framkom det att de professionella önskar större brukardelaktighet och bättre samverkan mellan de professionella - en utveckling som skulle leda till bemyndigande (empowerment) för alla inblandade.

För att kunna omsätta empowerment i praktiken krävs ett resurs- och lösningsfokuserat arbetsgrepp. De professionellas uppgift är att i dialog med den unga stöda hen att se sina egna och omgivningens resurser och ta i bruk dem för att få en förändring i tillvaron. Som utgångspunkt finns tanken om att alla människor har styrka, kapacitet och resurser; och att det gäller att hjälpa den unga att se dem. (Slettebø 2003.) De professionella efterlyste även gemensamma arbetsmetoder och överenskommelser om gemensamma förfaringssätt, till exempel angående mötesrutiner och dokumentation.

Samarbetsgruppen efterlyser ledningens engagemang i dessa frågor. De enskilda professionella upplever att de saknar mandat och möjligheter att förändra strukturer och arbetsmodeller utan ledningens kontinuerliga stöd. Ledningens begränsade kunskaper om svenskspråkiga ungdomarnas situation och brister i servicekedjorna är ett reellt problem för såväl de unga som de professionella, och det krävs ett aktivt ledarskap för att åtgärder ska kunna vidtas. Ledningens roll är att garantera kontinuitet i utvecklingsarbetet och att upprätthålla strukturer för att det svenskspråkiga mångprofessionella arbetet med unga kan fungera i effektiv samverkan.

”en sak som är jätteviktig är att de som fungerar som förmän för den svenskspråkiga servicen, oberoende om de är svenskspråkiga eller finskspråkiga, att de har en större medvetenhet om de svenskspråkiga klienternas behov och också sammankommer med jämna mellanrum och byter erfarenheter och diskuterar.” (Socialarbetare)

8.1 Brukarperspektiv, delaktighet och dialog

”Det är ingen idé att finnas till om man inte behövs till nåt. Därför måste samhället inrättas så att alla behövs. Vi kräver att behövas!” Barnens manifest i farsen Sopor av Tage Danielsson

Brukarperspektivet framträder i forsknings- och utvecklingsprojektet på flera nivåer. De unga deltar som informanter i individuella intervjuer och gruppintervjuer där de tar ställning till förutbestämda teman. De bidrar även till forskningen som inspiratörer, genom att betona utvecklingsområden som de upplever som viktiga. Under samtalen med ungdomarna utvecklades konkreta åtgärder som förbättrar ungas möjlighet till delaktighet i det mångprofessionella arbetet.

Begreppet delaktighet hade flera dimensioner under utvecklingsarbetet. Forskarens ambitioner var att göra både de professionella och brukarna delaktiga i forskningsprocessen och att stöda utvecklingsarbetet i riktning mot ökad delaktighet för alla parter i det praktiska hjälparbetet. Delaktighet är en förutsättning för mångprofessionellt samarbete, både då det gäller klientens och de professionellas upplevelser (Uggerhøj 1997), och brukarperspektiv är en förutsättning för delaktighet.

Dagens välfärdssystem bygger på ett fungerande multiprofessionellt arbete som kan garantera att hjälpbehövande personer kan få rätt hjälp/vård vid rätt tid. Det multiprofessionella nätverket skall vävas så tätt att ingen hjälpbehövande skall falla igenom och bli utan vård (Hänninen & Karjalainen 2007).

Brukarperspektivet är centralt i Samarbetsgruppens arbete med att utveckla strategier och metoder för samarbetet. Strävan efter att förändra samarbetsstrukturerna i en holistisk och dialogisk riktning tar fasta på den gemensamma uppfattningen om vikten av brukarnas delaktighet i hjälpprocesserna. Willumsen (14.3.2014) talar om altruism; en gemensam etisk syn på hjälparbetet och ett gemensamt förhållningssätt till klienterna som skapar en gemensam värdegrund för de professionella som samverkar. Brukarperspektivet minskar konflikter mellan professionella och det appellerar till altruism.

Man kan ifrågasätta vuxnas möjligheter att inta ett heltäckande brukarperspektiv då den ungas verklighet består av så många av varandra beroende kontexter. Ett steg närmare brukarperspektivet kommer man då vuxna i de olika kontexterna möter den

unga i dialog. Då kan den unga delge den vuxna sin syn på verkligheten och den vuxna svarar på det genom att delge sitt vuxenperspektiv på den ungas verklighet. (Sommer 2005.) Sommers resonemang överensstämmer med nätverksarbetets grundtanke om att flera personer ur den ungas olika kontexter, genom att samlas och delge sin syn på den ungas situation, stärker brukarperspektivet i arbetsprocessen.

En grundförutsättning för att socialt arbete utgående från ett brukarperspektiv skall kunna utföras är att myndigheter och klienter möts i dialog. Dialog innebär i detta sammanhang att alla parter har möjligheter att uttrycka sig utgående från sina ideologier och föreställningar, och att klientens berättelse om sin tillvaro tas på allvar och är jämställd med andra uppfattningar då stödinsatser skall definieras. (Mönkkönen 1996.) Mångstämmigheten i dialoger (bl.a. Arnkild & Eriksson 1999) leder till innovativa lösningar utgående från klientens behov. Dialogisk orientering i hjälparbetet innebär att acceptera den andra utan villkor, aktivt lyssnande och respons (Seikkula & Whitaker 2014). Samarbetsgruppens medlemmar erbjöds en utbildning i dialogiska metoder i juni 2015.

8.2 Samarbete och samverkan

Professor Danemark vid Örebro universitet tydliggör skillnaden mellan begreppen samarbeta och samverka. Samarbete definierar han som en verksamhet då flera professionella kommer samman för att diskutera gemensamma ärenden, medan samverkan innebär att flera professionella tillsammans erbjuder det stöd klienten behöver.

För att en hållbar samarbetsstruktur skall fungera behövs ett gemensamt beslut om samarbetet, som fattas av dem som har mandat att göra det, det vill säga på chefsnivå. Samarbete fungerar bäst i kommuner där kommunledningen omfattar samarbetets principer och möjliggör strukturförändringar som stöder nätverksarbete över sektorsgränserna (Arnkild et al. 2001, Danemark & Kullberg 2011).

Mångprofessionellt samarbete förutsätter att olika yrkesgrupper tillsammans reflekterar över nya samarbetsformer. Det kräver tid. Om det inte finns tid för

reflektion finns det inte heller förutsättningar för utveckling. Detta innebär att utvecklandet av mångprofessionella strukturer är beroende av ledningens förståelse för behovet. Enligt Jacobsen (2010) är det ledningen som ska ansvara för att arbetet organiseras så att det finns utrymme för mångprofessionellt arbete

En utmaning i mångprofessionell samverkan är att de professionella saknar en gemensam målsättning för arbetet. De professionella kan ha skilda uppfattningar om vad som är ett gott liv för individen och vilka faktorer det är som kan hota det (Määttä 2006), beroende av avvikande epistemologiska utgångspunkter. Vem definierar problemet och vem vet hur problemet skall lösas? Det är problem som de professionella söker lösning på istället för att utgå från brukarens beskrivning av sin vardag och sitt behov av stöd (Arnkil & Seikkula 2015).

Filosofen Göran Torrkulla (2015) talar om uppmärksamhet och självkänedom, vilket passar in på behovet av reflektion i mångprofessionell samverkan. Självkänedom innebär att individen vidkänner sin egen delaktighet i livsvärlden och det för med sig en moralisk dimension; ansvar över sina ord och handlingar och att med öppna ögon kunna stå för det man gör, säger och tänker och inte gå omkring och fråga vem som bär ansvaret utan granska vilket just mitt ansvar är.

Samarbetsgruppen konstaterade att de svenskspråkiga professionella behöver samarbetsstrukturer. Det mångprofessionella samarbetet kring svenskspråkiga unga bygger långt på personliga relationer och enskilda professionellas syn på samverkan. Gruppen efterlyser gemensamma regelbundna sammankomster där samarbetsrutinerna skulle uppdateras och där samverkan i aktuella klientfall diskuteras. De professionella påpekade också att stora samarbetsmöten, där alla tänkbara svenskspråkiga aktörer träffas ett par gånger om året, inte på längre sikt har någon större betydelse för samverkan. Mindre samarbetsgrupper, med uttalad målsättning för sammankomsterna, kunde ersätta dessa stora möten.

Samverkan skall byggas upp på roller och inte på individer, och samarbetet får inte bygga på personliga relationer. För att en hållbar samarbetsstruktur skall fungera behövs ett gemensamt beslut om samarbetet. Samverkan innebär konkret klientarbete och bygger på tre huvudkomponenter enligt Danermark (2009). Grundförutsättningen för samverkan är att det finns strukturella förutsättningar för samverkan; tid, kunskap och mandat. *"Det är helt beroende av ledningen kompetens, hur man bygger upp samverkan"*, anser Danermark (2015).

Följande komponent är ömsesidig respekt och förståelse för samarbetsparter och klienten. Resursfokusering och dialogiskt arbete är faktorer som ingår i den komponenten. Sist, men inte minst, innebär samverkan ett samspel mellan olika parter. Samspelet är den mest komplexa och utmanande delen av samverkan.

”Samverkan måste erövrats gång på gång, vid varje nytt barn och ny familj man möter” (Danemark 2005).

Framgångsfaktorer i samverkan är en holistisk syn på individen, gemensamma strukturer och metoder samt bättre kunskaper om samarbete och samverkan. Även gemensamma arbetsmetoder, som bygger på en uttalad gemensam värdegrund, underlättar samverkan mellan professionella i klientarbetet. (a.a.)

Genuin samverkan, där klienten känner sig väl bemött och hörd, är svår att undersöka. Då klienten gör som socialarbetaren vill, tolkar socialarbetare det ofta som ett gott samarbete, fast samarbetet enbart kan vara ett uttryck för klienternas rädsla för att bli utsatta för myndigheternas kritik (Lupton & Nixon 1999, Uggerhøj 2015). Därför är det viktigt - vilket de professionella diskuterade - att kontinuerligt utvärdera arbetsprocessen tillsammans med klienten och kollegerna, och att korrigera arbetsmetoderna efter behov.

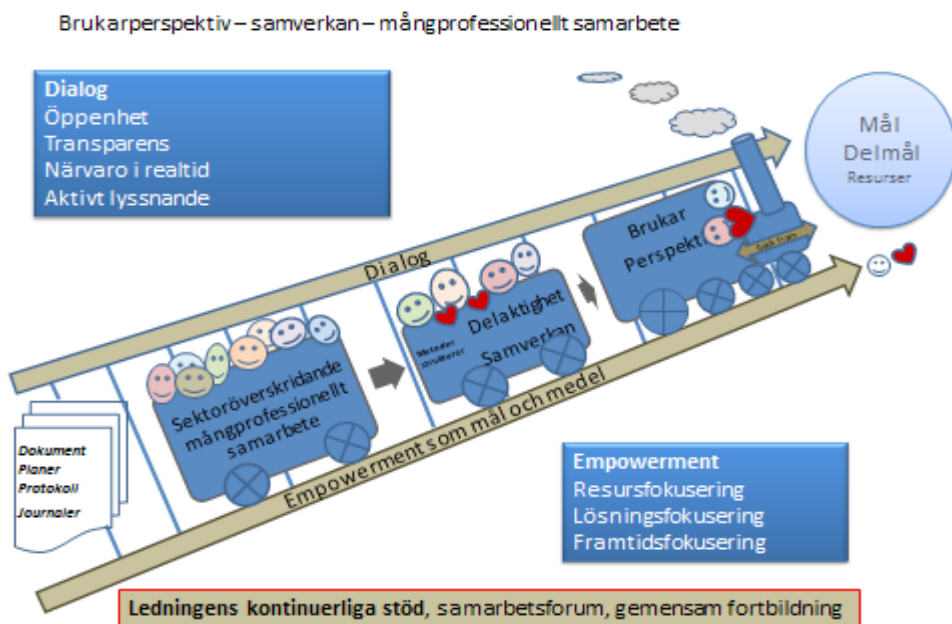
8.3 Tåget i rörelse - en metafor för dynamisk samverkan

Forsknings- och utvecklingsuppdragets målsättning var att utveckla fungerande arbetsstrukturer och metoder som stärker brukarinflytandet. För att nå detta mål involverades brukarna i utvecklingsarbetet, och de professionella erbjöds föreläsningar och diskussioner om samverkans grundfundament. De professionella diskuterade olika professionellas kunskapsbaser och mandat att inom sina egna organisationer ändra på förfaringssätt. Man upplevde att viljan är god men att det tar tid att förändra de traditionella tanke- och handlingsmönstren.

Syntesen är att det svenskspråkiga mångprofessionella samarbetet kan fungera i samverkan i klientsituationer då aktörerna förenas kring en gemensam värdegrund som fungerar som grund för allt samarbete, både med kolleger och med klienter.

Samverkan stöds även av gemensamma arbetsmetoder, där ”guiden för samarbetsmöte” får fungera som ett bra exempel.

De centrala faktorerna i samarbete åskådliggörs i följande figur där samarbetet bygger på en gemensam värdegrund. Figuren sammanfattar den dynamiska process som samverkan ur brukarperspektiv innebär, i en metafor om ett tåg i rörelse.

Figur 4 Förutsättningar för samverkan

Den unga, tillsammans med sin stödperson och en professionell som ansvarar för koordineringen av stödbehovet, styr tåget mot gemensamt fastställda mål. Målet består av mindre målsättningar och interventioner som hjälper den unga, ur ett holistiskt perspektiv. Tåget rör sig mot målet med varierande hastighet, och med hjälp av växelspaken kan tåget vid behov stanna upp eller backa för att ta ny fart och ny riktning vid behov. Tåget består av ett lok och två vagnar som är öppna och fria för insyn. I den första vagnen befinner sig en grupp professionella som samverkar med

lokets besättning. Samverkan fungerar friktionsfritt då den unga, hens personliga nätverk och de professionella är trygga i sina roller tack vare uttalade och gemensamt accepterade målsättningar och arbetsmetoder.

I den andra vagnen finns flera professionella som ingår i en sektoröverskridande samarbetsgrupp, som vid behov kan erbjuda sina tjänster och som kan bli inbjudna att samverka i ärendet. Även dessa passagerare omfattar den gemensamma värdegrunden och behärskar överenskomna arbetsredskap och metoder. Längs spåret kan förekomma nya personer som vid behov inbjuds att delta i resan.

Tåget rullar på stadiga skenor, byggda på den gemensamma värdegrunden empowerment och dialog. Empowerment innebär öppenhet och transparens angående maktbefogenheter, serviceutbud och dokumentation. Dialog innebär att alla parter har möjlighet att uttrycka sig utgående från sina ideologier och föreställningar, och att parternas berättelser är jämställda och tas på allvar (Mönkkönen 1996). Dialogisk kommunikation kräver även öppenhet och tilltro till varandras kunskap (Seikkula 1996).

Då tåget rullar förbi lämnar det spår bakom sig i form av dokumentation. Dokumenten är skapade utgående från värdegrundens teorier i dialog med alla samverkande passagerare (Kääriäinen 2003).

Men tåget fungerar inte utan professionell och regelbunden service. Ledningen ansvarar för ett mångsidigt serviceutbud bestående av utvärdering av verksamheten, fortbildning och samarbetsforum för de professionella samt möjliggör kontinuitet i utvecklingsarbetet. Ledningen skapar också goda förutsättningar för de professionella att delta i samverkan med hjälp av uppdaterade arbetsbeskrivningar där samarbete prioriteras.

8.4 Gemensam möteskultur

En stor del av diskussionerna med unga och med professionella gällde bemötande och möteskultur. Både unga och professionella hade erfarenheter av att mångprofessionella möten inte fungerar då de är dåligt förberedda och ostrukturerade. Erfarenheten av att inte bli hörd eller tagen på allvar under möten delades av både unga och professionella.

De professionellas erfarenhet av att inte bli hörda under mångprofessionella möten, kan ha sin förklaring i den så kallade Harvard-effekten; vissa professioner har större pondus att uttala sig, ibland även om andra professioners områden, utgående från en outtalad hierarki bland de professionella (Danemark 2015). Utvecklandet av dialogiska färdigheter kunde råda bot på detta.

De unga utarbetade en 5-punkts-checklista för de professionella att ta i beaktande vid mångprofessionella möten. Checklistan och övriga erfarenheter låg till grund för de professionellas utarbetande av "Guide för ett lyckat samarbetsmöte" (bilaga 10). Samarbetsmöte behöver inte betyda ett stort möte med många professionella närvarande samtidigt, utan guiden är tänkt som en påminnelse om olika faktorer som stärker den ungas delaktighet i möte med professionella, oberoende av om en eller flera professionella finns på plats. Avsikten med guiden är att den skall fungera som arbetsmetod för de svenskspråkiga professionella och på detta sätt stärka strukturer som befrämjar ungas delaktighet och professionellas samverkan.

Ta upp oro. Den som känner oro för en ung person skall diskutera det med den unga så fort som möjligt. Det är viktigt att ta itu med problem genast och mötas i respektfull dialog. Den professionellas roll är att finnas till och förbehållslöst lyssna på den ungas beskrivning av sin livssituation, samt att tillsammans med den unga utforska resurser som kan bidra till att situationen förbättras (jfr Seikkula & Whitaker 2014.) Den professionella som först kommit i kontakt med den unga bär ansvaret för att hjälpprocessen kommer igång, och tar initiativ till samarbetsmötet.

Förberedande möte. Tillsammans med den unga och vid behov vårdnadshavare och/eller en stödperson, diskuteras om det finns ett behov för ett samarbetsmöte, vilka frågor som skall behandlas eller beslutas om på det mötet och vilka personer som kan bidra med sådan kunskap att den ungas situation blir förbättrad. Samarbetsparter söks i den ungas privata och professionella nätverk.

Mötesstrukturen. Mötesupplägget diskuteras tillsammans med den unga/vårdnadshavaren/stödpersonen. Vad är målsättningen med mötet? Vilka ärenden skall behandlas eller beslutas på mötet? Vilka ämnen skall inte diskuteras där? Den unga skall kunna lita på att de ärenden hen inte önskar diskutera i ett större forum inte tas upp på mötet. Tillsammans besluts även om mötets längd och möjligheten att vid behov ta en paus under mötet.

Stödperson. Både unga och professionella hade goda erfarenheter av att unga har

möjlighet att ta en stödperson med sig på möten. Den unga bör alltid erbjudas möjlighet att ta med en stödperson till mötet, och de professionellas ansvar är att tillsammans med den unga utreda vem stödpersonen kunde vara. Stödpersonen kan ingå i den ungas privata nätverk eller vara en närstående professionell som den unga känner förtroende för.

Inbjudan. Den initiativtagande professionella och den unga inbjuder till samarbetsmöte. För att alla inbjudna skall kunna förbereda sig inför mötet skall det framgå i inbjudan vad målsättningen för mötet är (diskussion, beslutsfattande eller planering), namn på de inbjudna, mötets struktur och tidsram samt plats och tidpunkt för mötet. Mötesinbjudan kan med fördel vara skriftlig och skickas i god tid till de inbjudna.

Utrymmet. Ett trivsamt utrymme bidrar till att den unga känner sig bekväm. Erbjud rekvisita, som kan hjälpa den unga att koncentrera sig. Papper, pennor, kuddar eller dylikt skall finnas till hands och även traktering förhöjer trivsselfaktorn under mötet. Då alla deltagare samtidigt går in i mötesrummet bidrar det till att atmosfären blir öppen, respektfull och neutral.

Både unga och professionella hade obehagliga upplevelser av att komma till ett mötesrum där professionella redan hade bänkat sig och framstod som en kompakt mur framför de nyss anlända. Den unga och hens nätverk kan med fördel få välja sina sittplatser först, och sammankallaren bör se till att den unga har en trygg vuxen vid sin sida.

Mötet inleds med en presentationsrunda där alla närvarande berättar hur de känner den unga och vilken deras roll är i sammanhanget. I början av mötet kommer man överens om vilka som fungerar som ordförande och sekreterare samt hur dokumentationen kommer att användas, var dokumentationen kommer att bevaras och vilka som får tillgång till dokumentationen efter mötet. Dokumentation kan med fördel göras på blädderblock eller via projektor för att öka transparens och deltagarnas möjlighet att aktivt delta i dokumentationen.

Ordförandes roll under mötet är att leda diskussionen på ett resurs-, lösnings- och framtidsfokuserat sätt och se till att samtalen berör de överenskomna ämnena. Ordförande kan vara en utomstående person inkallad för uppdraget, initiativtagaren till mötet eller någon annan av de närvarande. Flera professionella upplever att det är utmanande att fungera både som ordförande och som representant för sin egen

profession, och därför kan det vara till fördel om ordföranden inte står i en avgörande beslutsfattande roll, och att en mera neutral person åtar sig uppdraget.

Alla professionella, men särskilt ordföranden, ansvarar för att alla deltagare blir hörda och att särskilt den unga är delaktig i samtalen. Stödpersonens roll i detta sammanhang är betydelsefull. Ordföranden bör också vara observant och registrera om det finns behov av pauser under mötet, och reservera tillräcklig tid för sammanfattning, arbetsfördelning och uppföljning.

Mötet avslutas inom utsatt tid. De professionella kommer överens om arbets- och ansvarsfördelning och tidsramar för uppföljningsperioden. Det tydliggörs för den unga vem den ansvariga koordinerande professionella är och vem (eventuellt stödpersonen) som tillsammans med den unga går igenom handlingsplanen och kontrollerar att den följs. Vetskapen om att handlingsplanen följs upp efter en utsatt tid har en positiv inverkan på deltagarnas förverkligande av sina åtaganden (Heino 2002), och upplevelsen av delaktighet under möten korrelerar med familjens och nätverkets engagemang i att förverkliga planen de varit med om att utforma (Horverak 2006; Faureholm & Brønholt 2005).

Deltagarna slår fast tidpunkten för uppföljningsmöte och vem som skall inbjudas till detta. I Samarbetsgruppen framkom det att uppföljningen är bristfällig i många fall, och det efterlystes klara överenskommelser om att tidpunkten för uppföljningsmöten alltid skall fastställas under mötet.

Innan mötet avslutats - och alla lämnat mötesutrymmet samtidigt - evaluerar samtliga deltagare gemensamt genomförandet av mötet. Har rätt ämnen behandlats? Har mötesstrukturen fungerat?

Evaluering av samverkan. I Samarbetsgruppen diskuterades behovet av att reservera tid för evaluering av de professionellas samverkan genast efter varje möte. De professionella ansåg att de bör förkovra sig i att ge och ta emot konstruktiv kritik av sina samarbetsparter angående samverkan, för att kunna utveckla sina dialogiska färdigheter. Varje evalueringstillfälle kunde bidra till den gemensamma kunskapsutvecklingen och förankra fungerande arbetsmodeller.

8.5 Betydelsen av en mångprofessionell Samarbetsgrupp

Den mångprofessionella Samarbetsgruppens uppgifter var:

1. Att skapa strukturer för det sektoröverskridande mångprofessionella samarbetet samt att komma överens om hur de professionella delger varandra information och dokumentation.
2. Att utveckla samarbetsstrukturer och arbetsmodeller för situationer då en elev löper risk för utanförskap och är i behov av mångprofessionellt stöd.
3. Att utveckla brukarperspektivet i det mångprofessionella samarbetet.

Under Samarbetsgruppens sista sammanträde evaluerades Samarbetsgruppens betydelse i en SWOT-analys (se t.ex. <http://www.investopedia.se/lexikon/s/swot-analys/>) som tolv professionella deltog i. Därutöver fyllde deltagarna i en evalueringsenkät (bilaga 11) angående utvecklingsuppdraget.

Styrkor

I SWOT-analysen framkom det att Samarbetsgruppens styrkor varit att skapa nya kontakter till samarbetsparter, förmedla kunskap, stärka samarbete som möjliggör samverkan med hjälp av en gemensam modell för möten med unga, samt erbjuda en arena för forskning och utveckling.

De professionella upplevde att de fått en större kunskap och förståelse för samarbetsparternas arbete och större klarhet i de olika professionernas och organisationernas ansvarsområden och arbetsuppgifter. Citat: *"Allas expertis får höras, man lär av varandra, hör varandras åsikter, upplevelser och erfarenheter"*. I gruppen skapades trygga ramar för samverkan och de professionella uppgav att tröskeln för att ta kontakt med samarbetsparterna sänkts betydligt.

Informationen om brister i servicesystemen på svenska, som förmedlades av de unga, upplevdes som värdefull för det gemensamma utvecklingsuppdraget, men även för den enskilda aktörens personliga professionella utveckling. Citat: *"Jag har fått insyn i hur*

ungdomar upplever mångprofessionella möten. Har fått insyn i hur man borde bygga upp mångprofessionella möten och på vilka punkter jag själv bör förbättra mitt sätt att jobba med dessa möten”.

”Guiden för ett bra samarbetsmöte” upplevdes som ett bra och konkret verktyg som stärker brukarperspektivet under mångprofessionella möten. Citat: *”Jag har blivit mera medveten om att hela tiden ha brukardelaktigheten i tankarna då jag arbetar med unga. För kommande möten kommer jag att använda guiden”, ” Den ökade brukardelaktigheten kommer att synas i och med att jag fått en mall som jag följer med alla studerande”.*

Majoriteten av de tillfrågade ansåg att Samarbetsgruppen hade haft en positiv roll för utvecklandet av samarbetsrutiner och brukardelaktighet inom det svenskspråkiga arbetet med unga. De upplevde också möjligheterna att delta i utvecklingsarbete som positivt.

Ett spontant uttalande under en gruppintervju:

”Jag måste säga ärligt, att kanske för två år sedan så diskuterade jag inte, att nu har jag utvecklat det mycket mer än vad jag tidigare diskuterade, att nu har jag börjat tänka, just dels på grund av sådana här allt, de här diskussionerna och de här utvecklingsarbetena, att nu diskuterar jag mycket mer med eleven nu, om allting. /.../ det har jag nog börjat nu göra på ett helt annat sätt, att jag diskuterar med eleven.”

Flera professionella som arbetar med både svenskspråkiga- och finskspråkiga klienter upplevde Samarbetsgruppens roll som en viktig arena för det svenskspråkiga samarbetet.

Citat: *”Jag blivit mera personligt bekant med andra svenskspråkiga aktörer.”*
”Diskussion med svenskspråkiga aktörer är viktigt, Att få ett finlandssvenskt perspektiv, för mycket är så centrerat kring finska förhållanden som har andra aktörer och samarbetsparter.”

Svagheter

Samarbetsgruppens medlemmar förmedlade även svagheter i gruppens arbete. De professionella upplever tidsbrist i sitt arbete och att arbetsgivarnas förståelse för utvecklingsarbetets tidsanvändning är bristfällig. Citat: *”Att hitta tid då arbetet är mycket prestationsinriktat och besöksinriktat och utveckling av t.ex. nätverksarbete likställs med t.ex. 15 minuters klientbesök”*. En del av de professionella upplevde även att de hade begränsat mandat för att ändra arbetsrutiner utan ledningens medverkan. Citat: *”Organisationen ger inte utrymme till förändringar som inte är överenskomna inom organisationen. Utvecklingsmodeller går inte att genomföra p.g.a. att de olika organisationerna inte sätter resurser på detta.”*

Flera professionella, vars arbetsområde sträcker sig utanför Helsingfors gränser, upplevde det som utmanande att utveckla sådana handlingsmodeller för samarbetet inom Helsingfors som inte används i de övriga regionerna. Professionella som arbetar med både svensk- och finskspråkiga klienter ifrågasatte även om det är möjligt - eller förnuftigt - att utveckla särskilda samarbetsmodeller för det svenskspråkiga mångprofessionella arbetet.

Det konkreta arbetet i Samarbetsgruppen upplevdes av en del deltagare som oklart. De hade förväntat sig klarare målsättningar för varje sammanträde, medan andra deltagare upplevde att det öppnare greppet gagnade utvecklingsprocessen.

Möjligheter

Samarbetsgruppens medlemmar tog även ställning till möjligheter och hotbilder angående en svenskspråkig samarbetsgrupps verksamhet i framtiden.

Alla tillfrågade ansåg att en svenskspråkig samarbetsgrupp behövs även i framtiden. Gruppens viktigaste roll skulle vara att skapa situationer där de professionella kan ta del av forskning angående aktuella ungdomsteman samt att få uppdaterad information om förändringsbehov av brukarna.

Gruppens roll skulle även vara att förmedla kunskap till varandra och beslutsfattarna angående samhällsliga fenomen som de professionella ser i sitt arbete. Citat: *”Gruppen kan informera beslutsfattare och på så sätt ge en insats i utvecklingsarbetet. Som grupp är man starkare och kan föra ut ett budskap till beslutsfattare och i bästa fall påverka*

sambällliga förändringar. Få brukarnas röster hörda, även för organisationerna, mera helhetsmässigt.”

Förutom att få och förmedla kunskap, skulle gruppens roll vara att skapa ny kunskap; gemensamma strukturer och nya gemensamma arbetsmodeller som skulle förbättra samverkan och brukardelaktighet. Gruppen skulle också regelbundet evaluera samverkan och vid behov korrigera samarbetsformer.

De flesta professionella ansåg att en svenskspråkig samarbetsgrupp kunde träffas en eller ett par gånger per termin medan en del ansåg att sammanträdena kunde vara oftare.

Citat: *”Gruppen skall definitivt arbeta vidare, kan ibland byta deltagare ifall alla ärenden inte berör alla”.*

Gruppens sammansättning kunde variera utgående från de teman som för tillfället skulle vara aktuella. Sammanträdena kunde ordnas *”på samma sätt som det utarbetade mötesguiden. Vem skall vara på plats, vilka ämnen behandlas, varför träffas, teman o.s.v. så blir arbetet effektivt.”*

Hotbilder

En hotbild, som tydligt framträdde bland de professionella, var ledningens ointresse för fortsatt utvecklingsarbete på svenska. De upplevde att det finns risk för att den nu påbörjade processen rinner ut i sanden om inte Samarbetsgruppen kan fortsätta att träffas. God praxis tar tid att implementera och därför bekymrade sig de professionella för bristande kontinuitet i utvecklingsarbetet.

Det största hotet för fortsatt utveckling av det svenskspråkiga mångprofessionella arbetet i en samarbetsgrupp är: *”Att den upphör!”*

9 Sammanfattning och utvecklings- rekommendationer

Forsknings- och utvecklingsuppdraget visade att det finns ett stort behov av att utreda det svenskspråkiga serviceutbudet på svenska, med dess brister och förtjänster. Professionella från olika serviceområden har bidragit med information angående tjänster och ställt upp på intervjuer och samtal i två års tid, vilket med klar tydlighet visat att det finns ett engagemang i frågan. Projektet har sammanfört praktikintresserade forskare med forskningsintresserade praktiker.

Praktikforskning är viktig även ur ett demokratiskt perspektiv. I studien har både utsatta ungdomar och de professionella blivit hörda. I hierarkiska organisationer finns en risk för att de professionella som bemöter utsatta människor i deras vardag inte blir tillräckligt hörda då de försöker föra fram missförhållanden i stödstrukturerna.

Utvecklingsarbete tar dock tid och de professionella uttryckte sin oro över att den nu inledda positiva processen kan rinna ut i sanden om fortsättning inte garanteras. Det finns vilja och kapacitet att utveckla det svenskspråkiga samarbetet, även om flera detaljer bör finslipas innan samverkan fungerar som rutin.

Olika organisationer och arbetsförhållanden med aktörer från olika kunskapstraditioner innebär utmaningar för samverkan (Danermark & Kullberg 2011). För att lyckas krävs det att den administrativa och politiska ledningen och finansieringen av verksamheten är samordnad samt att samarbetet innefattar alla nivåer i de organisationer som skall samverka. Övriga framgångsfaktorer som gynnar samverkan är gemensamma utvecklingsprojekt och fortbildning för all personal. Nödvändigheten att samverka, ökad insikt om samverkans förtjänster för klienterna samt ökad effektivitet är fördelar som bör vägas mot traditioner, maktförhållanden, prestige och olika organisatoriska förhållanden. (a.a.)

Under det avslutande seminariet i november 2015 uttalade sig flera professionella i ledande ställning för en utveckling av det svenskspråkiga mångprofessionella arbetet mot en systemisk, samverkande riktning. Barnskyddets chef förespråkade gemensamma utbildningar i nätverksarbete och metoder, vilket också omfattar en kartläggning av det svenskspråkiga kunnandet i nätverksmetoder på svenska i huvudstadsregionen. Andra aktörer upplevde att man bör ändra fokus och minska de professionellas deltagande i många svenskspråkiga samarbetsgrupper och i stället utveckla kunskaper i samverkan och omsätta det i praktiken.

Under paneldiskussionen framkom inga konkreta förslag om hur kontinuiteten i utvecklingsarbetet skall garanteras, men alla deltagare var ense om att den skall fortgå.

Vem som har mandat att besluta om detta förblev oklart, vilket är en kritisk faktor i det svenskspråkiga utvecklingsarbetet.

Språkfrågan kom fram vid flera tillfällen under projektets gång. Å ena sidan önskas svenskspråkiga arenor för de svenskspråkiga aktörerna, där kunskap kan skapas och utvecklas utgående från de svenskspråkiga klienterna behov. Å andra sidan förhöll sig de som arbetar med klienter från båda språkgrupperna skeptiska till möjligheterna att utveckla olika handlingsförfaranden utgående från vilken språkgrupp klienten tillhör. Delvis upplevs det för arbetsdrygt att agera i två nätverk på olika språk, medan en annan åsikt var att det absolut behövs specifika svenskspråkiga, gemensamt överenskomna handlingsätt för de svenskspråkiga klienterna eftersom deras serviceutbud har brister och kräver andra former av samverkan.

Projektet hade en sammansvetsande funktion för de professionella. Insikten om att de arbetar för ett gemensamt mål - att förbättra utsatta ungas vardag - bidrog till insikten om nödvändigheten av samverkan. Guiden för samarbetsmöten uppfattades som ett värdefullt arbetsredskap som konkretiserar grundfundamentet i samverkan, brukardelaktigheten och det sektoröverskridande arbetet.

Konkreta arbetsbeskrivningar för specifika klientsituationer efterlystes av en del professionella, medan andra ansåg att det holistiska perspektivet kräver god flexibilitet i hjälparbetet och att guiden för samarbetsmöte kan tillämpas i alla former av möten mellan professionella och unga.

Sammanfattningsvis kan sägas att forsknings- och utvecklingsprojektet kom en god bit på väg mot målsättningen att skapa välfungerande mångprofessionella strukturer och arbetsmetoder som befrämjar brukardelaktighet i arbetet med svenskspråkiga unga.

Forskningsdesignen var utmanande och arbetsdryg; ett hundratal professionella och ett femtiotal unga var direkt eller indirekt involverade i utvecklingsarbetet. Utgående från dessa erfarenhetsexperters och professionella experters kunskap framträdde flera utvecklingsbehov som förhoppningsvis realiserar så att förändringsprocessen kan fortgå.

Rekommendationer:

1. Personer som ansvarar för svenskspråkig service för unga bör ha kunskap om de svenskspråkiga ungas levnadsförhållanden och behov av service och om det

svenskspråkiga serviceutbudet för unga.

2. Ledningen bör aktivt stöda de professionellas möjligheter och mandat att utveckla samverkan på svenska. Samverkan skall byggas upp på roller och inte på individer, och samarbetet kan inte byggas på personliga relationer. För att en hållbar samarbetsstruktur skall fungera behövs ett gemensamt beslut om samarbete i praktiken.
3. Rekrytering av svenskspråkig personal bör säkras så att ungdomarnas rätt till svenskspråkiga vård- och servicekedjor garanteras.
4. Det har visat sig att unga personer gärna talat om svåra livssituationer anonymt, och till exempel kristelefonerna tar emot samtal från unga som lever i mycket besvärliga livssituationer. Ungdomarna skulle dra nytta av en svenskspråkig lågröskelmottagning dit de kunde vända sig anonymt och få vård.
5. Gemensam svenskspråkig utbildning och fortbildning bör arrangeras för att stärka den svenskspråkiga begreppsbildningen och kunskapsbasen.
 - a. Utbildning i nätverksarbete och nätverksmetoder, som finns etablerad på finska, innebär även kartläggning av nätverksskunnande på svenska samt tillgången på svenskspråkiga utbildade sammankallare/ samordnare/ nätverkskonsulter för nätverksmöten.
 - b. Sabir-utbildning, utbildning i arbetsmodellen för inledande samtal, (Söderström & Backman) kunde erbjudas lärare, övrig skolpersonal och samarbetsparter för att stärka kunskaperna i att ta upp oro och inleda samarbete.
 - c. Seminarier, där aktuell forskning om ungdomsrelaterade frågor delges professionella och beslutsfattare skall arrangeras årligen.
6. En mångprofessionell grupp bestående av professionella som i sitt arbete möter svenskspråkiga unga bör skapas som arena för fortsatt utvecklingsarbete.
 - a. Gruppen sammanträder 1-2 gånger per termin, med målsättningen att ta del av ungas erfarenhet av service och utvecklingsbehov, i dialog med olika ungdomsgrupper och erfarenhetsexpertgrupper.

Under sammanträdena utvärderas mångprofessionell samverkan som korrigeras efter behov.

- b. Gruppen sammanträder även vid behov kring specifika teman, med den sammansättning som temat kräver, till exempel på våren då övergången mellan olika utbildningsenheter aktualiserats och oron för utsatta elever uppkommit.
 - c. Gruppen deltar i forsknings- och utvecklingsarbete och fungerar som förmedlingskanal mellan gruppen och den egna organisationens medarbetare.
 - d. Gruppen förmedlar kunskap till ledningen angående de unga svenskspråkigas situation i Helsingfors.
7. Arbetsredskapet "Guide för ett lyckat samarbetsmöte", som utvecklats utgående från de ungas och de professionellas erfarenheter, tjänar som en påminnelse om det gemensamma arbetsgreppet för mångprofessionell samverkan ur ett brukarperspektiv. Kontinuerlig användning av arbetsredskapet stärker rutinerna i att arbeta systemiskt utgående från den ungas behov.
8. Undervisning i mångprofessionellt samarbete och samverkan borde ingå i de professionellas grundutbildning på respektive institutioner.

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns behov, vilja och kunskap bland de professionella att göra "skillnaden som gör skillnaden", det vill säga att göra en korrigerande av den egna arbetet i en mera systemisk och brukarinkluderande riktning, vilket är förutsättningen för konstruktiv mångprofessionell samverkan.

Gemensamma värderingar, gemensamma metoder och ett gemensamt intresse för förändring är tillräckligt; nu återstår implementeringsstrategin som är: Just do it!

Litteraturförteckning

Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko (2014) ”Nehän kuunteli meitä” Dialogeja monissa suhteissa. Tampere: Juvenes print – Suomen yliopistopaino Oy.

Arnkil, Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert (2001). Dialogisk utveckling av kommunernas service. Fån sektorcentrering och projektkaos till flexibla nätverk. Rapporter 260. Helsingfors: STAKES.

Arnkil, Tom & Eriksson, Esa (1999) Kelluvia vuoropuhelurakenteita. I verket Virtanen, Päivi

Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä Oy, 72 – 107.

Barnskyddslagen 417/2007 www.finlex.fi

Billinger, Kajsa (2005) Fokusgrupper – en datainsamlingsmetod. I verket Larsson, Sam & Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red) Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur, 170–176.

Dahlberg, Magnus & Vedung, Evert (2001). Demokrati och brukarutvärdering. Lund: Studentlitteratur.

Dahler-Larsen Peter & Krogstrup, Hanne Kathrine (2003) Nye veje i evaluering, Systime (www.ucn.dk 26.1.2015)

Danermark Berth, Kullberg, Christian (2011) Samverkan. Välfärdsstatens nya arbetsform. Lund: Studentlitteratur Ab.

Danemark, Berth (2005): Samverkan Himmel eller helvete? Malmö: Gleerups

Eriksson, Esa, Arnkil, Tom, Rautava, Marie (2010). Framtidsdialoger. Handbok för samtalsledare som arbetar med nätverk. Helsingfors: Universitetstryckeriet.

Faureholm, Jytte & Brønholt, Lis (2005) Familierådslagning. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.

Fook, Jan (2005) Kriittisen reflektion perusteoriaa. Översatt till finska av Saarela, Leena.

FinSoc. Sosiaalialan menetelmien arviointi 1/2005. Stakes, 4-10.

Healy, Karen (1998) Participation and Child Protection: The Importance of Context.

British Journal of Social Work, 28 (6) 895 – 914.

Healy, Karen (2005) The Strengths Perspective. Social Work Theories in Context: Creating frameworks for Practice. Basingstoke: Palgrave, 151-171.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Stakes tutkimuksia 77, Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Hellman, Sonja (2014) Svensk babyboom i Helsingfors. HBL 7.9.2014

Helsingfors stads strategiprogram 2013-2016. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/sv/stad-och-forvaltning/strategi/strategiprogram/>

Helsingfors social- och hälsovårdsverks strategiplan för åren 2014-2016. http://www.hel.fi/static/sote/julkaisut/Sote_strategiasuunnitelma2014_2016.pdf

Helsingfors statistiska årsbok 2013. Årgång 101. Helsingfors stad, faktacentralen. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/13_12_30_Tilastollinen_vuosikirja_2013.pdf

Hessle, Sven (1997) Den sociala barnvården inför 2000-talet – några lärdomar från 1900-talet. Janus 3 (5), 243–260.

Horverak, Sveinung (2006) Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnvernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet. 2006:171 Trondheim: NTNU.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2007) Tarve harkinnassa. I verket Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (red.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino OY. 157-192.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (red.) (2007) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino OY.

Immonen, Tuula & Kiikkala, Irma (2007) Sopimaton systeemiin. Teoksessa Sakari, Hänninen & Jouko, Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Vaajakoski: Gummerus, 55 – 85.

Jacobsen, Gro (2010) Tverrfaglig samarbeid – pynt eller praksis? Masteroppgave i

sosiaaliarbeits. https://oda.hio.no/jspui/bitstream/10642/548/2/Jacobsen_Gro.pdf
Hämtad 14.12.2014

Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Sosiaalityö ja marginaalit.

Sosiaalityön vuosikirja 2002. Jyväskylä: SoPhi.

Julkunen Ilse (2014) Praktikforskning i ett relationsperspektiv 1 Janus 22 (1) 2014, 77–83

Julkunen, Ilse & Salovaara, Veronica (2008) Övergång från skola till arbetsliv i Finland utveckling och trender. I verket Olofsson, Jonas & Panican, Alexandru (red.) Ungdomars väg från skola till arbetsliv – nordiska erfarenheter. Tema Nord 2008:584, 131-189.

Kafka, Franz (1927) Amerika. Översättning av Johannes Edfelt och Tage Aurell. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kautto-Knape, Erja (2012) Oppilasta lamaannuttava kouluvuorovaikutus. Aineistoperustainen teoria. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Komonen, Katja (2001) Työn moraalista koulutuksen moraliin. Teoksessa Tapio Kuuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 70–96.

Krogstrup, Hanne (2004) Asiakaslähtöinen arviointi Bikva-malli. Hyvät käytännöt. Menetelmä-käsikirja. Helsinki: Stakes

Krogstrup, Hanne Kathrine (1997) "User Participation in Quality Assessment – A Dialogue and Learning Oriented Evaluation Method". Evaluation – The International Journal of Theory, Research and Practice, 3:2, 205-224.

Kuuure, Tapio (toim.) (2001) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto

Laaksonen, Helena (2001) Nuorten siirtyminen työmarkkinoille 1990-luvun

- suomessa. I verket Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 86–96.
- Lag om elev och studerandevård 1287/2013 www.finlex.fi
- Lahti, Tuukka (2007) Onhan se väärin mutta... i verket Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (red.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino OY. 210–237.
- Larsson, Sam & Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red) (2005) Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur,
- Linstone, Harold A. & Turoff, Murray (edit.) The Delphi Metod: Techniques and Applications – a comprehensive book on Delphi method. <http://is.njit.edu/pubs/delphibook/ch1.html>
- Lunabba, Harry (2013) När vuxna möter pojkar i skolan – insyn, inflytande och sociala relationer. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 1/2013. http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/PUBL_FORSK_01_2013_Avhandling%20Lunabba4497.pdf
- Lupton, Carol & Nixon, Paul (1999) Empowering practice? A critical appraisal of the family group conference approach. Bristol: The Polity Press.
- Marthinsen Edgar & Julkunen, Ilse & Uggerhøj, Lars & Rasmussen, Tove & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (red.) (2002) Practice Research in Nordic Social Work: Knowledge Production in Transition. Volume 2 of Critical Studies in Socio-cultural Diversity. London: Whiting and Birch.
- Mather, Nancy & Goldstein, Sam (2001) Learning disabilities and Challenging Behaviors. A guide to Intervention and Classroom Management. Baltimore: Brookes Publishing Co.
- Metteri, Anna (red.) (1996) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityöntekijäin liitto r.y. Helsinki: Edita.
- Myrskylä, Pekka (2012) HUKASSA – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA analyysi. No 19. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>
- Määttä, Mirja (2006) Hyvän elämän ideaalit ammatillisen puutumisen taustalla i verket Anna Puuronen (toim) Terveystaju Nuoret, politiikka ja käytäntö.

Määttä, Mirja (2007) Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Kuopio: Kopijyvä.

Mönkkönen, Kaarina (1996) Asiantuntijasta asiantutkijaksi. I verket Metteri, Anna (red.)

Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityöntekijäin liitto r.y. Helsinki: Edita, 51-65.

Nuorisotakuu 2014 http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/tietoa_takuusta/ajank

Olofsson, Jonas & Panican, Alexandru (red.) Ungdomars väg från skola till arbetsliv – nordiska erfarenheter. TemaNord 2008:584

Operametoden, <http://www.foreningsresursen.fi/foreningsarbete/metoder/operametoden/>

Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) Nuoret koulutuspuodokkaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Raportti 29/12. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin Laitos.

Payne, Malcolm (1997) Modern Social Work Theory. London: Macmillan Press Ltd.

Pohjola, Anneli (1999) Moniammatillinen asiantuntijuus. I verket Virtanen, Päivi Verkostoituvaa asiakastyötä. Helsinki: Kirjayhtymä Oy

Pohjola Anneli (1994) Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänsä kulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Puuronen, Anna (toim) (2006) Terveystaju Nuoret, politiikka ja käytäntö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 91. 2015.

Repstad, Pål (1999) Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. Översättning: Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur.

Raitakari, Suvi (2002) Sosiaalityön marginaalistasus - Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Sosiaalityö ja marginaalit. Sosiaalityön vuosikirja 2002. Jyväskylä: SoPhi, 44-62.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2012) Approaching practice research in theory and

practice. I verket Marthinsen Edgar & Julkunen, Ilse & Uggerhøj, Lars & Rasmussen, Tove & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (red.) (2002) Practice Research in Nordic Social Work: Knowledge Production in Transition. Volume 2 of Critical Studies in Socio-cultural Diversity. London: Whiting and Birch, 171–186.

Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations.

A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with

Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. Children & Society

Volume 15 (2001) pp. 107-117. *Översättning till svenska: Christina Robertson Pearce Vågar till delaktighet: Öppningar, möjligheter och skyldigheter En ny modell för att öka barns delaktighet i att fatta beslut i enlighet med artikel 12.1 i FN:s konvention om barnets rättigheter.* <http://www.hso.se/PageFiles/1556/Shier,%20%C3%B6versatt%20artikel%202.pdf>

Seikkula, Jaakko (1994) Sosiaaliset verkostot: ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Seikkula, Jaakko (1996) Öppna samtal. Från monolog till levande dialog i sociala nätverk.

Översättning: Piippo, Jukka. Helsingfors: Smegraf.

Seikkula, Jaakko & Whitaker, Robert (2014) The Evidence Is In: Our Drug-Based Paradigm of Care Has Failed - Finding ways to humanistic approach. The 10th Nordic Family Therapy Conference in Turku, Finland 14.8.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=gRVxNNkThcI>

Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. Översättning artikel: Christina Robertson Pearce, Översättning bild 2: Sverre Nyborg-Warner . Children & Society 15,107-117.

Slettebø, Tor (2003) Brukermedveirkning – empowerment i praksis? Inlegg på Nordiska Forsa symposium i Norrköping 20-22 november 2003.

Slettebø, Tor (2000) Empowerment som tillnærming i sosialt arbeid. Nordisk Sosialt Arbeid, 20 (2), 75 -85.

Sommer, Dion (2005) Barndomspsykologi. Utveckling i en förändrad värld. Vällingby: Runaförlag.

Socialvårdslagen 1301/2014 www.finlex.fi

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ja terveysviraston ruotsinkielisten palveluiden seurantaraportti 15.4.2014. Helsingin kaupunki 2014. http://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaali- ja_terveyslautakunta/Suomi/Paatostiedote/2014/Sote_2014-04-15_Sotelk_8_Pt/BD8F44FA-4A16-47E8-81D0-A06E9B51F684/Liite.pdf

Språklagen 423/2003 www.finlex.fi

Söderberg, Hjalmar (2010) Doktor Glas. Avesta: Albert Bonniers förlag

Söderström, Eivor och Backman Ann (2011) Kraft genom samverkan – en arbetsmodell för inledande samarbete. FSKC Rapporter 4/2011. [http://www.fskkompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/PR_04_2011_FSKC % 20Rapporter % 204_2011d669 % 281 % 29.pdf](http://www.fskkompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/PR_04_2011_FSKC%20Rapporter%204_2011d669%281%29.pdf)

Tilastokeskus (2013). Helsingin ja Helsingin seudun väestöennuste 2014–2050. Ennuste alueittain 2014–2023. Tilastoja 2013/29. Helsingin kaupunki. Tietokeskus.

Tilastokeskus (2014) Työvoimatutkimus 2014.

Toimenpideohjelma sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen ruotsin kielellä tuotettujen palvelujen kehittämiseksi 2016–2017 . Social- och hälsovårdsnämnden 15.12.2015

http://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaali- ja_terveyslautakunta/Suomi/Paatos/2015/Sote_2015-12-15_Sotelk_22_Pk/56C77703-794A-4BC3-99C6-E06B4F596BA2/Liite.pdf

Tuusa, Matti & Pitkänen, Sari & Shemeikka, Sari & Korkeamäki, Johanna & Harju, Henna & Saares, Aurora & Pulliainen, Marjo & Kettunen, Aija & Piirainen, Keijo (2014) Nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppuraportti. Toimeenpanon ensimmäisen vuoden arviointi ja seurannassa sovellettavien indikaattoreiden

kehittäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys 15/2014. Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Uggerhøj, Lars (1997) Hjælp eller afhængighed. Vejledning til god saksbehandling ibørnedager. Kommunernas landsforening september 1999. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Ungdomslagen 27.1.2006/72 www.finlex.fi

Vertio, Kia (2014) Vahvemmat yhdessä. Moniammatillinen työ arjen turvallisuuden parantamiseksi. Sisäministeriön julkaisu 31/2014.

Westerback, Frida (2015) ”När det har brustit på många ställen i vuxenvärlden, i föräldrskapet, i skolvärlden, hos oss yrkesmänniskor” – professionellas perspektiv på unga i servicesystemet http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/mellanrapport_westerback_feb2015.pdf

Wibeck, Viktoria (2000) Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.

Willumsen, Elisabeth (red.) (2009) Tverrprofesjonelt samarbeid i praksis og utdanning. Oslo: Universitetsforlaget.

Virtanen, Päivi (1999) Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

von Kraemer, Bettina 2015 Mångprofessionell service för svenskspråkiga unga i behov av stöd. http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/mellanrapport_vonkraemer_feb2015.pdf

Opublicerat material:

Danermark, Berth (2015) Föreläsning på Mathilda Wredeinstitutet 24.11.2015

Torrkulla, Göran (2015) Vardag och ansvar. Radio Vega.22.4.2015

Uggerhøj, Lars (2015) Föreläsning på Helsingfors universitet 16.9.2015

Willumsen, Elisabeth (2014) Föreläsning på Mathilda Wredeinstitutet 14.3.2014.

Bilaga 1 Intervjuguide för sektorsvisa gruppintervjuer

Preliminär intervjuguide för halvstrukturerade temaintervjuer:

- Hur många klienter har du? Hur många svenskspråkiga?
- Hur inleds/aktualiseras klientförhållandena hos dig?
- Beskriv det sociala arbetet du utför.
- Vilka personer i klientens professionella och/eller privata nätverk samarbetar du med? Exempel.
- Vilken klientgrupp har du lättast att hjälpa?
- Vilken klientgrupp är svårast att hjälpa?
- Vad kunde underlätta ditt arbete?
- Vad kunde förbättra servicen för de unga svenskspråkiga vuxna i Helsingfors?

Bilaga 2 Intervjuguide för mångprofessionell fokusgruppintervju 18.9.2014

1. Den svenskspråkiga servicen är splittrad och svår att hitta. Det svenska serviceutbudet är inte heltäckande. Hur kunde ett heltäckande servicenätverk se ut?
 - Vad innebär det att servicen är splittrad?
 - Vad är den största utmaningen med det?
2. Det mångprofessionella samarbetet är diffust och ostrukturerat. Samarbetet fungerar bra i många fall, men det saknas uttalade och dokumenterade strukturer för det mångprofessionella samarbetet. Samarbetet upplevdes ibland som odemokratiskt. En del aktörer upplevde att deras kunskap om den enskilda unga inte tas i beaktande under samarbetsmöten och att informationsutbytet mellan aktörer från olika verksamhetsområden ibland är ensidigt. Hur kan känslan av delaktighet stärkas hos de professionella och ungdomarna i

mångprofessionellt arbete?

- Vad innebär samarbete? (På organisationsnivå? På praktisk nivå?)
- Hur kunde ett strukturerat och klart samarbete se ut?
- Hur kunde dokumentation stöda det mångprofessionella arbetet med unga?
- Vad innebär en demokratisk möteskultur?
- Hur kunde samarbetsmötena förverkligas så att de professionellas och de ungas känsla av delaktighet skulle stärkas?

3. Skolan är den centrala instansen som kan förebygga social utslagning. Vad innebär det för mångprofessionellt arbete?

4. Framtida samarbetsmodeller. Vilka möjligheter finns det att skapa en heltäckande servicemodell för unga svenskspråkiga i Helsingfors? Vilka är de centrala aktörerna? Dokumentation, koordinering, uppföljning, arbets- och ansvarsfördelning, tillgång till information?

- Ett år har gått och det har skett en positiv utveckling. Hur är det nu, ur din synvinkel? Vad är du speciellt glad över?
- Vad gjorde du för att möjliggöra den här positiva utvecklingen? Varifrån fick du ditt stöd?
- Vad var du orolig för då för ett år sedan? Vad fick din oro att minska?

Bilaga 3 Inbjudan till seminariet SKILLNADEN

SKILLNADEN Från vision till handling i arbetet med unga

Seminarium 18.11.2014 i Festsalen, G18, Georgsgatan 18, Helsingfors

8.30 – 9.00 Morgonkaffe med tilltugg

9.00 – 10.00 Välkommen!

Bettina von Kraemer, forskarsocialarbetare vid MWI

Mångprofessionella nätverk som förebygger utslagning bland svenskspråkiga unga i Helsingfors

Frida Westerback, forskarsocialarbetare vid MWI

Ungas mångtydiga behov av stöd och service - en

kartläggning av hur man ser på svenskspråkig
mentalvård för unga i Helsingfors

- 10.00 – 10.15 Paus
- 10.15 – 10.45 Tove Hertzberg, psykiater vid Stengårds sjukhus,
Helsingfors stad
- Hur många unga vi har i vård, med vilken sorts
problematik och vad har vården att erbjuda
- 11.00 – 12.00 Sauli Suominen, pol.lic., familjeterapeut, handledare.
Delaktighet, bemötande och tvärprofessionellt
samarbete
- 12.00 – 12.45 Salladsbuffet
- 12.45 – 14.00 Interaktiv kunskapsproduktion på basis av
förmiddagens presentationer med temat: *Det är
skillnaden som gör skillnaden*
- 14.00 – 14.20 Kaffe
- 14.20 – 15.00 Sammanfattning av dagens innehåll

Hur gå vidare? Vad är sådant som ska prioriteras?

Seminariet riktar sig till professionella som arbetar med ungdomar i kommunerna, tredje sektorn och vid arbets- och näringsbyråerna, studerande, lärare, forskare och andra intresserade. En grupp av studeranden från Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet tar del av organiserandet av seminariet. Seminariet är avgiftsfritt.

Anmälan senast 10.11.2014 via länken

<https://www.webropolsurveys.com/S/FBB141C910AE0666.par>

För mera information:

Bettina von Kraemer tfn 050 548 9063 [bettina.von.kraemer\(at\)hel.fi](mailto:bettina.von.kraemer(at)hel.fi)

Frida Westerback tfn 040 124 9986 [frida.westerback\(at\)hel.fi](mailto:frida.westerback(at)hel.fi)

Raija Koskinen, DelSam tfn 040 522 0489 [raija.koskinen\(at\)fskc.fi](mailto:raija.koskinen(at)fskc.fi)

Bilaga 4 Teman för grupparbetet, Operametoden 18.11.2014

1) Brukarperspektivet

- Vad är det för kunskap vi behöver av de unga för att kunna utveckla praktiken?
- Vilka ungdomar är det särskilt viktigt att involvera i utvecklingsarbetet?

2) Servicens tillgänglighet

- Vilka konkreta justeringar kan vi förverkliga för att göra servicen mera tillgänglig för unga med psykisk ohälsa? Hur kan vi använda nuvarande resurser mer effektivt?

3) Det splittrade vårdansvaret

- Då vårdansvaret är splittrat på flera olika aktörer och sektorer, vad kan vi göra för att inte tappa de unga i övergångsprocesserna?

4) Nätverksmöten/samarbetsmöten

- Hur kan vi göra nätverksmötena effektivare?
- Hur kan vi öka samarbetsparternas och klienternas känsla av delaktighet i planering och förverkligande av stödåtgärder?

5) Samarbete och mångprofessionalitet

- Hurdana forum behöver vi för att kunna utveckla vår mångprofessionella expertis?

Bilaga 5 Fokusgruppintervju med unga 10 och 13.4.2015

1. Erfarenheter av **bra** möten

- Vad gjorde att det upplevdes som ett bra möte?
- Vad var din roll? Vem stödde dig? Hur blev du bemött?
- Vad var de övriga deltagarnas roll? Var alla behövliga på plats? Var någon onödig där?
- Hur var mötet förberett? Inbjudan, tid och plats? Vem drog mötet?

- Vem antecknade? Vad antecknades? Vem fick anteckningarna?
2. Erfarenheter av **dåliga** möten.
 - Vad gjorde mötet tråkigt, dåligt, obehagligt?
 - Hur blev du bemött?
 3. Finns det en mångprofessionell **plan** för dig?
 - Vem tog initiativ till den?
 - Vem har gjort den?
 - Vad var din roll där?
 - Hur är den dokumenterad?
 4. Erfarenheter av **övergångsskeden** inom skolan?
 - Vem tog initiativet?
 - Blev dina önskemål hörda?
 - Vem stödde dig i beslutsprocessen?
 - Vad hade du önskat i det skedet? Vad hade hjälpt dig att klara av din skola bättre? Vem hade kunna hjälpa? Personliga nätverkets roll?

Bilaga 6 Fempunkts- checklistor till de professionella 19.8.2015

Checklista vid skolfrånvaro, psykisk ohälsa

- Bemötande
 - behov av mer förståelse från lärarnas sida
 - behov av tillit till lärare
- Att lära känna läraren som människa
 - behov av sociala möten i skolan (inte enbart undervisning)

- Förstärka vänelevs- och tutorverksamheten
- Att skolan kontaktar hemmet + den ungas nätverk
 - obs: inte bakom ryggen
 - lärare, kuratorer i nyckelposition
- Behov av mer allmän information om stöd och hjälp + psykisk ohälsa. "Affischer på tuppen".

Checklista vid mångprofessionella möten

- Förberedelser inför mötet med en pålitlig vuxen
 - Anpassa mötets struktur till ungdomens resurser; Tillräckligt många möten
 - Involvera den ungas nätverk (kompisar, andra professionella)
 - Lista på ärenden som skall behandlas
- Den unga är med och bestämmer om;
 - Vem som involveras (föräldrar?)
 - Vad man talar om och vad man inte talar om
- Personlig medhjälpare
 - Hjälper den unga att uttrycka sig på mötet
 - För vid behov den ungas talan
- Ta den ungas personlighet i beaktande
 - Alternativa uttryckssätt (t.ex. samtalskort, andra hjälpmedel för att uttrycka sig)
 - Att göra något konkret (t.ex. rita) under mötet
- Fysisk omgivning
 - Utrymmet (mysigt, tryggt)
 - Kroppsspråk

Bilaga 7 Tre gruppintervjuer 4.6.2015

”Det är skillnaden som gör skillnaden”. Instruktioner inför grupparbetet.

Utse en ordförande i gruppen som håller koll på tiden och ser till att alla frågor behandlas.

Utgå från Caset och besvara frågorna så konkret och realistiskt som möjligt.

Utarbeta en plan över det fortsatta arbetet, där speciell hänsyn tas till ungdomarnas åsikter angående förtroende och delaktighet.

- Hur kan vi tillsammans (på ett nytt sätt?) arbeta så att den unga är delaktig i planering/beslutsfattning angående sin framtid?
- Var, när och hur skall ett möte ordnas?
- Hur kan dokumenteringen utföras så att den ungas känsla av delaktighet och kontroll ökar?

Bilaga 8 Guide för temaintervju 26.8.2015

Vad kan man som professionell göra för att garantera detta, som de unga önskar?

1. Att trivas i skolan
 - god gruppdynamik
 - trygga sociala relationer mellan vuxna och elever i skolan
 - empati
2. Att komma ut ur bubblan
 - nya förhållningssätt till unga med psykisk ohälsa
 - respektfullt bemötande i skolan (elever och personal)
 - avdramatisera psykisk ohälsa bland unga
3. Att mötas
 - mötesförberedelse utgående från den ungas behov
 - anpassa mötet efter den ungas resurser
 - stödperson/medhjälpare med på mötet

Case A

Träffade en av eleverna för första gången i februari-mars tiderna ungefär. Hade aldrig träffat eleven och inte heller blivit kontaktad hemifrån före i de tiderna. Då jag träffade eleven var hen väldigt medveten om sin egen situation och sade ärligt att hen inte kan börja inkommande höst på en studieplats som kräver närvaro, särskilt inte på förmiddagarna. Lite orealistisk var kanske sedan uppfattningen om den egna skolgången då kvällsgymnasiet eller distansgymnasiet var målet (och är väl det ännu idag) och vitsordsmedeltalet ligger kring 6 och eleven ju inte har några studievanor överhuvudtaget.

Hade väldigt svårt att få kontakt med föräldern, ringde men fick inte svar och så blev det en hel del textande och långa e-mails som jag sedan fick ganska kryptiska svar på.

Vi fick till sist tillstånd en gemensam ansökan till gymnasier för eleven, men situationen nu är ju att hen inte kommer in och skulle hen motförmodan hitta en studieplats så är hens dygnsrytm så "fel" att det skulle leda till en stor frånvaroprocent i den nya skolan. Hen skulle behöva någon form av "livsträning" eller åtminstone en förberedande utbildning inför kommande studier. Just nu känns det som om jag inte har något annat än Sveps som jag kan tänka mig för hen, läroavtal kunde gå men hen vet inte vad hen vill alls. Hen vill inte till yrkesskola då hen inte vet vad hen vill göra.

Jag skulle ha behövt ett betydligt starkare initiativtagande hemifrån och fått en lite push på det sättet (eller från eleven själv förstås men det kan man ju inte kräva i den här åldern). Kontakten hem var så svår att få att jag ganska lätt övergick till att koncentrera mig på de elever som var närvarande och vars vårdnadshavare man lätt kunde kontakta och diskutera med. Har försökt ta reda på och meddela hem vilka möjliga alternativ som finns och har fått positiva svar långt efteråt, men är nog mycket orolig och känner förstås att jag borde ha gjort mera. Att dock som studiehandledare gå in och ändra på en elevs helomfattande livsvanor är omöjligt och barnskyddet gör så gott de kan.

Case B

Vår exempelev går ut nian och har i den gemensamma ansökan i första och andra hand sökt till finskspråkiga yrkesutbildningar, men sannolikheten är stor att hen inte kommer in på sina två första alternativ och landar på Praktikums hotell- och restauranglinjen (yrkesskola).

Elevens val av utbildningar i den gemensamma ansökan har starkt påverkats av hur "bästa kompis" valt. Vår elev är osjälvständig och är väldigt beroende av sin kompis. I sociala sammanhang, som skolgång, PRAO och fritidshobbyn, har vår exempelev svårt att fungera och går ofta i lås om hen inte är i en omgivning med bekanta och trygga personer.

När resultatet i den gemensamma ansökan snart blir klart är det inte alls omöjligt att "vår elev" inte landar på samma utbildning som sin kompis. I detta fall finns det stor risk att eleven under hösten hoppar av sin utbildning och därför vore det viktigt att hen blir väl mottagen och får en känsla av trygghet från första början.

Vid ett scenario där vår elev kommer in på samma utbildning som sin kompis är inte heller det bästa möjliga, eftersom hen är lätt manipulerbar av kompisens, vars ansvarstagande och studievanor i sin skolgång är så gott som obefintliga.

Resultatmässigt är vår exempelev också väldigt svag, vilket betyder att dåliga studievanor och avsaknad av motivation gör saken inte bättre.

Case C

Elev Hen går i åk 1 i gymnasiet. Hen har haft stora svårigheter med att närvara i skolan, problemet har funnits redan under de sista klasserna i grundskolan. Hen börjar perioden med att närvara rätt så mycket vid lektionerna, men mot slutet av varje period kommer Hen inte på lektioner alls. Detta har lett till att Hen endast fått ett fåtal kurser gjorda under sitt första år i gymnasiet. Hen är 17 år, fyller 18 på hösten. Hen bor hos sin mamma, men pappan är skolans kontaktperson. Hen har många äldre syskon som klarat skolan bra, hen har också yngre syskon.

Hens problematik kom till vår kännedom via grupphandledaren, som kallade till Samarbetsgruppsmöte, med studerande, vårdnadshavare, grupphandledare, studiehandledare och kurator. Målet var att få Hen tillbaka till skolan. Hen säger att Hen vill gå gymnasiet. Plan: Komma till skolan alla dagar, schemat gjordes om så att Hen hade något i skolan varje dag, träff med kurator och studiehandledare 1ggr/vecka.

Andra och tredje perioden följde samma mönster, till en början klarade Hen av att komma till skolan, sedan uteblev Hen och klarade inte kurserna. Några kurser gjordes på distans så att kurator och ämneslärare mötte Hen och gjorde upp plan och Hen fick hemuppgifter. Under fjärde perioden klarade Hen av att komma till skolan så pass mycket att hen inte föll ur kurserna och skolpersonal, föräldrar och Hen fick igen hopp om att klara av skolan.

Hen remitteras vidare av skolläkaren till TAK för att utreda vad som kunde hjälpa Hen att klara av skolgången. Hen säger att hen vill ha och behöver hjälp men Hen dyker ändå inte upp till sina bokade tider på TAK och remissen kommer tillbaka till skolan.

Femte perioden börjar som de andra men kort efter blir Hen igen borta från skolan, Hen dyker heller inte upp till kurator, svarar inte på sms eller telefonsamtal. Kurator föreslog studiebesök till SVEPS inför nästa läsår. Grupphandledare och kurator har också regelbunden kontakt med vårdnadshavare som samarbetar men känner sig uppgiven och hjälplös. Vårdnadshavare föreslog aftongymnasiet inför nästa läsår.

Bilaga 10 Guide för ett gott samarbetsmöte

GUIDE FÖR ETT LYCKAT SAMARBETSMÖTE

SAMARBETSMÖTE - NÄR?

Plå är en för den unga är stor och du vill leverera till dina egna resurser inte räkna till är det skäl att tillsammans med den unga utvärdera som som kunde hjälpa till

Tillsammans med den unga/familjen diskuteras:

- Vem känner till och berör av situationen?
- Finns det behov för ett samarbetsmöte?
 1. Vad är målsättningen/temat för samarbetsmötet?
 2. Vem kan bidra med kunskap och hjälp? Från det privata nätverket? Från det professionella nätverket?

MÖTESFÖRBEREDELSE

✓ **Mötesupplägget**

Definiera mötet i uppdrag: med den unga/familjen

- Vilka ärenden ska behandlas/beslutas på mötet? Vilka ärenden ska inte behandlas?
- Hur ska de närstående och de professionella?
- Vem fungerar som den ungas medhjälpare/stödperson?
- Vilken stödstruktur ska användas till mötet? Resurser, Utvärdering?

✓ **Inbjudan**

Den som är ansvarig för den unga tar initiativ till samarbetsmötet. Dvs. du och den unga inbjuder till samarbetsmötet

- Inbjudan per telefon, e-post eller brev
- Inbjudan nämna tid, plats, tid som är resonerad för mötet och namn på de inbjudna
- Tema och målsättning för mötet

✓ **Utrymme**

- Ansvara att så tillämpligt utrymme som möjligt där den unga känner sig bekväm.
- Kontrollera att det finns bladderblock, pennor, näsduk, vatten och/eller annan inbjudning
- Se till att alla deltagare anländer samtidigt till mötet. Det bidrar till ett skivfören blir öppen, respektfull och medveten.

UNDER SAMARBETSMÖTET

Låt den unga och det privata nätverket välja sina stödpersoner först. Förklara till en trygg vuxen eller förälder den unga/familjen, stödpersoner, förälder, vän.

- Måste alla välkomna
- Alla presenterar sig. Den unga och det privata nätverket presenterar sig först, sedan de professionella.
 - Se till närvarande berätta hur de känner den unga och vilken deras roll är i sammanhanget.
- Kom överens om vem som ska fungera som ordförande och vem som för en diskussioner under mötet.

ORDFÖRANDENS UPPGIFTER

Leda diskussionen

på ett lösningsfokuserat, framtidsfokuserat och resursinriktat sätt. Det är viktigt att varje deltagare; den unga, det personliga nätverket och de professionella, talar utgående från sina egna handlingsmöjligheter och sina behov av andras kunskap och stöd.

Ordföranden:

- ✓ Informera om mötets tema och ärenden som skall behandlas och/eller fattas beslut om.
- ✓ Kom överens om vem som skall fungera som sekreterare och hur dokumentationen kommer att användas, vem som skall få ta del i mötesprotokollet.
- ✓ Se till att mötestidtabellen håller
- ✓ Ger taltur först till klienten och sedan till övriga.
 - Varför har mötet sammankallas, vad önskar hen att mötet skall resultera i?
 - Stöda den unga och hjälpa hen med hjälp av förtydligande frågor
 - "ibland kan klientens trygghetskänsla öka om hen kan sitta med ytterkläderna på och mobilen i handen"
- ✓ Kontrollera regelbundet med den unga och övriga närvarande att alla har uppfattat vad som sagts och beslutats.
- ✓ Se till att alla blir hörda och sedda
- ✓ Se till att samtalet rörs sig kring överenskommen tema.
- ✓ Se till att det finns tid för sammanfattning och överenskommelse om fortsättning och uppföljning

Avsluta mötet

- ✓ Kom överens om fortsättningen:
 - Arbetsfördelning; vem gör vad, när och tillsammans med vem?
 - Vem fungerar som den ungas kontaktperson/ansvarssocialarbetare
 - När skall ett uppföljningsmöte ordnas?
- ✓ Utvärdera tillsammans hur mötet har fungerat. Har rätt ämnen behandlas? Har mötestrukturen fungerat?
- ✓ Avtacka alla deltagare
- ✓ **ALLA AVLÄGSNAR SIG SAMTIDIGT FRÅN MÖTESUTRYMMET** för att undvika att den unga börjar misstänka att mötet fortsätter efter att hen har avlägsnat sig.

Bilaga 11 Evaluering av projektet 28.10.2015

EVALUERING AV UTVECKLINGSPROJEKTET NAMN: (frivilligt)

1. Vad har jag lärt mig under projektet? Vilken nytta har jag som professionell haft av projektet?
2. Vilken betydelse har projektet haft för det mångprofessionellt samarbete? Hur syns det i mitt arbete?
3. Vilken betydelse har projektet haft för ökad brukardelaktighet? Hur syns det i mitt arbete?
4. Det bästa med projektet?
5. Vad har saknats? Vad uppfyllde inte mina förväntningar?
6. Hur borde arbetet gå vidare?
7. Övriga kommentarer:

MATHILDA WREDE-INSTITUTET

**C/O AB DET FINLANDSVENSKA
KOMPETENSCENTRETINOM DET
SOCIALA OMRÅDET - FSKC**

GEORSGATAN 18 A 8, 00120 HELSINGFORS

WWW.FSKC.FI